

I. BÖLÜM

1. EGE DENİZİ'NİN COĞRAFI KONUMU, STRATEJİK VE EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

Ege Denizi, doğuda Anadolu'nun batı kıyıları; batıda ve kuzeyde, Yunanistan güneyde Girit ve Rodos adası ile çevrilmiştir. 44 ve 35 derece doğu enlemleri ile 23 ve 28 derece doğu boylamları arasındadır¹. Ege Denizi, Akdeniz'in kuzeye doğru uzanan bir parçası durumundadır. Kuzeyden güneye uzunluğu 660 km'yi bulan dikdörtgen şeklindeki Ege Denizi'nin kuzeyde 270, orta kısımlarda 150, güneyde 400 km civarında genişliği vardır. Bütün bu sınırlar içerisinde Ege Denizi 214.000 km²'lik bir alana sahiptir. Karadeniz ile Akdeniz'i birleştiren boğazların tamamlayıcısı bir ön yoldur.

Bugün kullandığımız Ege adı, prehistorik çağlara kadar takip edilebilen ve kökeni meçhul bir isimdir. Bu adın, oğlunu yitirdiğini sanarak kendini kayalardan denize atan mitolojideki Attikya Kralı Aigeus'un adından türediği kanaati de antik çağda sonradan ortaya çıkmış bir yakıştırmadır².

Batı dillerinde ada bakımından zengin bir denizi ve aynı zamanda takımadaları ifade eden "*Archipel*", "*Archipelagu*" kelimesi de Ege Denizi (*Aigaion Pelagos*) adının ortaçağda "*Aipelago*" daha sonra ise "*Arcipelago*" şekline dönüşmesinden türemiştir. Ege'nin Çanakkale, Limni, Halkidikya, çizgisinin kuzeyinde kalan kısmına TRAKYA DENİZİ, Kikladlar ile Girit Adası'nda kalan kısmına da GİRİT DENİZİ, adı verilir³.

Bununla birlikte Ege adı M.Ö. 7. yy. dan itibaren hem Adalar Denizi için, hem de idari taksimatta bir isim olarak kullanılmıştır. Özellikle belirtmek gerekir ki, Bizans dönemine kadar terimin daha çok coğrafi bir ad olarak kullanıldığı görülmektedir. Çünkü

¹ Ali, Kurumahmut, **Ege'de Egemenliği Tartışmalı Adalar**, II. Uluslararası Ege Adaları Sempozyumu, 2-3 Temmuz 2004, Gökçeada-Çanakkale, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yay. Nu. 19, s. 126-127

² Ali, Güler, "**Ege Denizi'nin Adı Meselesi**", (**Meslek Hayatı'nın 25. Yılında Abdulhaluk M. Çay Armağanı**, Cilt 1, Ankara, 1998, s. 455

³ T. Yücel, Erinç, **Ege Denizi ile Komşu Ege Adaları**, 2. Baskı, Ankara 1988, s. 7, **Ana Britannica**, Ege Maddesi

Bizans öncesi dönemde ne eski Yunan ne de Roma devrinde bu ismi taşıyan bir idari birim yoktur⁴.

Ege adı, Bizans döneminde en önemli idari taksimat teşkilatlarından olan “*Thema*”lardan birinin adı olarak geçmektedir. Terimi idari bir birim olarak ilk zikreden C. PARPHIREGENNOTOS (nakleden, V. De Saint Martin) olup 17 *Thema*’dan birisi olarak AEGAEUM, ismini vermektedir. Bizans dönemi taksimatını veren ve terimi zikreden ikinci kaynak Vriyonis’in eseridir. Vriyonis, 21 *Thema*’dan birisi olarak AEGEAN ismini zikretmektedir⁵.

Bizans döneminde bu şekilde kullanılan “Ege”, ismi hem bir idari terim olarak hemde Adalar Denizi yerine olarak Osmanlı döneminde kullanılmıştır. 1940’lı yıllara kadar resmi belgelerde ve Türk kaynaklarında “Ege” ismi geçmektedir.

Osmanlı Devleti’nin bütün resmi belgeleri, dönemin coğrafya kitapları ve haritaları incelendiği zaman Türkler’in “Ege Denizi” kavramını hiç kullanmadıkları, burası için ya “Akdeniz” (Doğu Akdeniz olarak ta görülmektedir) yani “Bahr-i Sefid” veya “Adalar Denizi” yani “Cezayir-i Sefid” kavramlarını kullandıkları görülmektedir.

Ege Denizi Anadolu yarımadası ile Yunanistan yarımadası arasında bulunan irili ufaklı 3000 kadar ada ve ada görünümündeki kara parçalarına da içine alan yarı kapalı bir denizdir. Anadolu yarımadasının batı kıyılarının çok fazla girintili ve çıkıntılı olması ve bu kıyılara çok yakın konumda çok sayıda ada bulunması, Ege Denizi’nin daha önce büyük bir kara parçası olduğunu düşündürmektedir. Adaların çokluğu yüzünden Ege Denizi’ne eskiden "**Adalar Denizi**" denilmiştir⁶.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu büyük önder Mustafa Kemal ATATÜRK, konuşmalarında, yazışmalarında ve nihayet 1927 basımlı **Nutku**’nda Ege Denizi yerine

⁴ Güler, a.g.m., s. 456

⁵ Tuncer, Baykara, **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası’na Giriş I, Anadolu’nun İdari Taksimatı**, Ankara, 1988, s. 17

⁶ Cemalettin, Taşkiran,, **Oniki Ada'nın Dünü ve Bugünü**, Gnkur. ATASE Yayını, Gnkur. Basımevi, Ankara 1996, s. 1.

Adalar Denizi tabirini kullanmaktaydı. Hatta tarihi gelişmeler içinde verdiği **“Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz’dir ileri...”**emri tam anlaşılammış ve yanlış bazı değerlendirmeler yapılmıştır. İzmir’de Yunan ordusunu denize dökmek için takip hareketına başlayan Türk ordusu’na niçin *Ege* değil de *Akdeniz* hedefi gösterilmiştir? Acaba burada bir yanlışlık mı vardı? Veyahut tesadüfen mi öyle demişti? Şüphesiz Atatürk gibi sağlam bir mantığa sahip ve kuvvetli bir tarih şuuru sahibi asker-devlet adamının yanlışlık yapması veya tesadüfen böyle bir emir vermesi söz konusu değildir. Muzaffer Başkomutan bilinçli bir şekilde Akdeniz’i hedef göstermiştir. Olayın tarihi gelişimi incelendiğinde bu konu açıklığa kavuşmaktadır⁷.

Atatürk’ün bu beyannamede *Ege Denizi*’nden *Akdeniz* olarak bahsetmesinin tesadük olmadığını iki sene sonra (30 Ağustos 1924) Çalköy Zafertepe’de yapılan anma törenlerindeki konuşmasından anlaşılmaktadır. Nitekim, pek çok bakımlardan önemli olan bu konuşmasında Atatürk, gelişmeleri anlattıktan sonra; **“Efendiler, bu günden (31 Ağustos 1922) sonra İzmir’de “Akdeniz”i, Mudanya’da Marmara’yı görmek için 8-9 günlük bir zaman kafi gelmiştir. Fakat hatırlatmalıyım ki, bugüne üzerinde bulunduğumuz tepeye, bu yanık Çalköy’e gelebilmek için yalnız Sakarya’dan itibaren sarfettiğimiz zaman tam bir senedir⁸....”**

Yine Atatürk Nutuk’ta (1927) aynı olayları anlatırken, **“çünkü ordularımız İzmir rıhtımında, ilk verdiğim hedefe, Akdeniz’e ulaşmış bulunuyorlardı⁹ ...**diyerek bu konuda ne kadar bilinçli olduğunu göstermiştir. Ayrıca M. Kemal Atatürk’ün **Nutku**’nun arkasına EK olarak konulan **“Sevr”** ile ilgili haritada da **“Ege Denizi”** yerine **“Adalar Denizi”** yazmaktadır¹⁰.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla **“Akdeniz”** tabiri 1940’ların başında özellikle İkinci Dünya Savaşı’nın Türkiye’yi tehdit ettiği yıllarda terkedilmiş, bugünkü haliyle (**Ege**) kullanılmaya başlanmıştır. Halbuki Adalar Denizi ifadesi Akdeniz’in bir koyu, körfezi

⁷ Güler, **a.g.m.**, s. 457

⁸ S. Akgül, **Zafertepeçalköy ve Büyük Türk Zaferi**, Ankara, 1992, s. 52

⁹ M.K. Atatürk, **Nutuk**, C. II. (1920-1927) Bugünkü Dille Yayına Hazırlayan: Z. Korkmaz, Ankara, 1984, s. 459

¹⁰ M.K. Atatürk, **a.g.e.**, s. 510

olarak tanımlanmış ve bu özelliğinden dolayı Akdeniz ve Batı Anadolu'nun bir parçası olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Ege Denizi'nin, başka yerlerde çok az görülen, çok sayıdaki koy, körfez, boğaz ve yarımada sahil gibi bir başka özelliği daha vardır¹¹.

Bazı coğrafyacılar, Ege Denizi'ni, Kuzey Ege ve Güney Ege diye ikiye ayırırlar. Eğriboz, Andros, Tinos ve Anadolu kıyılarına yakın bulunan İcaria, Sisam Adaları'nın kuzeyindeki Ege denizi parçasına Kuzey Ege, bu adaların güneyindeki Ege Denizi parçasına da Güney Ege demektir¹².

Ege Bölgesi ve Ege Adaları iklim yönünden tipik Akdeniz iklimi özelliği taşımaktadır. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağmur yağışlıdır. Buzlanma ve kar yağışı yok denecek kadar azdır. Yaz aylarında sıcaklık 35 ile 45 derece arasında değişmektedir. Kışın ise 8 ile 18 derece arasında değişmektedir. Bitki örtüsü olarak fakirdir. Genelde maki ve çalılık alanlardan oluşur. Sayısı az olmakla beraber büyük adalarda ekili ormanlar mevcuttur. Genellikle tarıma elverişli alanlar fazladır. Balıkçılık bakımından Ege'nin güneyi çok fakirdir. Çanakkale Boğazı'ndan üst akıntısıyla gelen ve besin tuzları, oksijen ve plankton bakımından zengin olan Karadeniz suları, kuzeydeki balık yaşamını olumlu yönde etkiler. Akarsu ağzlarında da bu olumlu etki görülür. Ege'de avlanan balıkların tümüne yakını kıt'a sahanlığı derinliğini aşmayan sulardan elde edilir. Ege'nin güney kıyıları ise süngercilik bakımından önemlidir. Yunanistan Trakya kıt'a sahanlığındaki Taşoz Adası çevresinde petrol çıkarmaktadır. Kıt'a sahanlığının öteki kesimlerinde yapılan araştırmalar, petrol bulma olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Ege tabanının kaynakları arasında; alüminyumca zengin killer, yüksek tenörlü manganez yumruları ve radyoaktif elementler içeren bazı oluşumlar sayılabilir¹³.

Ege Denizi ekonomik öneminden öte jeopolitik bakımdan çok önemlidir. Çünkü Ege Denizi; Akdeniz, Karadeniz ve Ortadoğu bölgesine yönelebilecek herhangi bir askeri harekatta bir tutunma noktası veya üs teşkil eder. Bu açıdan bakıldığında hakim olunması ve elde tutulması hayati önem arz eder. Ege Denizi'nden Türkiye'nin batı sahillerine bir göz

¹¹ <http://www.anadolu.be/ege/egedosyasi.htm>

¹² **Ege Denizi ve Ege Adaları**, Harp Akademisi Komutanlığı (HAK) Yayını, İstanbul, 1995, s.1

¹³ **Ana Britannica Ansiklopedisi**, Ana Yayıncılık A.Ş., 1988, Cilt- 8, s. 28

atarsak, Ege adalarının stratejik bakımdan büyük önem taşıdığını ve Türkiye'nin emniyetinde büyük rol oynadığını görürüz. Yunanistan'a terk edilen Midilli, Sakız, Nikarya ve Sisam Adaları (Doğu Sporad Adaları), silahsızlandırılmış ve böylece Türkiye batı sahillerinin Yunanistan'dan gelecek her tecavüze karşı emniyeti sağlanmıştır. Keza, 10 Şubat 1947'de İtalyanlardan Yunanlılara devredilen Güney Sporad Adaları (12 Ada) da aynı statükoda bulunmaktadır¹⁴.

Ege Denizi, Akdeniz ile birlikte, üç kıtanın birleşmesini ve dolaylı olarak Cebelitarık ve Süveyş Kanalları ile ülkelerinin açık denizlere inmesini kolaylaştırır. Bu düşüncesinin aksine Türk boğazları ile Süveyş Kanalı ve Doğu Akdeniz'in kontrol altında tutulmasına imkan verir. Bu itibarla Akdeniz stratejisinin kilit bölgesidir. Öteden beri bilinen ve devam edeceği değerlendirilen kuzeyden gelen Slav tehdidinin sıcak deniz ve hegemonya emellerini Türk Boğazları ile birlikte önler.

Denizlerin ve dolayısıyla deniz üzerindeki adaların stratejik önemi ile ilgili olarak A.B.D Deniz Harp Akademisi'nde öğretmen olan Alfred Thayer Mahan denizlere hakim olan bir devletin veya devletler grubunun yeryüzünün ekonomik kaynaklarından en iyi şekilde yararlanabileceğini, deniz gücünün kara devletleri üzerinde de etkili olabileceğini iddia etmiştir¹⁵. Ege Denizi üzerinden Türkiye veya Yunanistan üzerine yapılacak bir taarruz hareketinde adalara sahip olan taraf çok büyük ve önemli stratejik üstünlüğe sahip olur.

Ayrıca adalar taarruz eden taraf için bir tahdit olarak nitelendirildiğinden savunulması ele geçirilmesinden çok daha kolaydır. Çünkü Ege Adaları düzlük ve tahkimata elverişli olması açısından hava, kara ve deniz üssü olarak istifade edilebilme özelliğine sahiptir. Bunların dışında Adalar Ege kıyılarına yapılacak bir taarruz için derinliğine savunma yapma imkanı verir. Unutulmamalıdır ki, Rus-Fin Harbi Rusya'nın Finlandiya'dan 4 Fin adası, liman ve deniz üssü istemesinden dolayı yapılmıştır. Üstelik bu savaşta Rus

¹⁴Mehmet, Saka, **Ege Denizi Adalarında Türk Hakları**, Yıldız Matbaası, Ankara, 1955, s. 7-9

¹⁵**Harp Tarihi Ders Kitabı**, Kara Harp Okulu Yay., Ankara, 1992, s. 3-19

donanması bölgenin bir çok ada ve göllerden oluşması açısından kıyıbaşı tesis edememiş ve deniz hareketinde başarısız olmuştur.

Ege Denizi tarih boyunca birçok medeniyetlere ve büyük göç dalgalarına sahne olmuş, barındırdığı adalar ve çevresindeki kıtalar ile birlikte büyük imparatorluklara hayat sahası sağlamıştır.

2. EGE DENİZİ'NDE VE ADALARDA TÜRK HAKİMİYETİ ÖNCESİ DÖNEM

2.1. Ege Medeniyetleri ve Kavimler Göçü Dönemi

Bundan 60-70 yıl öncesine kadar Ege uygarlık tarihini yazmak mümkün değildi. Ancak 20nci yüzyıl başından beri Ege Bölgesi'nde yapılan sistemli kazılar, komşu ülkelerdeki yüksek uygarlıkların incelenmesi ve bunların Ege'yle olan ilişkilerinin saptanması, gündün güne gelişen ve incelenen dil ve din araştırmalarıyla birlikte, Ege tarihi ve uygarlığı hakkında etraflı bilgi edinmemizi mümkün kılmıştır. Bütün bu incelemeler, aynı zamanda Ege'deki yüksek uygarlığın uzun zaman sanıldığı gibi, Yunanlılarla başlamayıp çok daha eski çağlarda ortaya çıktığını, Yunanlıların ise bu uygarlığın ancak mirasçısı olduklarını ortaya koymuştur¹⁶.

Bu yüksek uygarlığın ilk beşiği Girit Adası olmuştur. Bu Ada, elverişli coğrafya durumundan ve güzelliğinden ötürü, Yunan mitolojisinde derin yankılar bırakmış olan canlı ve hareketli bir kültür hayatı yaşamıştır. Yunanistan'da bulunan mitoslar(halk veya edebiyat anlatısı,efsane) bu Ada'da hüküm sürmüş olan Kral Minos'tan, bu kralın büyük donanması sayesinde Ege Denizi egemenliğinden, hatta Yunanistan şehirlerini bile haraca bağlayışından bize geniş bilgiler vermektedir. Girit'in Yunanlılar çağındaki önemiyle hiç de orantılı olmayan bu mitos bolluğu ve bunlarda görülen gayri Yunanlı adlar, Yunanlılarla ilgisi olmayan daha çok Anadolu'ya yönelmiş eski bir uygarlığa işaret etmektedir¹⁷.

¹⁶ Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 65

¹⁷ Ege Denizi ve Ege Adaları., s. 66

Bu tarımsal kültür, idolleri ve keramikleriyle, Anadolu ile bağlar göstermekte(en çok Hacılar ve Çatalhöyük tarımsal kültürleri) ve esas itibariyle dördüncü bin yıla ait olduğu anlaşılan neolitik çağda Girit Adası'nda Anadolulu yada bunlarla yakın akraba insanların yaşamış olduğuna işaret etmektedir.Diğer taraftan Kuzey Afrika ve Balkan Yarımadası kültürlerinin de zayıf etkilerini gösteren bu kültür, aynı zamanda büyük bir yükselme hamlesi yapan Orta Asya, Mezopotamya yada Nil Vadisi kültürlerine kıyasla çok geridir ve Girit'in ilerideki kültür gelişimini müjdeleyebilecek belirtilere henüz sahip bulunmamaktadır.

Fakat M.Ö. 3000/2800 ile 2000 arasında Girit kültürü özel bir gelişim geçirmeğe, derece derece yükselmeye ve taş döneminden maden dönemine (bakır, sonraları tunç dönemleri) girmeye başlamaktadır. Girit'te 3ncü bin yılda birbirinin yanında birtakım küçük devletler bulunmuş olması muhtemeldir.

Üçüncü bin yılda Ada'da esas itibariyle barış ve sükun hüküm sürmüş olacak ki, yerleşme yerlerinin çevresinde hiçbir tahkimat izine rastlanmamıştır. Doğuda o zamanda ortaya çıkan ve emperyalist bir siyaset izleyen büyük devletlerin egemenliklerini Girit'e kadar götürmedikleri ve Ada'nın bağımsız kaldığı söylenebilir.

Girit gibi Yunanistan'ın da 5. ve 4. bin yıla kadar çıkan pek eski bir kültüre sahip olduğunu ve ülkenin çeşitli yerlerinde yapılan neolitik buluntular açığa vurmuştur. Bunun "Sesklo Kültür"(yada Teselya A kültürü) adını taşıyan bir kültür tarafından temsil edildiğini ortaya koymuştur¹⁸.

Büyük bir yayılma yeteneği gösteren Sesklo kültürü, yalnız tüm Teselya'yı kaplamakla ve Güney Teselya'da Lianokladi buluntularının gösterdiği gibi, bu bölgede özel bir gelişme geçirmekle kalmamış, pek erken Peneios sınırlarını aşarak Orta Yunanistan (Boiotya, Fokis ve Attika) ve İstmos, yani Berzah bölgesi üzerinden bir taraftan Akarnanya ve İyon Denizi Adaları'na (mesela Levkas Adası'na), diğer taraftan Peloponnes içlerine kadar (Korint, Gonia, Flius, Hagiorgitika) yayılmıştır.

¹⁸Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 67

Teselya'da önsüz olarak gelişmiş bir şekilde ortaya çıkan ve sonraki dönemlerde ilerleyeceği yerde gerileme belirtileri gösteren bu kültürün boyalı ve nakışlı vazolar kapsayan Tuna kültürleriyle ilişkili olduğu ve Tuna ülkelerinden Yunanistan'a geldiği bazı bilginler tarafından ileri sürülmüştür. Fakat bunlar Orta Asya, İran, Suriye ve Kıbrıs üzerinden Kilikya'ya kadar uzanan boyalı bezekli keramikler ve en çok Hacılar keramikleriyle dikkate değer benzerlikler göstermekte ve kültür etkileriyle birlikte Teselya'ya Anadolu'ların gelmiş olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir¹⁹.

En tipik eserleri vermiş olan Magula'ya (Ege'nin karakteristik ev tipi) göre Dimini Kültürü (ya da Teselya B Kültürü) adını alan ve taş eserlerin yanında az sayıda altın ve bakır eserler kullanmakla beraber yine geç neolitik (ya da subneolitik) bir nitelik taşıyan bu kültür birçok noktalarda Sesklo kültüründen ayrılmaktadır. Fakat, genişlemesi Güney Teselya'yı dahi aşamamıştır.

Bugün maden kültürünü Yunanistan'a getiren insanların kimler olduklarını kimler olduklarını saptayabilecek durumdayız. Yukarıda tanımladığımız vazolar gerek teknik, gerek şekil (gaga ağızlı), gerek parlak boyalı yüzey üzerine mat beyaz boya ile yapılmış süsler bakımından Truva bölgesi keramiklerine benzetmekte, salçalıklara ise adalarda, Batı Anadolu'da ve hatta Mezopotamya'da rastlanmaktadır. Şu halde keramik incelemeleri bizleri Anadolu'ya götürmekte, Yunanistan'a madeni getiren insanların Anadolu olduğunu işaret etmektedir.

Üçüncü bin yılda Anadolu'dan Yunanistan'a birtakım göçler olduğu filolojik delillerle ispatlanabilecek durumdadır. Yunanistan'da bulunan (ss), (tt) ya da (nt) li yer adlarının Yunan diliyle açıklanamadığı, bunların Anadolu'nun batı ve güneybatı bölgelerindeki (s), (ss) ve (nd) li yer adlarına karşılık olduğu araştırmacıların gözünden kaçmamış, böylece bu gibi coğrafi adların Anadolu insanları tarafından Yunanistan'a getirildiği anlaşılmıştır. Bu yer adlarına örnek olarak Yunanistan'da Korintos (şehir) , Koskintos (dağ), Samintos (yer) Parnassos (dağ), Anadolu'da Mikalessos, Halikarnassos, Aspendos, Alinda gibi adlar gösterilebilir. Anadolu ile Yunanistan arasında yer alan Ege

¹⁹Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 68

Adaları'nda da bu adların Marpessa (Paros'ta bir dağ), Knossos (Girit'te bir şehir), Prepesintos (ada) şeklinde bulunması, hatta Parnossos adına hem Anadolu'da Kapadokya'da, hem de Yunanistan'da Fokis'te, Mikalessos'a hem Karya'da, hem de Boiotya'da rastlanması bu yer adlarının Yunanistan'a Anadolu'dan, adalar üzerinden geçen kavimler tarafından getirilmiş olduğuna şüphe bırakmamaktadır²⁰.

Yunanlılar, Ege Bölgesinde kendilerinden önce birtakım yabancı kavimlerin oturmuş olduklarını biliyorlar, fakat Pelasg, Leleg ya da Kar olarak adlandırdıkları bu kavimler hakkında açık bir fikre sahip bulunmuyorlardı. Yunan tarih geleneğine göre Lelegler Anadolu'da Truva bölgesinde, Ege Adaları'nda, Orta Yunanistan ve Peloponnes'in bazı yerlerinde oturmuşlar, Pelasglar ise Yunanistan'da geniş bir alana yayılmışlardır; o kadar ki, bir zamanlar tüm Yunan ülkesi "Pelasgiye" olarak gösterilmiştir. İlk zamanlar Teselya'da oturmuş, Peneios vadisine "Pelasg Argos'u" adını vermiş oldukları anlaşılan Pelasglar, sonraları bazı Yunan tarihçileri tarafından genel olarak Yunanistan'ın Yunanlılar'dan önceki halkı olarak kabul olunmuşlardır. Fakat Yunanlılar'ın, Lelegler ve Pelasglar'ın yanında "Karlar"ı da zikretmeleri üçüncü bin yıl Ege halkıyla ilgili etnik sorunları çözmek için çok daha önemlidir. Homeros destanlarından İlyada'da "kaba" (Yunanca'dan gayrı) bir dil konuşanlar" olarak gösterilen Kar'lar Yunan tarihçisi Herodotos'a göre Girit Kralı Minos zamanında Ege Adaları'na egemendiler. Ancak, bunlar sonraları bu yerlerden Yunanlılar tarafından çıkarılmışlardır. M.Ö. 426 yılında Delos Adası'nda, Atinalılar tarafından açılan mezarlarda Kar silahları bulunmuş olmasından bir zamanlar Ege Adaları'nda Kar'ların oturmuş olduğu ortaya çıkmakta, Coğrafyacı Strabon Kar'ları Yunanistan'da Epidavros ve Hermione'nin en eski halkı olarak göstermekte, seyyah ve araştırmacı Pausanias ise Megara Kaleleri'nden birinin "Karya" adını taşımış olduğunu kaydetmektedir.

Şu halde üçüncü bin yılda bütün Ege Bölgesi'ne yayılmış olan ve aralarında birtakım farklar göstermekle beraber esas itibariyle Karlar tarafından temsil olunan kavimlerin; Lidyalılar ve Likyalılar ile birlikte, Boğazköy Hitit metinlerindeki Luvi'lerle ilgili olmaları muhtemel bulunan "Batı Anadolu Kavimleri" grubuna girdikleri söylenebilir. Anadolu

²⁰Arif Müfid, Mansel, **Ege ve Yunan Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını, 1998, s. 19

Kavimleri'nin üçüncü bin yıldaki batı göçleri sanıldığından çok daha fazla geniş olmuş, bunlar yalnız Ege Bölgesi'ni istila etmekle kalmayıp, bazı coğrafya adlarının yayılış alanının gösterdiği gibi, İtalya ve hatta İspanya'ya kadar uzanmışlardır²¹.

Anadolu'da üçüncü bin yılda şehir olma eğilimi gösteren yerleşme yerlerinin yanında tahkimli şatoların da bulunduğunu Çanakkale Boğazı'nın girişine yakın bir yerde kurulmuş olan Truva ispatlamaktadır. Gerek Truva 1, gerek Truva 2 kültürleri bir bütün olarak karşımıza çıkmakta ve bunları vücuda getiren insanların Anadolulu olduğunda şüphe bırakmamaktadır. Fakat burada bulduğumuz kültür yalnız Truva'ya inhisar etmemiş, Biga yarımadasında oldukça geniş bir alana yayılmıştır. Truva'nın güneyinde Yortan'da merkezlenen ikinci bir kültür grubu, bunun daha güneyinde Pisidya ve güneybatı Frigya'da rastlanılan üçüncü bir grup vardır ki, bütün bu gruplar Büyük Batı Anadolu Grubu içinde, aralarında birtakım bölgesel farklar gösteren gruplar olarak kalmaktadır. Bu kültür bir süre sonra Anadolu sınırlarını aşmış, Ege Adaları üzerinden Avrupa'ya geçerek Sırbistan içerlerine kadar yayılmıştır.

Görülüyor ki, M.Ö. 2000 yılına kadar, bugün bizim Yunan olarak adlandırdığımız milletin ne Ege Bölgesi'nde ve ne de Ege Adaları üzerinde etkinliğinden bahsetmek mümkün değildir. Aksine, Anadolu insanının hakimiyetini ifade etmek yanlış olmayacaktır.

M.Ö. 2000 yılının başlangıcında, Mısır'ın 12. sülale ile yeni bir yükselme çağına kavuştuğu, Ön Asya'da kavimler hareketi sonunda yeni birtakım devletlerin ortaya çıktığı ve Hurri'lerin etkin bir rol oynamaya başladığı Anadolu'da ise Hitit Devleti'nin kurulduğu bir zamanda Girit Adası da büyük bir siyasal ve kültürel gelişim geçirmeye başlamıştır. Ancak, Girit Uygarlığı M.Ö. 1400 yılına doğru büyük bir felaketle sona ermiştir. Bu tarihte bazı şehirler ve saraylar yakılıp yıkılmış ve bunlar bir daha bina edilememiştir²².

²¹Mansel, a.g.e., s. 20

²² Muzaffer, Erendil, "Yunanlıların Kökeni ve Yunan Milletiyle (Greklerle) İlgili Kavram ve Deyimler", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri**, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Bşk.'lığı (ATASE) Yayını, Ankara, 1986, s. 102

Bu arada, aynı yıllarda (M.Ö. 2000-1200) Yunanistan Yarımadası'nda ve Adalar'da Kavimler Göçü ile Aka'ların ve Dorlar'ın hakimiyeti görülür²³.

Bu göç Yunanistan'a Homeros destanlarında Akhaioslar olarak gösterilen Akhaylar ya da Akalar'ı getirmiştir. Akalar Avrupalı tarihçiler tarafından genellikle Orta Avrupa tunç kültür çevrelerinden güneye inen İndogermenler olarak kabul olunmaktadır. Akaların esas itibariyle Orta Avrupa'dan gelmiş oldukları muhtemel görünmekle beraber, bunların üçüncü bin yıl Batı Anadolu kavimleri gibi Anadolu'dan adalar üzerinden Yunanistan'a geçen kabilelerle karışmış oldukları, böylece Akalar'ın arı İndogermenler olmayıp, Anadolu ve Avrupa kavimlerinin karışıp kaynaşmasıyla meydana gelen bir ırkı temsil ettiği kanısı hakimdir. ²⁴Keramik incelemeleri ikinci bin yıl Yunanistan kültürünün menşei olarak kuzeyden ziyade doğuyu göstermektedir. Bundan ötürü M.Ö. 2000 yıllarında kuzeyden ve doğudan gelen insanların Yunanistan'daki Karlar ile karışıp kaynaşması sonunda Akhaylar ya da Akalar olarak adlandırılan kavmi meydana getirmiş olduğu söylenebilir. Ayrıca Yunanistan ana karası ve Peleponnes'te yapılan kazılar, üçüncü bin ile ikinci bin kültür katmanları arasında yoğun kül tabakası olduğunu, ikinci bin başlarında yeni yerleşim yerleri ve yeni bazı keramik çeşitlerinin ortaya çıktığını, dolayısıyla bu dönemde bir göç sonrası meydana gelen kültür değişikliğini göstermektedir. Bu göçün Homeros destanlarında Akhaioslar olarak gösterilen Akalar tarafından yapıldığı bilinmektedir²⁵.

Aka kültür merkezlerinde yapılan kazıların ve Homeros destanlarının ikinci bin yılın yankılarını kapsayan bazı eski parçalarının gösterdiği gibi; o dönemde Yunanistan'da, Girit'te olduğu gibi kralların veya beylerinin idaresinde birtakım şehir devletlerinin var olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bütün birleşme ya da birleştirme teşebbüslerine rağmen merkezileştirilmiş bir örgüte sahip büyük doğu monarşileri çapında devletler Yunanistan'da ortaya çıkmamış, bu ülkede M.Ö. 2000 yılının ikinci yarısında kurulan büyük devletler dahi feodal bir yapı taşımaktan öteye gidememiştir.

²³Erendil, **a.g.e.**, s. 105

²⁴Mansel, , **a.g.e.**, s. 59

²⁵Osman, Karatay, Bilgehan A, Gökdağ, **Balkanlar El Kitabı**, Cilt 1, Ankara, 2006, s. 55

Aka istilasından sonra Giritliler'in bir kısmı komşu ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Akalar'ın Girit Egemenliği 300 yıl kadar sürmüştür. M.Ö. 1200 e doğru Yunanistan'ı istila eden Dorlar büyük topluluklar halinde bu adaya göç ederek, yerli halkı tarihi çağlarda hemen hemen tüm Yunan topluluklarında gördüğümüz “devlet kölesi” yapmakta ve toprağa bağlamakta gecikmemişlerdir.

Bu tarihten sonra Girit uygarlığında tam bir kesilme göze çarpmamakla beraber, Ada'nın Akdeniz tarihi bakımından önemi artık sona ermiştir. Artık, aralarında bağlar bulunmayan birtakım şehirlere parçalanmış olan bu ada ne siyaset ne de kültür bakımından ikinci bin yıldaki önemini hiçbir zaman elde edememiş, ancak antik dünya düzeni yıkıldıktan sonra dahi, Akdeniz'deki önemli stratejik yerinden ötürü Büyük Akdeniz Devletleri arasında sadece kavga konusu olarak kalmıştır.

Akalar'ın tarihte komşu ülkelere yayılma çabası içerisinde olduğu görülür. Buna örnek Truva Seferi ve Truva Savaşları'dır. Ayrıca, Aka krallarının Anadolu'nun kıyılarına da ayak basmış olduklarına dair belgeler Hititler'in başkenti Hattuşaş'da (Boğazköy) keşfedilmiş olan devlet arşivinde bulunmuştur. Bütün bunlar; merkezi Yunanistan'da olmakla beraber Ege Bölgesi'nden başka Anadolu'nun güney ve güneybatı kıyılarını içine alan büyük bir Aka krallığının varlığını saptamıyorsa da, 14. ve 13. yüzyıllarda geniş bir alana yayılmış olan Akalar'ın Anadolu kıyılarına ayak basmış ve bazı yerleşme yerleri kurmuş olduklarını ispatlamaktadır²⁶.

Yalnız savaşçı değil, fakat aynı zamanda usta gemici ve tüccar olan Akalar Bozcaada (Tenedos) ve Midilli (Lesvos) Adaları'nı işgal ettikten sonra tarihi çağlarda “Akhaion” adlı bir limanın gösterdiği gibi, bu adanın karşısındaki Anadolu kıyılarına da ayak basmışlardır. Sisam (Samos)'daki “Akhay Kayalıkları” ya da Rodos'ta Yalisos Şatosunun eski adı olan “Akhaya”nın açığa vurduğu gibi bu iki büyük ada da Akalar'ın eline geçmiştir. Ayrıca Sakız (Hiyos), İstanköy (Kos) ve Kalimnos adalarında bulunmuş olan nekropoller (Antik

²⁶ Karatay, a.g.e., s. 89

çağdan kalma, az ya da çok anıtsal nitelikli mezar topluluğu) ve keramikler bu adaların da Aka istilasından mahsun kalmamış olduğunu göstermektedir²⁷.

Bu adaların karşısına rastlayan Anadolu kıyılarına gelince, Efesos'ta Selçuk Kalesi yakınında Aka keramiklerini kapsayan bir mezarın bulunmuş olması, Efesos'un Hitit çivi yazılı metinlerinde Arzaya Krallığı'nın önemli bir kıyı şehri olarak gösterilen "Apasas"la bir olduğunu muhtemel kılmaktadır. Yine aynı bölgede Değirmendere (Kolofon) de keşfedilmiş olan Mikenai tarzında bir kubbeli mezar enterasan bir bölge olarak zikredilmeye değer Hitit belgelerinde adı geçen "Mimmavandaş" ile eşit olduğu anlaşılan Büyük Menderes Vadisi'nde Miletos şehrinde Atena tapınağı yöresinde alt katlarda etrafı kuleli kalın bir surla çevrili ve megaron şeklinde evler kapsayan önemli bir Aka yerleşme yeri bulunmuştur. Girit keramik buluntularının gösterdiği gibi, başlangıçları M.Ö. 16. yüzyıla dayanan burasının sadece Aka ihraç eşyası ve keramiklerini kapsayan bir Anadolu kasabası olmayıp Yunanistan ve Girit ile sıkı kültür ilişkilerinde bulunan bir Aka kolonisi olduğunu son araştırmalar açıklamaktadır. Başka önemli bir Aka yerleşme yerinin Nekropoline Bodrum yöresinde Müskebi'de rastlanmıştır. Rodos, arkeoloji belgelerinin (Nekropolüne ve Keramikler) açığa vurduğu gibi, önemli bir Aka üssü olduğuna göre, Ahhiyava Krallığı'nın bir adadan başka Anadolu'nun güneybatı ve güney kıyılarını kapsadığı kabul olunabilir²⁸.

Dorlar'ın Balkan Yarımadası'ndaki Trakya ve İllirya kavimleri arasındaki kaynaşma sonucu güneye inip Yunan Yarımadası'nın büyük bir bölümünü ve Ege Adaları'ndan bazılarını istila etmesi M.Ö. 1000 yıllarına rastlar. Doğu Avrupa'daki kavimlerin kaynaşmasından az bir süre sonra, yani aşağı yukarı 1150 yılına doğru bu hareketlenme Dorlar'ı Yunanistan'a sevk etmiş alçak bir kültür düzeyinde bulunan bu yeni kavmin egemenliğini çekemeyen bazı Aka kabileleri de kendilerince bilinen Anadolu kıyılarına daha büyük çapta göçmeye devam etmişlerdir. Hatta buralarda Hitit Krallığı'nın karşısında benliklerini koruyabilecek kadar güçlü koloniler kurmaya başlamışlardır. Daha sonraları Edremit Körfezi güneyindeki İzmir Körfezi'ne kadar uzanan yani esas itibariyle Bakırçay

²⁷ Karatay, **a.g.e.**, s.91

²⁸ Karatay **a.g.e.**, s.112

(Kaikos) ve Gediz (Hermos) Vadileri'nin ve Midilli adasını içine alan bölge Aiolya (ya da Aiolis), İzmit Körfezi'nden Mandayla Körfezi'ne kadar uzanan ve Sakız ile Sisam Adaları'nı da kapsayan bölge İyonya adını almıştır²⁹.

Dor kabileleri dalgalar halinde birbirinin arkasından Yunanistan'a girdikten sonra bu ülke zamanla bunlara yetmemeye başlamıştır. Bu nedenle bir kısım Dorlar, bir zamanlar Akalar'ın izledikleri aynı yollardan Ege Adaları'na göçmeye başlamışlar, Girit'i işgal ettikten sonra Kitira, Tira ve Milos'u ele geçirmişler, buradan doğu yönüne ilerleyerek Rodos ve İstanköy Adaları'nı ve bu adaların karşısında Reşadiye ve Bodrum Yarımadaları'nı işgal etmişleridir. Bu bölgelerde en önemli şehir olarak Halikarnassos (Bodrum) ve iki iyi korunmuş limana sahip Knidos'u (Deveburnu Harabesi) kurmuşlardır. Daha sonra büyük kolonizasyon hareketlerinde Dorlar doğuya doğru ilerleyerek Likya'nın doğu kıyılarında Faselis (Tekirova), Ovalık klikya'da (Herhalde Asur egemenliğinin yıkılışından sonra) Soloi (Mezitli) kolonilerinin meydana getirmişlerdir. Bazı Dor kabilelerinin Pamfilya ve Kıbrıs'a da ulaşmış olduklarını bu ülkelerde konuşulan lehçelerdeki Dor unsurlarından çıkarmak mümkün olmaktadır³⁰.

2.2. Yunan Kolonileri ve Şehir Devletleri Dönemi

Dorlar Yunanistan'ı istila ettikten ve adalar üzerinden Anadolu kıyılarına ulaştıktan sonra çok daha uzaktaki ülkelere uzanmaya ve bu ülkelere dair bilgi toplamaya başlamışlardır .İlyada ve Odisseia'da Mısır, Libya, Habeşistan ve Akdeniz'in kuzey kıyılarından bahis geçmektedir. Hiç şüphesiz Akalar döneminde ve belki daha eski zamanlarda bilinen yolları kullanmak suretiyle yapılan bu geziler çağını M.Ö. 750 ile 550 yılları arasında uzak ülkelerde koloniler kurma çağı izlemiştir. Yunan kolonizasyon hareketinin nedenleri çok ve çeşitlidir .Bu nedenlerin başında esasen küçük bir ülke olan Yunanistan'ın daha önce bahsedildiği büyük bir kısmının dağlık ve tarıma elverişli pek az toprağa sahip oluşu gelir.

²⁹Karatay a.g.e., s. 115

³⁰Güncel Konular, ATASE Yay., 1987, Sayı 6, s. 68

Yunanistan, Adalar ve Anadolu kıyılarına yerleşen ve ilkel teşkilatlı kabileler yerine şehir devletlerin kurmaya başlayan (M.Ö. 8. YY.) çeşitli Yunan boylarına bir göz gezdirilecek olursa, ilk anda bunların arasında belirli bağlar bulunmadığı sanılır. Gerçi Yunanistan'ı coğrafya durumu Yunanlılar'ın, modern anlamda siyasal-ulusal bir birlik kurmalarına engel olmuştur. Fakat ilk zamanlar belirli bölgelerde birbiriyle hemen-hemen ilgilenmeksizin yaşayan, sonraları ulaşım ve en çok deniz ulaşımının gelişmesi üzerine aralarında ticari ve kültürel ilişkiler kuran Yunanlılar aynı ırktan olduklarını anlamışlardır. Bu bakımdan bir birlik meydana getirmişlerdir. Bu birlik anlamının ortaya çıkışında tüm Yunanlılar'ın bazı lehçe farklarına rağmen konuştukları tek dil, yani Yunanca önemli bir etken olmuştur. Yunanlılar kendilerine ırk birliğini açığa vuran "Helen" adını vermeden önce başka ırktan olanları ve başka dil konuşanları "Barbaros" olarak göstermişler, bu suretle kendileri ile yabancılar arasında bir sınır çizmişlerdir³¹.

Yunan Yarımadası'nda şehir devletleri, ilk önce Akalar zamanında geniş ova ve vadilerde ortaya çıkmıştır. Çoğunlukla, şehir devletlerinin toprak büyüklüğü 1000 km² nin de altındadır. En önemli şehir devletleri arasında; Peloponnes'te Sparta (8400km²), Argos, İstmos bölgesinde Korint ve Magara, Orta Yunanistan'da Fokis'te Delfoi, Biotya'da Tebai, Attika'da Atina (2650 km²) ve Teselya'da Larisa gösterilebilir.

Buraya kadar edinilen bilgilerden; Yunan Yarımadası'nın asıl sahiplerinin Karlar, Akalar ve Dorlar'ın hakimiyeti altında yaşadıklarını ve hatta onlarla karıştıklarını, Ege Denizi ve Ege Adaları ile Kıt'a Yunanistan'ı ve Anadolu'da müstakil bir egemenlik kuramadıklarını ifade etmek mümkündür.

Ancak Yunan yarımadasında şehir devletleri güçlendikçe M.Ö. 7. ve 6. yüzyıllarda Atina'nın öne çıktığı, daha sonra güneyde Sparta'nın Atina'nın karşısında yer aldığı görülmektedir. 6. yüzyılın son yarısında da Sparta; Argos ve Ahaya dışta kalmak üzere, tüm Peloponnes şehir devletlerini içine alan Yunan tarihinde ilk büyük kuruluş olan askeri nitelikli Peloponnes Birliği'ni kurmuştur³².

³¹ Mansel, a.g.e, s. 63

³² Mansel, a.g.e., s. 66

2.3. Pers İmparatorluğu Dönemi

M.Ö. 5. yüzyılda, doğuda İran yaylasından Anadolu'da Kızılırmak'a kadar uzanan bölgede büyük Pers Krallığı ortaya çıkmaktadır. Bu tarihten itibaren batıda Anadolu Kıyılarında ve Kıt'a Yunanistan'da ve dolayısıyla Ege Adaları'nda Pers hakimiyeti görülmeye başlar (M.Ö.490)³³.

Persler ile Yunan şehir devletlerinin ilk karşılaşması Maraton Muharebesi'nde gerçekleşir. Atinalılar'ın bu muharebede kazandıkları zafer onları ön plana çıkarmış, Sparta ile Yunan ülkesini savunmak üzere ittifak (Helen Birliği) yapmışlardır. Bundan sonraki Persler ile Yunanlılar arasındaki harpler Yunan şehir devletlerinin birleşmesine neden olmuş, Atina'nın Attika-Delos deniz işbirliğini (M.Ö.478/477) gerçekleştirmesini sağlamıştır. Sonsuz bir zaman için kurulmuş olduğu anlaşılan bu birliğin amacı Persler'e karşı sürekli mücadelede bulunmak suretiyle adalar ve Anadolu'daki Yunan şehirlerinin bağımsızlığını sağlamak ve Persler'in Yunan ülkesinde yaptıkları tahriplerin öcünü almaktır. Birliğe giren şehirler Atina ile ayrı ayrı ittifaklar yapıyor, Atina'nın düşmanlarıyla düşman,dostlarıyla dost olacaklarına ant içiyorlardı. Birleşmiş şehirler (Simmahoslar) bağımsızlık ve otonomilerini koruyor, yalnız Persler'e karşı yapılacak müşterek mücadele için gerekli deniz ve kara kuvvetleri teşkili ile bunların idaresini, aynı zamanda tehlikeye açık bulunan yerlere garnizonlar yerleştirme hakkını Atina'ya bırakıyorlardı. Balkan Yarımadası, Ege Adaları ve Karya'nın kuzeyinden başlamak suretiyle Anadolu'nun batı kıyılarında sayısı zaman zaman 300 ü bulan şehir devletini kapsayan bu birlik Yunanlılar'ın siyasal alanda meydana getirdikleri en büyük birliktir³⁴.

Bu durum, Atina'nın güçlenmesine ve diğer şehir devletleri üzerinde hakimiyet sağlamasına, Kıt'a Yunanistan'daki şehir devletleri arasında 27 yıl süren Peleponnes Harbi'nin çıkmasına neden olmuştur. Nihayet her iki tarafında isteğiyle Sparta ve Atina'nın müttefikleri arasında M.Ö.421 yılında Nikias Barışı imzalanmış ancak Spartalılar'ın Persler ile birlik olması şehir devletleri arasında savaşları tekrar başlatmıştır. Bu, İyonya'nın ve bazı adaların (Sakız, Midilli, Milatos) tekrar Persler'in eline geçmesine sebep olmuştur. Bu

³³ Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 75

³⁴ Mansel ,a.g.e, s. 78

muharebeler (Arginusai ve Aigospotamoi Muharebeleri) sonunda Atina yenilmiş ve sahip olduğu tüm dış şehir devletlerini (Limni, İmroz ve Skiros Adaları dahil) kaybetmiştir.

Böylece siyaset alanından başka uygarlık alanında da uzun süre Yunanistan'ın önderliğini yapmış olan Atina çöküyor ve Sparta bir zamanlar can düşmanı olan Persler'in yardımıyla kazandığı bu zaferin ürünlerini toplamaya hazırlanıyordu. Fakat Yunanistan'daki bu kardeş kavgası her iki tarafı da bir hayli yıpratmış olduğundan bu ülke bir süre sonra yabancı bir devletin yani Makedonya Krallığı'nın hegemonyası altına girecek ,böylece Atina'nın başaramadığı birleşme işini bu devlet gerçekleştirecektir.

Bununla beraber Yunan ülkesinde "Panhellenizm" akımları büsbütün sönmemiştir. Bu akımı destekleyenler anarşinin acıklı taraflarını görüyor, bunları ortadan kaldırmak için Yunanistan'da bir birlik kurmak ve Pers baskısına son vermek istiyorlardı. Sonraki olaylar Makedonya Kralı Filip'in Yunanistan'da bu birliği kurabilecek yetenekte olduğunu gösterecektir.

2.4. İskender İmparatorluğu Dönemi

Yunanistan'ın kuzeyinde öteden beri Yunanlılar ile ilişkilerde bulunmuş ve Yunan kültürünün az çok etkisi altında kalmış üç devlet vardır. Bunlar, İlliryalılar ile meskun olan Epeiros, Trakya ve Makedonya'dır. Bu üç devletten en önemlisi hiç kuşkusuz Makedonya idi. Makedonya birçok doğal zenginliklere de sahipti. Bu ülkenin zengin madenleri, büyük ormanları, hayvan yetiştirmeye elverişli geniş meraları ve her türlü tarımı mümkün kılan verimli toprakları vardı. Deniz kıyısında Halkidike Yarımadası'nda Strimon ve Terma olmak üzere iki büyük körfez ve her iki körfezde birçok iyi korunmuş limanlar yer alıyordu. Bu limanların en tanınmışları arasında Terma (sonraları Tessalonike=Selanik) gösterilebilir. Kıyılarda birçok Yunan kolonileri bulunuyordu. Makedonya bunların aracılığı ile ürünlerini Ege piyasalarına sürüyor ve bu şehirler ayrıca Yunan Uygarlığı'nın Makedonya'ya girmesinde etken oluyorlardı. Makedonya M.Ö. 399 dan 359'a kadar süren kargaşalık döneminden sonra Filip II zamanında (M.Ö.359-336) büyük bir devlet haline gelmiştir. Filip'in amacı birleşik bir Balkan Devleti kurmak ve bu devlete ne şekilde olursa olsun

Yunanistan'ı da katmaktı. Bu suretle meydana getireceği Büyük Makedonya Krallığı'nı Filip Persler'e karşı bir çeşit öç seferine sürüklemek istiyordu³⁵.

Nitekim, Filip önce Yunan Devletler ailesine girmiş M.Ö. 344 yılında Teselya Birliği'ni kurmuş, Epeiros'u ve Trakya'nın büyük bölümünü alarak egemenliğini Karadeniz'e kadar uzatmıştır. Fakat Makedonya İmparatorluğu en geniş dönemini Filip'in oğlu Büyük İskender zamanında yaşayacaktır. İskender'in ilk işi hasımlarını ortadan kaldırmak, bu suretle içteki taht kavgasını önlemek oldu. Fakat babasının ölümü İskender'i bir süre için Asya seferinden alıkoydu. Bundan başka krallığın sınırları güven altında değildi ve Yunanistan'da için için bir kaynaşma vardı. Atina yine hegemonya hülyaları peşinde koşmaya başlamıştı. Onun için İskender hiç vakit kaybetmeksizin ordusuyla Yunanistan'a girdi, Teselya Birliği'nin başkanı seçildikten sonra Korint'te toplamış olduğu Helen Birliği'nin hegomonu ve Persler'e karşı yapılacak seferin başkomutanı seçildi. İşte bu suretle İskender Yunanistan'ı ikinci kez Makedonya hegemonyası altına alıyor ve Asya seferini yeniden canlandırmış oluyordu (M.Ö. 336). Fakat Spartalılar bu kezde birliğin ve onun kararlaştırdığı seferin dışında kaldılar³⁶.

M.Ö. 334 yılında İskender doğu seferine başladı ve önce Batı Anadolu kıyılarını ve Persler'in deniz üslerini ele geçirdi. M.Ö. 333 yılının baharında Gordion'dan (Yassihöyük) hareketle Persler'in üzerine yürüdü ve İskenderun kuzeyinde İssos Muharebeleri'nde Pers Ordusunu yok etti. Daha sonra Mısır'ın zaptı ve İskender ordularının Hindistan içlerine kadar ilerlemesi görülür. Bu arada, Makedonya'daki kuvvetler Atina'nın ve diğer şehir devletlerinin siyasal bağımsızlıklarını tamamen ortadan kaldırmışlar, bunların İskender'in cihan monarşisi içinde sadece birer şehir olarak kalmalarını sağlamışlardır. Dolayısıyla İskender İmparatorluğu zamanında da Ege ve Ege Adaları üzerinde Yunanlılar'ın mutlak bir hakimiyeti yoktur.

İskender, bir yandan doğuda ele geçirdiği bölgelerde yeni şehirler kurarak buraların Hellenleşmesini sağlarken, diğer yandan doğudan aldığı kültürel özelliklerin Yunanistan'a

³⁵Mansel, **a.g.e.**, s. 79

³⁶Mansel, **a.g.e.**, s. 80

taşınmasına vesile olmuştu. Yunan dünyasına doğu uygarlıklarının kapısını açan bu fetihlerle ortaya çıkan büyük imparatorluk, İskender'in ölümünü izleyen iç çekişmelerle kısa sürede parçalandı³⁷.

2.5. Roma İmparatorluğu Dönemi

M.Ö. 3. yüzyıl ortalarında, tarih sahnesinde Roma İmparatorluğu'nun hakimiyeti görülmeye başlar. İkinci ve üçüncü Makedonya harplerini (M.Ö. 197 ve 179) müteakip Makedonya ve Yunanistan Roma nüfuzu altına girmektedir. Bu arada imparatorluk batıda Atlas Okyanusu'na, doğu da Armania ve Mezopotamya'ya kadar genişlemiş ve Ege Bölgesine hakim olmuştur.

Gerek Roma İmparatorluğu ve gerekse parçalanmasını müteakip Doğu Roma İmparatorluğu esnasında Ege ve Ege Adaları elde ettikleri imtiyazlarla Cenovalılar'ın hakimiyeti altındadır. Cenovalılar'ın etkisi altına giren Bizans İmparatorluğu önce Foça'yı (M.S.275), daha sonra M.S. 14. yüzyılda Sakız, Sisam ve Midilli ve 15. yüzyıl başlarında Limni, Taşöz, Gökçeada ve Semadirek Adaları'nı Cenovalılar'a vermiştir.³⁸

Venedikliler de, İmparatorluk topraklarının paylaşılması esnasında Ege'deki kendi ticaret yolları üzerinde başlıca liman ve adaları ele geçirmişlerdir³⁹. Roma İmparatorluğu döneminde de Ege ve Ege Adaları üzerinde Yunan Hakimiyetinden bahsetmek mümkün değildir.

3. EGE DENİZİ VE ADALARIN OSMANLI EGEMENLİĞİNE GİRİŞİ

Batı Anadolu'da egemenlik kuran Türk beylikleri, Anadolu'nun tabii uzantısı sayılan adalara sık sık akınlar düzenlemeye başladılar. İzmir'i beyliğinin merkezi yapan meşhur Türk denizcisi Çaka Bey, Midilli ve Sakız adalarında egemenlik kurdu. Ancak ölümünden (1096) sonra beyliği dağılınca, bu egemenlik de sona erdi.⁴⁰ Muğla ve civarında beyliklerini kuran Menteşeoğulları bir ara Rodos'u ele geçirdilerse de, uzun süren bir egemenlik

³⁷ Karatay, a.g.e, s. 61

³⁸ Grolier International Americana Ansiklopedisi, Cilt 3, Sabah Gazetesi yay, İstanbul,1993, , s. 291

³⁹ Büyük Larousse Ansiklopedisi, Cilt 23, Milliyet yay., İstanbul, 1992, , s. 121

⁴⁰ Ali, Kurumahmut, Ege'de Temel Sorun-Egemenliği Tartışmalı Adalar, TTK Yay, Ankara, 1998, s.33

kuramadılar.⁴¹ Ege adalarında egemenlik kurabilmek için çok güçlü bir donanmaya sahip olmak gerekiyordu ki buna Osmanlı İmparatorluğu muvaffak oldu.

Osmanlı İmparatorluğu, Söğüt ve yöresinde ilk kurulduğu yıllarda tamamen bir kara devletidir. Osmanlılar Bizans aleyhinde topraklarını genişletirken, 1321'de Mudanya'yı alarak ilk defa Marmara'da kıyıya ulaştılar ve Karamürsel'de ilk tersanelerini kurdular. Bu tersanede yaptıkları hafif teknelerle Bizans'ın Marmara'daki deniz ulaştırmasını engelleyerek, İzmir ve yöresinin fethini kolaylaştırdılar. Bu arada Marmara ve Ege'de kıyısı bulunan Karasi Beyliği'nin Osmanlılara katılması ile (1345) Osmanlılar Ege kıyılarına da çıkmış oldular. Böylece Osmanlı Devleti Venedik ve Ceneviz gibi denizci milletler ve Hıristiyanlığın başı Papa'nın yönetimindeki Rodos şövalyeleri ile uğraşmak zorunda kaldı. Bu durumda kuvvetli bir donanmanın lüzumunu hissederek Yıldırım Bayezit (1389-1402) Gelibolu'da ikinci tersaneyi kurdurdu ve oldukça büyük bir donanma meydana getirdi ve Ege'de başarılı hareketler yaptı. Daha sonra sırasıyla Osmanlı tahtına oturan Çelebi Mehmet (1413-1421), 2. Murat döneminde (1421-1451) de yapılan hareketler akınlardan, vurgunlardan ibaretti ve bir fetih hareketine dönüşmedi. Adaların fethine Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) zamanında başlanmıştır.⁴²

Fatih Sultan Mehmet, 1456'da ilk olarak Taşoz, Semadirek, Limni, Gökçeada ve Bozcaada'yı; 1462'de Midilli adasını, 1470'te Eğriboz Adası ve Kuzey Sporad Adaları'nı, 1479'da Sisam adasını aldı. Fatih Sultan Mehmet'i Ege'de fethetmeye zorlayan neden, İstanbul'un fethini bir türlü hazmedemeyen Hıristiyanların, özellikle Papa, Venedik ve Cenevizlilerin Ege yoluyla yapabilecekleri saldırılara karşı imparatorluğun korunması idi.⁴³

Kanuni Sultan Süleyman tahta çıktığında Mısır da Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılmış (1517) bulunuyordu. Bu nedenle İstanbul-İskenderiye deniz yolu büyük önem kazanmıştı. Bu yol üzerinde bulunan Rodos Adası'na egemen Sen Jan Şövalyeleri Osmanlı ticaret gemilerine saldırıyor, büyük zararlara neden oluyorlardı. Bu

⁴¹ İsmail H. Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri**, Ankara, 1984, s. 81

⁴² **Ege Denizi ve Ege Adaları**, s. 85

⁴³ Erdoğan Yeğen, "XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Girit Olayları ve Osmanlı-Yunan ve Büyük Devletlerin İlişkileri", **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri Tarih Semineri**, Ankara, 1986, s.281-282

duruma son vermek için Kanuni Sultan Süleyman komutasındaki Osmanlı donanması yaklaşık olarak 6 ay süren kanlı muharebelerden sonra 1522’de Rodos ile birlikte On iki Ada’yı ele geçirdi. Yine Kanuni zamanında Kiklat, Kaşot ve Kerpe adaları da fethedildi. Dolayısıyla Girit Adası hariç tüm Ege Adaları Türklerin eline geçmiş bulunuyordu.⁴⁴ 1644 yılında da Ege’de stratejik önemi büyük olan Girit Adası fethedildi.

Ege Adaları Türk egemenliği altına alındıklarında yönetim bakımından önceleri Kaptanpaşa Sancağı’na bağlanmışlardı. Merkezi Gelibolu olan bu Sancak, 16. yüzyıl sonlarında Cezair-i Bahr-i Sefid Eyaleti’ne dönüştürülmüştür⁴⁵.

Osmanlı İmparatorluğu Ege Adaları’nı Yunanistan ve Bizans’tan değil, Venedikliklerden, Cenevizlilerden ve Rodos şövalyelerinden almıştır. Bunun bir sonucu olarak da adalar halkına kendi dillerini, dinlerini korumak; kendi dillerinde eğitim yapmak hakkını tanıırken, buralarda Venediklilerin ve Cenevizlilerin uyguladıkları yönetim biçimini kısmen sürdürmekte bir sakınca görmemiştir. Çünkü Osmanlı egemenlik anlayışına göre önemli olan, devletin yüksek hakimiyetini kabul etmek, düşmanca davranışlarda bulunmamak, ve gelir vergileri ödemek idi. İç yönetimde tanınan kolaylık ve haklar birer fermanla saptanmaktaydı. Büyük adaların yönetimi, halk tarafından seçilen ve genellikle 12 kişiden oluşan bir meclise bırakılmaktaydı. Bu meclisin başkanı bir nevi belediye başkanı veya şehir kethüdasıdır. Her adaya geliri ile orantılı bir vergi miktarı saptanır. Maktu adı verilen bu vergi yerel meclislerce halktan toplanarak belirli zamanlarda adaya gelen görevliye teslim edilirdi. Maktu vergiyi ödeyen adalar halkı diğer vergi yükümlülüklerinden muaf tutuluyordu. Kuvvetli iken iyi işleyen bu sistem, Osmanlı İmparatorluğu zayıflamaya başlayınca aleyhe dönüşmüş ve o zaman bu muafiyetleri kaldırmak veya kısmak olanağı bulunamamıştır. Bu durumu, 1883’te Midilli mutasarrıfı olan Namık Kemal çok özlü olarak şöyle açıklamaktadır;

⁴⁴Yeğen, **a.g.m.**, s. 283

⁴⁵**Güncel Konular**, ATASE Yay., 1987, Sayı 7, s. 42

“Hristiyanlara, her ne türlü müsaade verilirse, o müsaadeler hemen kazanılmış hak adını almakta ve Avrupa'nın işe karışması ile de hiçbir vakit geri alınamamakta ve kaldırılamamaktadır.”⁴⁶

Osmanlı yönetimi, biraz da “çok uluslu imparatorluk” kavramından doğan yaklaşımla, egemenliği altındaki yerlerde, iç barışı sağlamaya öncelik vermiş ve bu nedenle de sistemli bir İslamlaştırma ve Türkleştirme siyaseti gütmemiştir. Bu anlayışın doğal bir sonucu olarak, Ege adalarında yeter sayıda resmi görevliler ve koruma birlikleri dışında, Türk nüfusu yerleştirmeye pek önem vermemiştir. Bu nedenle Ege Adalarında nüfus yönünden Müslüman Türkler hiçbir zaman çoğunluğu sağlayamamıştır.

Osmanlı idaresi, adalardaki nüfus yönünden çoğunluk sağlamayı önemsemezken, Yunanistan başından beri saptadığı Megali İdeası'nı ya da Enosis'i gerçekleştirmek için nüfus üstünlüğünü çok büyük bir destek olarak kullanmayı amaçlamış, bu nedenle adalardaki Hristiyanlar'ın sayısını artırmaya, Türkleri ise buradan göç ettirmeye çalışmıştır. Nitekim Balkan Savaşı sırasında Midilli'yi işgal ettiğinde buradaki Türkler'in kayıklarla Anadolu'ya göç etmelerine izin vermesi aslında bir lütufkarlık değil, siyasetinin bir sonucudur. Yine bu amaçlardır ki, Osmanlı İmparatorluğu ile Yunanistan arasında imzalanan 14 Kasım 1913 tarihli Atina Antlaşması'na, Yunanistan'a bırakılan yerler halkından olup da dışında oturanları, Yunan uyruğuna geçmeleri için 6 aylık süre tanıyan bir protokol eklenmiştir⁴⁷.

4. EGE DENİZİ VE ADALARIN OSMANLI EGEMENLİĞİNDEN ÇIKIŞI

4.1. Etniki Eterya'nın Kuruluşu ve Yunan Megali-İdea'sı

Kısaca Eterya da denilen gizli fesat cemiyeti, Yunan istiklali ve Bizans İmparatorluğu'nun ihyası gayesiyle kurulmuştur⁴⁸.

⁴⁶ Güncel Konular., s. 43

⁴⁷ Ege Denizi ve Ege Adaları, , s. 112

⁴⁸ Türk-Yunan İlişkileri ve Megali-İdea, ATASE Yay, Ankara,1975, s. 29

İlk temel atılışları, Etniki Hetairia, Heteriaton Philikon adlarında iki dernek şeklinde oldu. Bunlardan Heteriaton Philikon bir kültür ve edebiyat derneği olarak tanınıyordu. Etniki Hetairia ise, gizli bir ihtilal derneği halinde faaliyette idi.

Esasında bu ikincisi yani gizli dernek (Etniki Eterya), ilk önce 18. yüzyılda tanınmış Yunan Şairi Rigas tarafından kurulmuş ve onun 1798’de idam edilmesi üzerine dağılmıştı.

Dağılmış olan bu dernek 16 yıl sonra (1814’te) Odesa’da ikinci defa kendisi gibi tüccar olan biri Rum ve diğeri Bulgar olan iki arkadaşı ile birlikte Patnozlu Manuel Eksanto tarafından kuruldu.

Cemiyetin o zaman kadar ismi “Hayır Cemiyeti” olarak tanınıyordu. Cemiyetin bu hali ve icraatı ile Yunan emellerinin sağlanamayacağını anlayan Eksanto, cemiyette önemli değişikliklerin yapılması gerektiği kanaatine vardı. Arkadaşlarına; “Eski Yunan evlatları Doğu Roma İmparatorluğu’nun bir kalıntısıdır. Osmanlı Devleti’nin elinde esir ve onursuz olarak yaşamaktadırlar. Bunları kurtarmak Yunan Ulus’u için en büyük bir hizmettir...”diyerek tahrike başladı⁴⁹.

İşte bu ana fikir üzerine güçlü bir destek sağlamayı, yetenekli ve etkili bir başkan bulmayı ilk hedef edindiler. Bu açıdan hareket eden kurucular yuvalandıkları Rus ülkesinde bulunmanın avantajıyla Rusya’nın desteğini kısa zamanda sağlamayı başardılar. Bu desteği kullanmasını da bildiler. Zaten baş politikası Osmanlı İmparatorluğu’nu içeriden çökertmek, zayıf düşürerek parçalamak olan Rusya’nın aradığı da bu olduğuna göre bu konuda pek zorluk çekmediler. Bundan sonra iş başkan bulmaya kalıyordu. Hemen Yunan kampanyası başladı. Rus Çarı’nı derneğin gizli başkanymış gibi yaydılar. Psikolojik etkisinin büyük olması gayesiyle her vesileyle bu gizli başkanın varlığından söz ettiler. Bu konuda o kadar ileri gittiler ki, bu gizli başkanın Rus Çarı 1. Alexandr olduğunu açıklamayı bile göze aldılar. Fakat, ne olursa olsun çar sembolikti. Oluşacak direnişin başında faaliyetleri üslenecek birinin bulunması zorunluydu. Araya en nihayet Rus Çarı’nın harp yaverliğini yapmakta olan Yunan topluluğunun çok yakından tanıdığı yüksek bir aileye mensup

⁴⁹ **1897 Osmanlı Yunan Harbi**, ATASE Yay, Ankara, 1965, s. 12

İpsilantizade General Alexandr bulundu. Onlarca, genel başkan Rus Çarı olduğuna göre Alexandr İpsilanti cemiyetin başına başkan vekili ünvanı ile getiriliyordu. Etnik-i Eterya süratle gelişmeye ve güçlenmeye başlamıştı.

Bu gelişme esnasında Etniki Eterya'nın sloganı; "Doğu Roma İmparatorluğu'nu yeniden ihya etmek ve Ayasofya'ya Haçı(Putu) dikmek" idi⁵⁰. Etniki Eterya'nın bunun dışında dillendirilen söylemler cemiyet programına dahil edilen bir takım hedefler de belirginleşmeye başladı.

Bunlar:

1-Yunan Milleti'nin tam istiklalinin temini,

2-Batı Trakya ve Selanik'in Yunanistan'a ilhaki,

3-Ege Adaları'nın Yunanistan'a ilhaki,

4-Oniki Adaların Yunanistan'a ilhaki,

5-Girit Adası'nın Yunanistan'a ilhaki,

6-Batı Anadolu'nun Yunanistan'a ilhaki,

7-Pontus Rum Devleti'nin kurulması,

8-Kıbrıs Adası'nın Yunanistan'a İlhaki,

9-Gökçeada(İmroz)ve Bozcaada'nın Yunanistan'a ilhaki,

10-İstanbul işgal edilerek Doğu Roma İmparatorluğu'nun yeniden kurulması ve Megali İdea'nın gerçekleştirilmesi idi⁵¹ ..

Genel olarak ifade edilecek olursa; Megali İdea, İstanbul başkent olmak üzere, Girit, Teselya, Epir, Makedonya, Trakya, Ege Adaları, Batı Anadolu, Marmara civarı, Kıbrıs, Trabzon ve civarına sahip büyük bir Yunanistan'ı kurma hülyasıdır. Burada dikkat çeken konu bu isteklerin tamamına yakın bölümünün Türk toprakları üzerinde yoğunlaşmasıdır⁵²

⁵⁰1897 Osmanlı Yunan Harbi., s. 13

⁵¹ General Nurettin, Türsan, **Yunan Sorunu**, Ankara, 1987, s. 40

⁵² Ali Güler, **Dünden Bugüne Yunan-Rum Terörü**, Ocak Yayınları, Ankara 1999, s. 10

Bu hedefe ulaşabilmek için de yapılacak ilk iş, Osmanlı İmparatorluğu sınırları dahilindeki bütün Hristiyanları silahlandırmak ve Rumlar arasında birlik ve beraberliği kurarak aktif mücadeleyi güçlendirmektir.

Gittikçe zenginleşenleri tahsil görenleri, kendilerine eski Atinalıların torunları süsünü vererek, dünyaya kabul ettirmek propagandasını yürütüyorlardı. Bu amaçla az zamanda Rumlar'ın yoğun topluluklar teşkil ettikleri Moskova, Odesa, Trieste, Marsilya gibi önemli bölge ve şehirlerde şubeler kurdular. Buralardaki zengin Rumların meydana getirdikleri yeni cemiyetler, yaptıkları yardımlarla Yunanistan'da okullar açtılar. Bu okullarda ihtilal fikrinin aşılmasını ve devamını sağladılar. Bir plan ve program dahilinde sistemli bir şekilde para yardımı da yaptılar ve silah temin ettiler.

İçten ve dıştan destekle bu örgüt o hale geldi ki bir aralık İpsilanti Mora'dan ne kadar ihtilalci çıkabileceğini araştırmış ve bu araştırma sonunda 40000 rakamına yaklaşıldığı cevabı gelmiştir. O tarihte Mora yarımadasındaki Türk askeri mevcudu ise 12000 kadardı.

Gücünün neredeyse Türk askeri varlığının dört katı olduğunun farkına varan İpsilanti, 1821 yılının ilk baharında yayınladığı bildiride: *“Türkler, Dara ile Serhas'ın kadın mizaçlı, tembel tabiatlı torunlarıdır. Eski İranlılar'dan daha kolay mağlup edilebilirler...”* diyebilecek kadar cesaretlenmişti. Doğal olarak bu bildiriye yayınlarken, Etniki Eteryay'nın üyeleriyle Çar'ın desteğine güveniyordu. Bu güvence onu saldırgan bir havaya soktu ve mevcut kuvvetleriyle Prut Nehri'ni geçti, kısa bir sürede Bükreş'i bile işgal etti.

Çar bu hareketi memnuniyetle karşıladıysa da adının gizli bir cemiyetin faaliyet ve tahriklerine karıştırılmasını arzu etmediğini İpsilanti'ye bildirdi. Çar'ın bu tutumu Balkan Devletleri'ni de etkiledi. Hatta bir süre Yunanlılar'a yardım etmekten onlar da kaçındılar.

Rumların disiplinle teşkilatlanmış olmaları, içten ve dıştan olağanüstü denilecek kadar destek görmelerine karşılık Osmanlı Devleti zayıf düşmüş ve iç karışıklıklar devam etmekteydi. Bunun sonucu olarak 1798 yılından itibaren yukarıda sayılan program hedefleri birer birer gerçekleştirme yoluna girildi.

4.2. Yunanistan'ın Kurulmasından Birinci Dünya Savaşına Kadar Olan Dönem

4.2.1. Yunanistan'ın Kurulması ile Trablusgarb Harbi Arasındaki Dönem

Ege Adaları ilk defa, Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla yani Attik ve Mora yarımadaları, ayrıca bu yarımadaların çevresindeki tüm adalar ile kuzey Sporadlar, Ege'nin ikinci büyük adası Eğriboz dahil olmak üzere yüzlerce ada Yunanistan'a bağlanarak Türkler'in elinden çıkmaya başlamıştır⁵³.

Fransız İhtilali'nin getirdiği özgürlük fikri Rumlar arasında yayılmış, bağımsız bir Yunanistan için yurt içinde ve dışında faaliyete geçilmiş, bu amaçla kurulan ve yukarıda bahsedilen Etniki Eteryia adlı gizli cemiyet propaganda ve örgütlenme faaliyetlerine devam etmiş, kiliseler de bu faaliyetin merkezi haline gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşma emelinde olan büyük devletler, özellikle Rusya, Fransa ve İngiltere de Rumların bağımsızlık çabalarını sempatiyle karşılıyor, desteklemekten çekinmiyorlardı. Halbuki, Napoleon'un altüst ettiği Avrupa'ya yeni bir düzen vermek için toplanan Viyana Kongresi'nde (1815) Avusturya Başbakanı Metternich'in önerisi üzerine büyük devletler, "Avrupa'nın neresinde olursa olsun çıkan ayaklanmaları bastırmayı ve bu amaçla başka ülkelerin içişlerine karışmayı" öngören bir ilke kararı almışlardı. Üzerinden henüz 5-6 yıl geçmiş olmasına rağmen bu ilke kararı Yunan ayaklanmasında işletilmedi. Aksine tamamen söz konusu bu ülkelerin çıkarları doğrultusunda hareket edildi⁵⁴.

1821'de başlayan ve Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasının ilk kıvılcımı olan Mora (Yunan) isyanı Alexandr İpsilanti önderliğinde Rus destekli geniş ve etkin propaganda sayesinde hızla ilerledi ve çok geçmeden adalara da sıçradı. Bu isyanın hızla ilerlemesinin nedenlerinden biri olarak Divanı Hümayun Başkatibi Halet Efendi'nin; çok iyi bir idareci ve Mora komutanı Tepedelenli Ali Paşa'yı Mora'dan uzaklaştırarak isyancıların lehinde hareket etmesidir. Ayrıca İstanbul Rum Fener Patrikanesi'nin desteği de isyanın Girit'e, Eğriboz'a, Sakız'a, Midilli'ye, Tırhal'a, Yanya'ya kadar patlak vermesine

⁵³ Güncel Konular, ATASE Yay., Ankara, 1986, Sayı 6, s. 70-75

⁵⁴ Ege Denizi ve Ege Adaları, HAK Yay., İstanbul, 1995, s.113

neden olmuştur⁵⁵. Başta Sakız olmak üzere, bazı adalar gemilerine Yunan bayrağı çekerek bağımsızlıklarını ilan ettilerse de, Osmanlı Hükümeti derhal kuvvet sevk ederek isyanı kısmen bastırdı⁵⁶. Mora isyanı gerek Osmanlı Devleti içerisindeki hainler ve gerekse dış destek sayesinde durmak bilmiyordu. Nihayet 1824 yılında Mısır valisi Mehmet Ali Paşa isyanın bastırılması için görevlendirildi ve yeterli bir kuvvet ile bunu başarabildi. Ancak bu sefer devreye öncelikli olarak Rusya daha sonra büyük devletler girdiler.

Büyük Avrupa devletleri, Kutsal ve Dörtlü ittifakların getirdiği genel prensipler çerçevesinde, Yunan isyanının başından itibaren tarafsız bir politika izlemişler, konuyu Osmanlı Devleti'nin bir iç meselesi olarak kabul etmişlerdi. Fakat, Çar I. Aleksandr'ın ölümü (Aralık 1825) ile Rusya'nın başına geçen I. Nikola'nın şiddetli bir Türk düşmanı olup Yunan asilerine aşırı sempati duyması ve Doğu Akdeniz'i Mehmet Ali Paşa gibi güçlü bir komutan ve idarecinin denetimine bırakmayı ülkesinin çıkarlarına aykırı bulması, Rusların Yunan meselesini devletler arası bir problem haline getirmesine neden olmuştur⁵⁷. Ayrıca 19. yüzyıl sonrası dönemde Avusturya, İngiltere, Fransa gibi büyük devletlerin Çarlık Rusya'sına nispeten zayıflamaları, Panславizm düşüncesinin yayılması ve bu düşünce neticesinde savaş endüstrisini ve ekonomisini güçlendiren Çarlık Rusya'sı Avrupa'da güçlü konuma gelmişti⁵⁸. Panславist hareket başlangıçta **“Türkler'in zulmü altında inleyen İslav kardeşlerini kurtarma”** sloganı ile yola çıktı. Ancak esas gayeleri bütün İslavları Rusya'nın hakimiyeti altında birleştirmek ve İstanbul'u ele geçirmektir. Geniş bir propaganda çalışmasında en diri sloganlarından birisi de **“Ayasofya'ya Haç Koymak”**tı⁵⁹. Panславizm Rusya'nın güneye sarkma ve sıcak denizlere inme politikasının bir aracıdır⁶⁰. Dolayısıyla bu noktada Rusya, Megali İdea'yı gerçekleştirmeye çalışan Yunanlılara destek vermekten kaçınmamıştır.

⁵⁵ Bkz., **Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea**,

⁵⁶ Mübahat S., Kütükoğlu, **Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları, Türk-Yunan İlişkileri, 3. Askeri Tarih Semineri**, Ankara, 1986, s. 133-161

⁵⁷ Murat, Hatipoğlu, **Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)**, Ankara, 1988, s. 23

⁵⁸ Bkz., Fahir, Armaoğlu, **Siyasi Tarih**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1984

⁵⁹ A. Oktay, Güner, **Rusya'nın Panславizm İdeolojisi ve Türk Dünyası**, Yeni Türkiye Dergisi, Mart-Nisan, Yıl 1, Sayı 3, s. 152

⁶⁰ Güner, **a.g.m.**, s. 157

Yunan ayaklanmaları ve komploları gerçekte ne Yanyalı Ali Paşa, ne Navarin Savaşı, ne Mora'daki Fransız ordusu, ne Londra Protokolü ve konferanslarının eseridir. Bu ayaklanmaları, başlatan ve yöneten güç Balkanları geçerek Meriç Vadisi'ne giren, Dibitch komtasındaki Rus ordusudur. Tam Rusya, çekinmeden Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalıyordu ki batılı diplomatlar ; Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü ve statükoyu koruma kutsal ilkesini ilan ve garanti etmeye devam ediyorlardı⁶¹. Böyle bir tezat durum aslında batılı diğer devletlerin de Osmanlı toprak bütünlüğünün devamını istemediklerini açıkça göstermektedir.

Rusya'nın Yunan meselesini uluslararası bir mesele haline getirmesi sonucunda İngiltere ve Fransa gibi büyük devletler kendi çıkarlarını gözetip kısa bir süre sonra duruma müdahil olmuşlardır. Ancak bu müdahil olma durumu her zaman Osmanlı aleyhine olmuştur.

Yunan meselesini Rusya'nın yararına çözümlmek için harekete geçen Çar I. Nikola, ilk olarak Prut boylarındaki sınıra asker yığmaya başladı⁶². Arkasından da 17 Mart 1826'da Babîâli'ye verdiği bir ultiatomla Bükreş Antlaşması'nın (1812) uygulama şeklini gözden geçirmek istediğini bildirdi. Osmanlı yönetimi, bu durum karşısında, Rum isyânının Rusya tarafından genişletilmesinden çekinerek görüşmeyi kabul etti. Ruslarla yapılan temaslar Akkerman Mukavelesi (7 Aralık 1826)⁶³ ile sonuçlandı. Bu belgede Yunan meselesinden hiç söz edilmemekteydi, fakat Rusya bu mukavele ile Balkanlar'da bazı avantajlar temin etmiştir.

I. Nikola, Osmanlılar ile Akkerman Mukavelesi görüşmelerini yaparken bir yandan da İngilizler ile Yunan meselesi hakkında görüşmelere başlamıştı. Nitekim, İngilizler, Doğu Akdeniz'de muhtemel bir Rus nüfûzunun ortaya çıkabileceği düşüncesiyle harekete geçmiş ve Rusların Yunanlılar lehinde alınmasını teklif ettikleri önlemler hususunda görüşmeyi

⁶¹ **Aynı Yerde**

⁶² Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih**, İstanbul 1985, s. 108

⁶³ Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 23-24

kabul etmişlerdi. Görüşmeler sonucunda, daha Akkerman Sözleşmesi yapılmadan, 4 Nisan 1826'da "Petersburg Protokolü"⁶⁴ imzalandı.

Buna göre:

"Yunanlılar, Osmanlı Devleti'ne vergi ile bağlı özerk bir devlet haline getirilecek ve bütün Türkler Yunanistan'dan çıkartılacak; İngiltere ile Rusya her türlü çıkar hesaplarından uzak olarak, bu öneriyi Osmanlı Hükümeti'ne kabul ettireceklerdi"⁶⁵.

Petersburg Protokolü, Yunanistan Devleti'nin kurulması yolunda, devletlerarası diplomasi alanında atılan ilk adım oldu. Avrupa devletlerinden Avusturya ile Prusya protokole katılmayı reddederken Fransa ise kabul etti. Rusya ile İngiltere, protokol esaslarını Osmanlı Hükümeti'ne bildirerek uygulamaya konulmasını istediler. Osmanlı Devleti gönderilen notaya kesin bir şekilde olumsuz cevap verdi⁶⁶.

6 Temmuz 1827'de Londra'da imzalanan ve Petersburg Protokolü'nü teyit eden ayrı bir protokol, Osmanlı Devleti'nin Petersburg kararlarını kabul etmesi durumunda asillerle Türk yönetimi arasında bir mütareke yapılmasını, bunu takiben de Yunanistan Devleti'nin kurulacağını, eğer İstanbul bunu kabul etmezse Londra Protokolü (6 Temmuz 1827)'nde imzası bulunan üç devletin (İngiltere, Fransa, Rusya) Yunanlı "muhariplere" yardım etmesinin yanı sıra, Osmanlı Devleti'ne baskıda bulunacağını öngörüyordu⁶⁷.

Osmanlı Devleti, kendisine zorla kabul ettirilmeye çalışılan şartları reddedince, protokolde imzası olan devletler hemen harekete geçtiler. İngiliz, Rus ve Fransız donanmaları Mora'yı ve Çanakkale Boğazı'nı abluka altına aldılar. Navarin'de demirlemiş olan Osmanlı-Mısır birleşik donanması 20 Ekim 1827'de İngiliz-Rus-Fransız birleşik

⁶⁴ Uçarol, **a.g.e.**, s. 109

⁶⁵ **Aynı Yerde**

⁶⁶ bkz., Türsan, **a.g.e.**, s. 210

⁶⁷ Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 24

donanması tarafından yakıldı⁶⁸. Navarin olayından sonra, üç devlet büyükelçilerini İstanbul'dan çekerek Osmanlı Devletiyle ilişkilerini kestiler.

Navarin olayı, Osmanlı deniz gücü açısından çok olumsuz bir dönüm noktasıdır. Birbirine denizlerle bağlı üç kıtaya yayılmış bulunan ve 16 bin mil kadar kıyısı olan Osmanlı Devleti, "donanmasız bir deniz imparatorluğu" durumuna düşmüştür⁶⁹. Osmanlı donanmasının yediği bu büyük darbeden sonra Rusya, emellerini gerçekleştirme fırsatı çıktığı için memnundu. Ancak, Rusya'nın aşırı istekleri ve davranışları, İngiltere ve Fransa'yı endişelendiriyordu.

Nitekim Fransa ve İngiltere, Mehmet Ali Paşa'nın askerlerini Mora ve Girit'ten çıkarmak için aralarında bir protokol yaptılar. Paşa'nın Mora'daki askerlerini geri çekmeyi kabul etmesi üzerine, iki taraf arasında 6 Ağustos 1828'de bir sözleşme yapıldı. Eylül ayı başında da Fransızlar, Mora'ya asker çıkartarak işgal ettiler. Navarin olayından sonra büyük askerî güç ve moral kaybeden Osmanlı Devleti'nin bu durumundan istifade etmek isteyen Rusya, 1828 Nisan'ında Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti.

Batıdan ve doğudan iki cephe açan Ruslar doğudan Erzurum'a batıdan ise Edirne'ye kadar ilerlediler. Edirne'nin de düşmesi üzerine, Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kaldı. Osmanlı ve Rus temsilcileri arasında Edirne'de yapılan görüşmelerden sonra 14 Eylül 1829'da Edirne Antlaşması imzalandı.

Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra imzalanmış şartları en ağır antlaşmalardan biri olan "Edirne Antlaşması" ile Osmanlı Devleti, Yunanistan Devleti'nin kurulmasını kabul ediyordu. Edirne Antlaşması'nın 10. maddesine göre Osmanlı Devleti; Rusya, İngiltere ve Fransa'nın Londra'da 6 Temmuz 1827'de ve buna dayalı olarak yine Londra'da 22 Mart 1829'da aralarında yaptıkları, Yunanistan Devleti'nin kurulmasını ve bağımsızlığını öngören anlaşma ve protokolü kabul edecekti⁷⁰.

⁶⁸ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, c. V, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1983, s. 108-109

⁶⁹ Bilâl N. Şimşir, **Ege Sorunu-Belgeler**, Ankara 1976, c.I, s. 13

⁷⁰ bkz., Türsan, **a.g.e.**, s. 211

Edirne Antlaşması'ndan beş ay sonra, 3 Şubat 1830 tarihinde İngiltere, Fransa ve Rusya arasında imzalanan yeni bir "Londra Protokolü" ile bağımsız Yunanistan Devleti'nin kurulduğu ilan edildi. Osmanlı Devleti de 24 Nisan 1830'da Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul etmek zorunda kaldı. Osmanlı toprakları ile kuzey sınırı Astropotamos Irmağı ağzından Zeytin Körfezi'nde Spercius Irmağı'nın ağzına kadar çizilen bir sınır ile Eğriboz, Skyro, Kiklad ve Şeytan Adaları yeni kurulan Yunanistan'a verilmiştir⁷¹.

Yeni Yunan Devleti de topraklarındaki Türk mallarının bedeli olarak, Osmanlı Devleti'ne belli bir tazminat ödemeyi yükledi⁷².

İngiltere, yeni kurulmuş olan Yunan krallığına Leopold ve Saxe-Coburg'u uygun görmüş fakat onlar bunu reddetmişlerdi. Bunun üzerine İngiltere, Bavyera kralı Louis I'in ikinci oğlu Prens Otthon'u (Otto Wittelsbach) seçti. Genç Prens tahtı kabul edince üç devlet 7 Mayıs 1832'de Bavyera ile Londra Andlaşması'nı imzalayarak, Yunan Devleti'ni kesin bir biçimde siyasal olarak örgütlediler.

7 Mayıs 1832 Andlaşması'nın 4 ncü maddesi ; « Yunanistan, Bavyera Prensi Otthon'un hükümdarlığı ve üç devletin garantisi altında, 3 Şubat 1830'da üç devlet tarafından imzalanan ve Yunanistan ve Bab-ı Âli tarafından kabul edilen protokolün gösterdiği gibi, Bağımsız bir monarşi devleti olacaktır diyordu. Bab-ı Âli bu düzeni 21 Temmuz 1832'de yapılan bir anlaşmayla kabul etmek zorunda kaldı. Çünkü 1828-1829 yıllarında Edirne'ye kadar ilerlemiş güçlü bir Rusya Yunanlıları açık bir şekilde desteklemekteydi. Aynı şekilde İngiltere ve Fransa'da Ege Denizi'nde hakim bir güç olarak Yunanistan'ın bulunmasının çıkarlarına ters düşmeyeceği inancı içerisinde sürekli olarak destek veriyorlardı. Bunun yanı sıra Osmanlı donanması 1770 Çeşme, 1821 Sakız, 1827 Navarin savaşlarında yenilmiştir. Yani artık deniz hakimiyeti yitirmeye başlanmıştır⁷³.

⁷¹ Türsan, **a.g.e.**, s. 214

⁷² Uçarol, **a.g.e.**, ss. 113-115

⁷³ Türsan, **a.g.e.**, ss. 79-82

Yunanistan kurulduğu andan itibaren Büyük Yunanistan idealini gerçekleştirmek için, kuzeye, adalara ve diğer hedeflere yönelerek genişleme politikası uygulamaya başladı. Seçtiği hedeflerin tümü Osmanlı sınırları içinde bulunduğundan, Osmanlı Devleti'nin buhranlı ve zor günlerini gözetip, ondan yararlanmaya çalıştı. Osmanlı Devleti için bir felaket sayılan 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi sonucunda imzalanan Berlin Andlaşması'na⁷⁴ bir hükmü koydurarak, Osmanlı Devleti'nden Teselya ve Epir'de toprak elde etmeyi başardı. Uzun süren müzakere ve mücadeleden sonra Tesalya ve Epir'de Osmanlı-Yunan sınırı yeniden çizildi.

4.2.2. Trablusgarp Harbi ile İtalya'nın Ege Adaları'nı İşgali

Adalar üzerindeki Osmanlı Egemenliğine ilk önemli saldırı İtalya'dan geldi⁷⁵. 19. yüzyıl ikinci yarısında milli birliğini kurarak Avrupa devletler topluluğuna katılan İtalya, ekonomik yayılma sahası olarak Osmanlı Afrikası'nı hedef almıştı. İtalya, İttihatçıların iktidara gelmelerinden sonra, Osmanlı Devleti'nin birbiri arkasından sürüklendiği felaketlerden ve bunun yarattığı sıkıntıdan yararlanmak isteyerek harekete geçti. Trablusgarp ve Bingazi'de ekonomik çıkarlarını korumak gerekçesiyle Osmanlı Devleti'ne harp ilan etti (29 Eylül 1911). Bağlı bulunduğu Üçlü İttifak üyesi Avusturya ve Almanya ile birlikte Üçlü İtilaf Devletleri olan İngiltere, Rusya ve Fransa'ya da Balkanlarda statükonun korunacağı, Osmanlı Avrupası'nın parçalanmaması politikasına sadık kalacağı konularında teminat verdi.⁷⁶

İtalya, Trablusgarp'ta beklemediği bir direnme ile karşılaştı. Aylar süren çabalarına rağmen, sahilde küçük bir toprak parçasını ele geçirebildi. Hem Trablusgarp'a merkezden gönderilen yardımları kesmek, hem de Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamak için savaşı Ege Denizi'ne kaydırmaya karar verdi. Avusturya böyle bir hareketin Balkanların statükosunu değiştireceği ve 1887 tarihli Üçlü İttifak Antlaşması'nın 7. maddesinde belirlenen adalarla ilgili hükmünü ihlal edeceği gerekçesiyle karşı çıktı. İtalya ise Rodos ve etrafındaki

⁷⁴ Berlin Andlaşması'nın metni için bkz., Erim, **a.g.e.**, s. 403-424

⁷⁵ Ali, Kurumahmut, **Ege'de Temel Sorun-Egemenliği Tartışmalı Adalar**, TTK yay., Ankara, 1998, s. 37

⁷⁶ Şerafettin, Turan, **Rodos ve Oniki Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı**, Ocak 1965, Belleten XXIX, s. 85

adaların coğrafi bakımdan Avrupa’da değil, Asya’da olduğunu iddia ederek işgale direndi. Almanya savaş alanının genişletilmemesi tavsiyesinde bulundu. Rusya, İtalya’yı destekler tutum içine girdi. İngiltere ve Fransa, İtalya’yı serbest bırakmak eğiliminde olduklarını ortaya koydular. İtalya, tek itiraz eden Avusturya’ya işgalin geçici olduğu ve barış yapıldığında adaların Türkiye’ye geri verileceği konusunda teminat vererek ikna etti⁷⁷.

İtalya’nın Şubat, Mart ve Nisan aylarında Boğaz’a ve Sisam’a saldırması, Avrupa Devletleri’nin protestolarına sebep oldu. İtalya, İzmir’i işgal etmeyeceği konusunda İngiltere’ye teminat vermek zorunda kaldı. Fransa ve İngiltere’nin Anadolu’ya yapılacak bir saldırıyı hoş karşılamayacağını anlayan İtalya, İstanbul Yarımadası’nı işgal ettikten (28 Nisan 1912) sonra, Rodos’a yöneldi. General Ameglio ve Amiral Viale komutasındaki 6000 kişilik bir İtalyan birliği Rodos’u işgal ederek (5 Mayıs 1912), Cezair-i Bahr-i Sefid Valisi Subhi Bey’i esir alarak İtalya’ya gönderdi. 1200 kişiden oluşan Türk birliği 16 Mayıs’a kadar direndiyse de sonunda teslim olmak zorunda kaldı. Diğer adalarda zaptiyelerden başka askeri güç bulunmadığı için birer ikişer harp gemisi gönderilerek işgal edildiler. 9 Mayıs 1912’de Herke, 12 Mayıs’ta Kerpe, İlyaki, Leryoz, Patmos ve Kilimli, 16 Mayıs’ta Lipso, 19 Mayıs’ta Sömbeki ve 20 Mayıs’ta İstanköy işgal edildi. Adaların yöneticileri ve zaptiyeler esir alındılar. Böylece işgal edilen diğer küçük ada ve adacıklarla birlikte Menteşe Adaları bölgesinde toplam 16 ada İtalya’nın eline geçmiş oldu.⁷⁸

İşgalde ada halkının tutumunu açıklamak için bir olaya yer vermek gerekir. İtalyanlarca işgal edilen adalardaki Rumlar’ın temsilcileri 4 Haziran 1912’de Patmos Adası’nda bir kongre düzenlemişlerdi. Buna Yunanistan’dan gelen resmi görevli iki kişide katılmıştı. Adaların geleceğinin tartışıldığı toplantıda, ”Osmanlı egemenliği altında bir özerklik” isteyen eski Rodos mebusu Kostantinidi, protestolarla kongreden çıkarılmış ve “Egelilerin yüzyıllık ulusal isteklerinin anavatan Yunanistan ile birleşmek” olduğuna ada halkının hilafına karar verilmiştir⁷⁹.

⁷⁷ Kurumahmut, **a.g.e.**, s. 38

⁷⁸ Kurumahmut, **a.g.e.**, s. 39

⁷⁹ Kurumahmut, **a.g.e.** s. 40

Osmanlı Hükümeti, İtalya'nın işgaline İtalyan işgaline tepki olarak Türkiye'de yaşayan İtalyan uyrukluları sınır dışı etmekle cevap verdi. İlk İtalyan kafilesi 20 Mayıs 1912'de İzmir'den sınır dışı edildi⁸⁰.

İtalya işgaline Avusturya ve İngiltere açık bir tepki verirken Fransa ve Almanya biraz daha çekimser kaldılar ve bu büyük devletler sorunun diplomasi kanalıyla halledilmesinden yana olduklarını açıkladılar. Büyük devletler arasında bu konuda yoğun bir diplomasi trafiğinin yaşandığı bu sırada, İtalya da adalardaki yerli halkın Yunanistan'a karşı hislerini tahrik ediyordu. Bir taraftan işgali geçici olduğunu, savaştan sonra adalara muhtariyet verileceğini açıklıyordu. Bu tahrikler sonucu olarak bazı fanatik gruplar Yunanistan ile birleşmek için propaganda gösterilerine başladılar. Olayların çığırından çıkması üzerine İtalyan yönetimi bu gibi tahriklerden vazgeçtiği gibi, adalarda sıkı bir polis rejimini uygulamaya koydu.⁸¹

Menteşe Adaları'nda bu olaylar olurken Osmanlı-İtalyan sulh görüşmeleri de İsviçre'nin Lozan kentinde başladı. (13 Temmuz 1912). Trablusgarb-Bingazi üzerinde hakimiyet kurmak isteyen İtalya, Türk kuvvetlerinin bu bölgeden çekilmesini istiyordu. İsteklerini kabul ettirmek için adaları koz olarak kullanıyordu. Görüşmelerin uzaması tarafların aleyhine olmaya başladı. Bilhassa İtilaf Devletleri'ni oluşturan İngiltere, Fransa ve Rusya, İtalya'nın adalara yerleşmesi tehlikesine karşı alacakları tedbirleri konuşmaya başladılar. Balkan Devletleri'nin Türkiye'ye karşı ittifak oluşturmaları da Osmanlı Hükümeti'ni tedirgin ediyordu. Nihayet 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş açması üzerine İtalya, tekliflerinin kabulü için bir ultimatoma verdi. Ayrıca antlaşma imzalanmadığı takdirde, İtalya'nın diğer adaları da işgal edeceği söylentileri yayıldı. Balkan Devletleri'nin birbiri ardına Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa hazırlandıklarını gören Osmanlı Hükümeti, İtalyan tekliflerini kabul etmek zorunda kaldı. İtalya ile Osmanlı Devleti arasında savaş durumunu sona erdiren belgeler imzalandı. Lozan'ın Uşi şatosunda 15-18 Ekim 1912 tarihleri arasında imzalanan, Uşi veya Lozan Antlaşmaları adını alan bu

⁸⁰Kurumahmut, **a.g.e.** s.40

⁸¹Kurumahmut, **a.g.e.**, s. 41

belgeler, gizli bir antlaşma ile onun eklerini oluşturan bir barış antlaşması ve üç protokolden ibaretti.

Uşi Barış Antlaşması'na göre Osmanlı Devleti, Trablusgarb vilayeti ile Bingazi sancağını birleştirerek burada muhtar bir idare uygulayacaktı. Bu muhtar vilayeti padişahın merkezden atayacağı bir Naibu's-Sultan yönetecekti. Yine şeyhülislamın merkezden atayacağı kadı, diğer kadı naiblerini atayacaktı. Naibu's-Sultan ile kadı naiblerinin maaşları mahalli gelirlere, kadının maaşı ise merkezden ödenecekti. Antlaşma'nın hiçbir yerinde, Osmanlı Devleti'nin Trablusgarb'ı İtalya'ya devrettiğine veya buradaki egemenlik haklarından vazgeçtiğine dair bir hüküm bulunmamaktadır.

Antlaşma'nın adalarla ilgili 2. maddesinde, Osmanlı Devleti'nin Trablusgarb ve Bingazi'deki askerini çekmesinden sonra, İtalya'nın da adalardan çekilmesi öngörülmüyordu. Uşi Barış Antlaşması ile İtalya, Trablusgarb Harbi sırasında geçici olarak işgal ettiği adalardan kayıtsız ve şartsız çekilmeyi taahhüt ettiği için, Osmanlı Devleti'nin bu adalar üzerindeki egemenlik hakları hiçbir kayda tabi olmadan devam etmekte idi.⁸²

4.2.3 Balkan Harbi ile Bazı Adaların Yunanistan Tarafından İşgali

Osmanlıların Ege'de ikinci kez büyük ölçüde ada kaybı Balkan Harbi (1912-1913) sonunda oldu. Bu harbin başlangıcında, sonuç ne olursa olsun toprak değişikliği olmayacaktır diyen büyük devletler sözlerinde durmadılar⁸³. Balkan Harbi milli mücadele öncesinde Yunanistan ile yapılan ilk ciddi savaş olmuştur.

Osmanlı Devleti, İtalya ile savaşırken, Balkan Devletleri (Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan, Karadağ) de Rusya'nın teşvikiyle aralarında ittifaklar yaparak Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki topraklarını ele geçirmek için harekete geçtiler. Karadağ'ın 8 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'ne harp ilan etmesiyle Balkan Harbi başlamış oldu.

Yunan deniz gücü, Osmanlı deniz gücüne göre, hem sayı, hem de teknik donanım bakımından oldukça ileri durumda idi. Yunanistan harp içinde de donanmasını yenilemeyi

⁸²Kurumahmut, **a.g.e.**, s. 41

⁸³ **Ege Denizi ve Ege Adaları**, HAK Yay., İstanbul, 1995, s.114

sürdüğü halde, Osmanlı Devleti İngiltere'ye peşin parasını vererek sipariş ettiği gemileri dahi teslim alamadı⁸⁴.

Denizdeki üstünlüğüne güvenen Yunanistan, Ege Denizi'nde Çanakkale Boğazı'nı tutmak ve bu yolla Rumeli'deki savaşa yapılacak ikmalî engellemek üzere, Boğazönü Adaları'nı işgal stratejisi uygulamaya karar verdi. Bu amaçla 20 Ekim 1912'de Bozcaada'yı, 21 Ekim'de Limni'yi, 30 Ekim'de Taşoz ve Gökçeada'yı, 31 Ekim'de Bozbaba Adası'nı, 1 Kasım'da Semadirek Adası'nı, 4 Kasım'da İpsara Adası'nı ve 17 Kasım'da da Ahikerya (İkaria) Adası'nı işgal etti⁸⁵.

Karada ve denizde birbiri ardına gelen yenilgiler yüzünden istifa eden Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın yerine Kamil Paşa getirildi (29 Ekim 1912). Kamil Paşa Hükümeti, Lüleburgaz yenilgisi üzerine, Balkan Müttefiklerine mütareke teklifinde bulundu (4 Kasım 1912). Bulgarların Çatalca'ya gelip İstanbul'u tehdit etmeleri üzerine, İstanbul'u savunmak amacıyla başta İngiltere, Fransa ve Rusya olmak üzere devletlerin müşterek donanmalarından oluşan bir filo İstanbul'a gelerek karaya 2250 kişilik bir askeri birlik çıkardı (18 Kasım 1912). Bundan 10 gün sonra Çatalca'da mütareke görüşmeleri de başladı (28 Kasım 1912). Çetin geçen müzakereler sonunda Balkan Müttefikleriyle Osmanlı Devleti arasında ateşkes imzalandı (3 Aralık 1912).

Mütarekeyi kabul etmeyen Yunanistan savaşa devam etti. 24 Kasım 1912'den beri almaya çalıştığı Sakız Adası'nı 3 Aralık'ta ele geçirdi. Bozcaada civarında Yunan donanmasıyla Osmanlı donanması arasında yapılan deniz savaşını Yunanistan kazandı (17 Aralık 1912). Bununla denizdeki üstünlüğünü bir kez daha ortaya koyan Yunanistan, 21 Kasım'dan beri kuşatma altında tuttuğu Midilli'yi de ele geçirdi (20 Aralık 1912). İşgal edilen adalarda görev yapan Osmanlı memurları ve halkın ileri gelenleri tutuklanarak Atina'ya götürüldüler. Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk statüde bulunan Sisam Adası da 15 Mart 1913'te Yunanistan tarafından işgal edildi. Böylece, Trablusgarb harbi sırasında İtalya

⁸⁴ Bilal N., Şimşir, **Ege Sorunu, Belgeler**, C. 1(1912-1913), B. 2, Ankara, 1989,s. L-L3

⁸⁵ İsmail H., Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C. IV, s. 394-395

tarafından işgal edilen Menteşe Adaları bölgesindeki 16 adadan sonra, Cezair-i Bahr-i Sefid Vilayetini oluşturan adaların büyük bir bölümü Yunanistan'ın işgaline girmiş oldu.⁸⁶

Çatalca mütarekesine göre, barış görüşmeleri Londra'da yapılacak bir konferansta ele alınacaktı. Barış antlaşması imzalanmadığı takdirde, savaşa devam edilmesi için dört gün süre tanınacaktı. Barış Konferansı, Londra'daki Saint James kongre salonunda ilk toplantısını 16 Aralık 1912'de yaptı. İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'in başkanlık ettiği konferansta Osmanlı Devleti'ni Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Reşit Paşa, Bahriye Nazırı Vekili Salih Paşa ve Berlin Elçisi Osman Nizami Paşa temsil ediyordu. Yunanistan'ı ise, Başbakan Venizelos'un başkanlığında kalabalık bir heyet temsil ediyordu.

Londra'da biri, Osmanlı Devleti ile Balkan Devletleri arasında "Barış", diğeri de Fransa, Rusya, Almanya, Avusturya, İtalya ve İngiltere'nin Londra büyükelçileri ile katıldığı ve adına "Süfera Konferansı" denilen iki ayrı konferans tertip edilmişti. Barış Konferansının açılışından bir gün sonra 17 Aralık 1912 günü, yine E. Grey'in başkanlığında Süfera Konferansı da çalışmalarına başladı. Süfera Konferansı "Doğu Sorunu" ile ilgili konuları inceleyecekti⁸⁷.

Büyük devletler, İstanbul'daki elçileri vasıtasıyla, 17 Ocak 1913 günü Babıali'ye müşterek bir nota vererek Edirne şehrinin Balkan Devletleri'ne terkini ve adaların geleceğinin tayininin de kendilerine bırakılmasını istediler. Yani Ege adalarının mukadderatına Büyük Devletler Süfera Konferansı'nda karar vereceklerdi. Eğer bu iki istek kabul edilemez ise savaşa devam edilecekti. Fakat Osmanlı ordusu savaşacak durumda değildi. Bulgarlar Çatalca hatlarında beklemekte idi⁸⁸.

Bu sırada Osmanlı hükümeti bir darbeyle çalkalanmaktaydı. İttihad ve Terakki liderlerinden Enver Bey'in başkanlığında bir grupla başlattığı "Babıali Baskını" ile ülkede iç karışıklık baş göstermekte idi. Bulgaristan bunu fırsat bilerek 3 Şubat'ta yeniden savaşa

⁸⁶Kurumahmut, **a.g.e.**, s. 43

⁸⁷Kurumahmut, **a.g.e.**, s. 44

⁸⁸Kurumahmut, **a.g.e.**, s. 44

başlayarak Yanya, Edirne ve İşkodra'yı işgal etti. Osmanlı Hükümeti bu durumda büyük devletlerin aracı olmasını istedi.

Büyük devletler, İstanbul'daki elçileri vasıtasıyla Babıali'ye bir nota vererek, Midye-Enez hattının sınır kabul edilmesi ve Ege adaları konusunun Büyük Devletlere havale edilmesi şartıyla arabulucuk yapabileceklerini bildirdiler (31 Mart 1913). Çaresizlik içinde kıvranan Mahmut Şevket Paşa Hükümeti, devletlerin teklifini kabul etmek zorunda kaldı (1 Nisan 1913)⁸⁹.

Osmanlı Hükümeti'nin üç ay direndikten sonra, adalar konusunun büyük devletlere havale edilmesini ve Edirne'nin terk edilmesini kabul etmesinden sonra, Londra'daki "Barış Konferansı"na devam edildi. Konferans sonunda 30 Mayıs 1913 tarihinde imzalanan ve yedi maddeden oluşan Londra Andlaşması ile Osmanlı Devleti, Edirne dahil Rumeli'deki topraklarının tümünü kaybetti. İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'dan oluşan altı büyük devlet ile Balkan Devletleri ve Osmanlı Devleti arasında imzalanan bu andlaşmaya göre; Selanik, Güney Makedonya Yunanistan'a; Kavala, Dedeoğaç ve bütün Batı Trakya(Midye-Enez hattı) Bulgaristan'a; Orta ve Kuzey Makedonya ise Sırbistan'a verildi. Arnavutluk'un geleceğinin tayini "Süfera Konferansı'na havale edildi"⁹⁰.

Balkan Devletleri arasında 21 Temmuz 1913 tarihinde başlayan 2. Balkan Harbi'nden istifade eden Osmanlı Devleti Bulgaristan'dan Edirne'yi geri aldı. Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan İstanbul Andlaşması'na⁹¹ göre Edirne resmen Osmanlı Devleti'ne iade edildi. Yunanistan ile de Atina Andlaşması imzalandı ve bu andlaşma Londra Andlaşması'nın hükümlerine uymayı taahhüt ediyordu.

4.2.4. Süfera Konferansı Sonrasında Meydana Gelen Gelişmeler

Süfera Konferansı'nın ilk günlerinde elçiler, devletlerinin Ege Adaları konusundaki görüşlerini açıkladılar. Rus Büyükelçisi; Limni, Bozcaada, İmroz ve Semadirek adalarının

⁸⁹Kurumahmut, **a.g.e.**, s. 45

⁹⁰Erim,**a.g.e.**, s. 450

⁹¹ İstanbul Andlaşması'nın metni için bkz., Erim, **a.g.e.**, s. 457-476

Türkiye’de kalmasını, yerli halka güven verilebilmesi için bu adalarda muhtar bir idare kurulmasını istedi⁹². Bunun üzerine İngiltere Büyükelçisi bu fikre karşı olmadığını ancak bazı şeyler sormak istediğini söyler ve der ki; “Eğer bu adaları özgürlüklerinden yararlanarak ülkeleri Yunanistan’a katarlarsa ne olacaktır?” Bu soru üzerine Rus Büyükelçisi; “İş bu adalarda Türk bayrağını korumak için bir miktar Türk askeri bulunur” der. İngiltere Büyükelçisi ise,” Bu bayrağa karşı ayaklanmalar olabilir. Rum olan adalılar Türk askerlerine saldırabilirler. O vakit ne olacaktır? Büyük devletler işe karışırsa yeni bir Girit sorunu ortaya çıkmış olmaz mı?” diyerek konuşmasını sürdürür. Bu konuşma şu bakımdan ilginçtir. Daha konferansın başında Rusya Ege’de sadece Boğaz’a yakın dört adanın Türkiye’de kalmasından, diğerlerinin Yunanistan’a verilmesinden yanadır. Ama İngiltere daha da ileri giderek tüm Ege Adaları’nın Yunanistan’a verilmesini istemektedir⁹³.

Rusya’nın bu önerisi, o günlerde Rusya’nın Boğazları ele geçirdiğinde bu adalara sahip olma arzusundan kaynaklandığı şeklinde değerlendirilmiştir. Ama amaç ne olursa olsun, bu dört adanın Boğaz savunmasındaki değerini belirtmesi bakımından önemlidir. Nitekim Birinci Dünya Harbi’nde Çanakkale’ye taarruz eden devletler bu adaları üs olarak kullanmışlardır.⁹⁴

Daha sonra önerisinin Yunanistan’ı gücendirdiğini anlayan Rus Büyükelçisi, fikrini değiştirir:

-Yunanistan’ın bu adalarda mevcut her türlü tahkimatın tahrip edilmesini ve yenisinin yapılmamasını,

-Yunanistan’ın kiminle savaşırsa savaşsın, bu adaları askeri amaçlı olarak kullanmamayı kabul etmesi,

-Bu adalar üzerinde herhangi bir hakkını bir başka devlete devretmeyeceğini taahhüt etmesi şartıyla bu dört adanın da Yunanistan’a verilmesine karşı çıkmayacağını söyler.

⁹² Güncel Konular, ATASE Yay, Ankara, 1986, sayı 6, s. 81

⁹³ Güncel Konular, s. 72

⁹⁴ Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 115

Alman Büyükelçisi; devletinin adalarla bir ilgisi yoksa da bütün Ege Adaları Yunanistan'a verilecekse tümünün Boğaz'a yakın adalar statüsüne sokulmasının uygun olacağı görüşünde olduğunu açıklar.

İşte o gün (4. oturum, 2 Ocak 1913) Büyükelçiler Konferansı'nda Ege Adaları'nın Yunanistan'a verilmesi aşağı yukarı kararlaştırılmıştır.

Büyükelçiler Konferansı Ağustos 1913 ortalarına kadar adalar konusunda kesin bir sonuca varmadan dağıldı. Sonuç daha sonra taraflara bildirilecekti. On iki Ada'nın geleceğini de 6 büyük devlet tayin edecekti.

Nitekim büyük devletler, 13 Şubat 1914'te Yunanistan'a 14 Şubat 1914'te Osmanlı Devleti'ne birer nota vererek adalar konusundaki şu kararları bildirdiler:

Gökçeada, Bozcaada, Meis hariç Yunan işgalinde bulunan Ege Adaları Yunanistan'a verilecek,

Yunanistan bu adaları tahkim edemeyecek, kara ve deniz üssü olarak kullanamayacak,

Bu adalar ile Anadolu arasında kaçakçılığa engel olmak için önlemler alacak,

Adalarda kalan Müslüman halk için güvence verecek,

Birinci maddede adı geçen üç adayı Osmanlı Devleti'ne geri verecek⁹⁵.

Bu karar Birinci Dünya Harbi'ne kadar uygulanamadı ve harp sırasında Boğaz önündeki adalar da Yunanistan'ın elinde kaldı⁹⁶.

Oniki Ada'ya gelince; İtalya, Trablusgarp harbi sırasında (1911) bu adaları işgal etmişti. 18 Ekim 1912'de yapılan Uşi(Lozan) Antlaşması'nın ikinci maddesiyle İtalya, Oniki Ada'yı Osmanlı Devleti'ne vermeyi kabul etmiş, ama geri verme için Türk askerinin Trablus'tan çekilmesini şart koşmuştu. Türk askerinin sürdürdüğü mukavemeti orada kalan birkaç subay ve ere bağlayan İtalya, antlaşmaya rağmen Oniki Ada'yı boşaltmadı⁹⁷.

⁹⁵ Bkz., Hüseyin, Pazarcı, **Doğu Ege Adaları'nın Askerden Arındırılmış Statüsü**, Ankara, 1986, s. 3

⁹⁶ **Ege Denizi ve Ege Adaları.**, s. 116

⁹⁷ Turan, **a.g.e.**, ss. 95-100

Sevr'de (madde 84,122) Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada da dahil olmak üzere tüm Ege adaları Yunanistan'a, Oniki Ada, Meis dahil, İtalya'ya verilmişti. Yani Osmanlı Devleti'nin Ege'de hiçbir adası kalmamıştı.⁹⁸.

İşte Yunanistan'ın Megali İdea'sını gerçekleştirmek için başlattığı işgal ve kazanımlar, büyük devletlerin sayesinde ve Osmanlı Devleti'nin iç ve dış sorunlarının artması sonucunda, amacına ulaşmıştır.

4.2.5. Girit Adası'nın Osmanlı Egemenliğinden Çıkışı

Girit Adası, Venedikliler zamanında, ve Osmanlı döneminde çok önemli stratejik bölge ve yerleşim merkeziydi⁹⁹. Ege ve doğu Akdeniz'e hakim olmanın yolu Girit'ten geçmekteydi. Bu nedendir ki Osmanlı İmparatorluğu 1645 yılında başladığı Girit fethini tüm zorluklara göğüs gererek 25 yıla yakın bir sürede tamamlayabilmiştir. Bir korsan yatağı olan Girit'te Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığı, hem uluslararası ticaret yapan gemiler hem de Osmanlı İmparatorluğu gemileri için güven ve emniyet unsuru olmuştur.

1821 yılında Yunanistan'da başlayan bağımsızlık kazanma çabası doğrultusundaki isyan hareketlerine Girit Adası da katıldı. Osmanlı Devleti bu isyanı bastırma görevini Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'ya verdi. Çünkü Mehmed Ali Paşa'nın Avrupa tarzında yetiştirilmiş bir ordusu ve yine Avrupa tarzında güçlü bir donanması vardı¹⁰⁰. İsyân bastırıldı fakat Etnik-i Etery'a'nın faaliyetleri nedeniyle isyanlar kısa bir süre sonra tekrar başladı. Özellikle 1830'da Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması bu isyanları iyice alevlendirdi. Bu yıllarda alevlenen ve gittikçe güçlenen isyanı bastırma görevi yine, Girit valiliğinin kendisine verilmesi karşılığında, Mehmed Ali Paşa'ya verildi. Kendisi bu isyanı bastırdı ve bunun karşılığında 10 yıl süreyle adaya hakim oldu. Girit 10 yıl kadar Mısır yönetiminde kaldıktan sonra, 15 Temmuz 1840'ta imzalanan Londra Antlaşması¹⁰¹ ile tekrar Osmanlı yönetimine girdi. Adanın tekrar Osmanlı hakimiyetine girmesinden itibaren

⁹⁸ **Ege Denizi ve Ege Adaları.**, s. 117

⁹⁹ Bkz. Mansel, **a.g.e.**

¹⁰⁰ Bkz. Enver Ziya, Karal, **Osmanlı Tarihi**, C. V

¹⁰¹ Anlaşma metni için bkz. Nihat, Erim, **Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri**, Ankara, 1953, s. 306

Yunan Krallığı'nın kurulması fakat Girit'in Yunanistan'a bağlanmaması neticesinde ada Rumları 1896 yılına kadar sık sık isyan ettiler.

Girit'in Osmanlı'nın elinden çıkma sürecini başlatan olay 1877-1878 Osmanlı Rus harbidir¹⁰². Bu tarihten itibaren sorun diğer devletlerin de yakından ilgilenmesiyle uluslar arası bir boyut kazanmıştır.

1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra imzalanan Berlin Andlaşması maddeleri Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bulunan Girit'i de içeriyordu. 1878 Berlin Andlaşması'nın 23. maddesinde, Osmanlı yönetiminin Girit'teki 1868 düzenlemeleri geliştirilmesi öngörülüyü. Bâb-1 Ali, Berlin'de verdiği taahhüdü yerine getirme zorunluluğu ile karşı karşıya kaldı. Çünkü ada Rumları 1868 düzenlemelerinin siyasi ve ekonomik açıdan mahalli ihtiyaçları karşılayamadığından, hepsinden önemlisi Girit Genel Meclisi'nde istedikleri çoğunluğa sahip olamadıklarından şikayetçi idiler. Bu yakınmaları adadaki konsoloslara ve Bâb-1 Ali'ye bildirdiler. Osmanlı yönetimi, Rusya'ya karşı yaptığı savaştan ağır bir yenilgiyle çıktığı için ve dış baskılardan dolayı, Ada'daki Büyük Devletler konsoloslarının kontrolü altında Halepa adı verilen yerde Rum temsilcileri ile Halepa Sözleşmesi'ni imzaladı¹⁰³.

Halepa Sözleşmesi hem ekonomik hem de siyasi ve toplumsal açıdan ada yönetimine geniş ayrıcalıklar tanıyan bir uluslararası sözleşmeydi. Sivil özgürlükler ve yerel yönetimin gücü artırıldı. Politik mücadelelerin önü açıldı. Yaşanan Müslüman-Hristiyan mücadelelerine bir de parti mücadeleleri eklendi. Bu mücadele'nin temel hedefi; Avrupa Devletleri'nin de desteğini alarak adanın Yunanistan ile birleşmesini sağlayacak milliyetçi bir hareket meydana getirmektir. Bu hareket Girit sorununu, Girit sorunu da 1897 Osmanlı-Yunan Savaşını doğurdu¹⁰⁴.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Ermeni sorunu ile yoğun bir şekilde meşgul olduğu 1896 yılı başlarında Girit'teki ayaklanma görünüşte daha fazla ayrıcalık ve reform istekleriyle

¹⁰² Bkz.A. Nükhet, Adıyeke, **Osmanlı Kaynakları'na Göre Türk-Yunan İlişkilerinde Girit Sorunu**, Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, C 1, Sayı 3 1993, s. 335-346

¹⁰³ A. Nükhet, Adıyeke, Yrd. Doç. Dr. Nuri, Adıyeke, **Fethinden Kaybına Girit**, İstanbul, 2006, s. 243

¹⁰⁴ **Aynı Yerde**

ortaya çıkmıştı¹⁰⁵. Bu dönemde olağanüstü yetkilerle adaya vali olarak gönderilen Turhan Paşa merkeze yazdığı raporda özetle adanın durumu ile ilgili şu tabloyu çiziyordu:

“Adada halkını isyana teşvik eden fesad cemiyeti (ki bu cemiyet Etniki Eteryay’nın bir kolu olan Epitropi Cemiyeti’dir) hemen her yerde gizli faaliyet içindedir. Bu cemiyetin faaliyetlerinde ecnebi parmağı olduğuna inancım vardır.”¹⁰⁶

Bu rapordan hem isyanın sebebi hem de isyanı yönetenleri açıkça görmekteyiz. Dış basında çıkan haberlerde isyanın çıkmasında ve bastırılmamasında Osmanlı Devleti’nin hatası olduğunu bildiriliyordu. Gerek bu yoğun eleştiriler ve gerekse kamuoyu baskısı yüzünden Avrupa devletleri başta Fransa ve İtalya olmak üzere Girit sularına birer birer harp gemilerini göndermişlerdir¹⁰⁷. Bu siyasi durum içerisinde Osmanlı Devleti Avrupa devletlerinin adaya getirmek istedikleri düzenlemeleri kabul etmek zorunda bırakıldı. Ancak bu yeni düzenlemeler adada yaşayan Müslümanları rahatsız ettiği için bu kez de onlar karşı saldırıya geçtiler. Bu gelişmeler Avrupalı devletlerin duruma müdahalesi için çok uygun bir zemin hazırladı ve sonuçta Girit’teki harp gemileri sayısı günden güne arttı. Yunan hükümeti de bu karmaşadan yararlanarak, güya olayları bastırmak bahanesiyle, Ada’ya bir zırlı birde harp gemisi gönderdi¹⁰⁸. Burada Yunanistan hem Osmanlı Devleti’ni hem de Avrupa Devletlerini hiçe sayarak bir el çabukluğu ile Megali İdea doğrultusunda pervasızca hareket etmişti.

Bu arada Girit’te Etniki Eteryay’nın faaliyetleri son hızla devam etmekte ve Megali İdea’yı gerçekleştirme yolundan sapmayacaklarını 1896 yılında yayınladıkları bildiri ile ortaya koymuşlardı. Bu bildiride şu ifadeler yer almaktaydı:

Ezeli ve ebedi düşmanımız Türkler’dir.

Yunan Milleti bağımsızlığını kazanmakla önemli bir kazanç elde edemedi. Milletın büyük bir kısmı Türkler’in boyunduruğu altında kaldı. Büyük kardeşlerimizi kurtarmak hepimizin görevidir. Megali İdea’yı gerçekleştirmek esastır.

¹⁰⁵ Yusuf H., Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, C 1/ 1, TTK Yay., Ankara, 1983, s. 82

¹⁰⁶ Adıyeke, **a.g.e.**, s. 219

¹⁰⁷ Adıyeke, **a.g.e.**, s. 220

¹⁰⁸ Adıyeke, **a.g.e.**, s. 222

Gayeye varmak için, gizliliğe olağanüstü dikkat etmek gereklidir.

Yunanistan'da parti mücadeleleri ve fikir ayrılıkları kesin olarak terk edilmelidir.

Bütün Rum Milleti'nin Etniki Eteryaya bayrağı altında toplanması yüksek çıkarlarımızın gereğidir.

Megali İdea'nın gerçekleşmesi için her türlü vasıtaya başvurulacaktır.

Etniki Eteryaya, Rum halkını bütünüyle silahlandıracaktır.

Mukadder olan zamanın gelmesinden sonra ezeli ve ebedi düşmanımız olan Türkler'e taarruz edilecektir.

Ezeli ve ebedi düşmanımız Türkler'e karşı, Yunanistan hariçten hiçbir yardım beklemeyecek ve yalnız kendisine güvenecektir.

Etniki Eteryaya,,doğuda birçok karışıklıklar çıkaracaktır. Bu takdirde, hükümet ilgisiz kalır ve tarafsız bulunursa, Etniki Eteryaya, hükümete görevini bildirecektir.

Politik fırsatlardan yararlanmak, Etniki Eteryaya'nın baş görevidir.

Etniki Eteryaya, bütün Rum zenginlerini örgüte yardıma davet eder.

Sonsuz bir güce sahip ve malik olan Helenizm kuvvetine inanarak eski ve ebedi düşmanımız Türkler'e karşı büyük düşmanlık hareketlerine başlayalım.

Etniki Eteryaya, hiçbir siyasi partiye tabi olmadığı gibi, hiçbir siyasi partinin emrinde değildir. Şayet hükümet memleket sorunları üzerine eğilmezse Etniki Eteryaya,hükümeti görevini yapmaya zorlayacaktır.

Tanrı'nın yardımıyla Megali İdea muhakkak suretle gerçekleşecektir¹⁰⁹.

Ada içerisinde bu türlü propaganda ve isyancı hareketler ve faaliyetler devam ederken, Osmanlı Devleti, içinde bulunduğu zor durumdan dolayı Avrupalı devletlerin yardımını talep etti. Bunun üzerine Avrupalı devletler Yunanistan'a ultimatoma verdi. Ancak Yunanistan, Ada'nın kendilerince zapt edildiğini ve bu durumun süreceğini belirtti. Bunun üzerine Avrupalı devletler 21 Mart 1897'de adayı ablukaya aldılar¹¹⁰. Böylece Ada'da yeni bir dönem olan **Büyük Devletlerin** işgali dönemi başladı. Bu şu demektir: Ada artık

¹⁰⁹ Selahattin, Salışık, **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Etniki Eteryaya**, ss. 129-170

¹¹⁰ Tahmiscizade Mehmet Macit, **Girit Hatıraları**, Tercüman Yay., İstanbul, 1977, s. 21

Osmanlı egemenliğinden çıkarılmış, fakat ileride Osmanlı Devleti Ada üzerinde hiçbir hak iddia edemeyecekti.

Bu durum karşısında Osmanlı Devleti yalnız Girit'teki meşru haklarını korumak ve toprak bütünlüğünün devamını sağlamak amacıyla Yunanistan'la o zor dönemde savaşmak zorunda kaldı¹¹¹.

Girit olaylarının sürüklediği 1897 Osmanlı-Yunan Harbinde, Osmanlı Devleti Yunanistan'a sempati duyan ve o bölgede Osmanlı donanması görmek istemeyen Avrupa'ya rağmen Yunanistan'ı büyük yenilgiye uğrattı. Savaş sonrasında söz konusu devletler adaya muhtar bir yönetim vermek çabası içerisine idiler. Sonuçta bu devletlerin araya girmesiyle imzalanan 4 Aralık 1897 tarihli Barış Andlaşması'na¹¹² göre, Osmanlı Devleti işgal ettiği Teselya'dan çekildi. Buna karşılık Yunanistan da bu bölgede Osmanlı Devleti lehine sınır düzeltmesi yapılmasını kabul etti. Kara sınırı bu antlaşmaya göre yeniden çizilirken, deniz sınırı aynen korundu.

Osmanlı Devleti Yunanistan'a karşı savaş meydanında kazandığı zaferi, anlaşma sırasında masa başında kaybetti. Hiçbir toprak kaybı olmaması esasına dayanan anlaşma sonucunda Büyük Devletler Osmanlı yönetimine Girit'in muhtariyetini dikte ettirdiler. Osmanlı Devleti savaşı Yunanistan ile yapmış olmasına rağmen Büyük Devletler'den gelen dış baskılar nedeniyle dikte ettirilen hususları kabul etmek zorunda kaldı. Bu nedenle masa başında kazanan taraf Yunanistan oldu. Görünürde Girit'ten askeri gücünü çekmek ve adanın muhtariyetini tanımak zorunda kalan Yunanistan bu durumu çıkarlarına uygun hale getirmeyi başardı. Bu başarının bir sonucu olarak Avrupa Devletleri Muhtar Girit'in yönetimine Yunan Kralı'nın ikinci oğlu Prens George'u getirdiler¹¹³. Büyük Devletler ve Yunanistan'ın kurduğu tezgah Osmanlı Devleti'nin iç karışıklığının son haddine vardığı yıllara rastlamaktaydı ve bu bir tesadüf olamazdı. Girit meselesi ile ilgilenilememesinin

¹¹¹ Adıyeke, **a.g.e.**, s. 222

¹¹² Yunanistan ile 4 Aralık 1897 tarihli Barış Andlaşması'nın metni için bkz. Erim, **a.g.e.**, s. 433-445

¹¹³ Adıyeke, **a.g.e.**, s. 247

nedeni Birinci Balkan Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti'nin Girit meselesinden daha büyük pek çok sorunla karşı karşıya olmasından kaynaklanmaktaydı¹¹⁴.

Nihayet Birinci Balkan Savaşı sonunda Londra'da toplanan konferansta Girit'in kaderi gündeme geldi. Osmanlı Devleti karşı karşıya kaldığı yoğun baskı nedeniyle, başka hiçbir Ege Adası'nın talep edilmeyeceğine dair garanti verilmesi halinde Girit üzerindeki haklarını tümüyle Büyük Devletler'e bırakacağını açıkladı. Böylece Osmanlı yönetiminden çıkmış olan ada, Büyük Devletler'e teslim edildi. Kısa bir süre sonra 14 Aralık 1913'te Yunan Kralı, Girit'in Yunanistan'a katıldığını bütün dünyaya duyurdu.

4.2.6. Rodos ve On İki Ada'nın Osmanlı Egemenliğinden Çıkışı

12 Ada tâbiri, 1912 İtalyan işgalinden sonra bu anlama gelen Grekçe Dodecanissas'ın tercümesi olarak ortaya çıktı.¹¹⁵ Bununla, başta Rodos olmak üzere onun dışındaki şu 12 ada kast edilmekteydi: Patmos, Lipsos, Leros, Kilimli (Kalimnos), İslanköy (Koş, Coo), Aslropalya (Stampalia), İncirli (Nisyros), İlyaki (Aleki, Tilos, Piskopi), Sömbeki (Symi), Herke (Harkı, Kharki, Calchi), Kerpe (Karpe, Karpathos, Scarpanto), Kasot (Kasos). Sevres ve onu takiben Lozan andlaşmalarında Meis'in de İtalya'ya verilmesi yüzünden 12 Ada'nın sayısı 13'e ve Rodos'la birlikte 14'e çıkmış oldu.¹¹⁶

1309' dan beri Saint-Jean (San Giovanni) Şövalyelerinin elinde bulunan Rodos ve 12 Ada, Anadolu'dan kopmuş birer parça olmaları dolayısıyla, burada siyasî birliği sağlayan Osmanlı Türklerinin hâkimiyet sınırlarının dışında kalamazdı. Gerçekten, Rodos'un kuzeydoğusundaki Kum-Burnu'nun Türkiye kıyılarından ancak ve ancak 18 Km. uzaklıkta olduğu ve normal geçiş yolu olan Marmaris ile Rodos limanı arasındaki mesafenin de 45 Km. (yaklaşık olarak 25 mil) den ibaret bulunduğu göz önüne alınırsa, onun ve diğer adaların Anadolu'nun müdafaası bakımından arz ettikleri önem kendiliğinden anlaşılır. Bu yüzdendir ki Fâtih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethinden hemen sonra bu adalarla ilgilenmiş, Şövalyelerin, Türkler

¹¹⁴ Bkz. Sina, Akşin, **100 Soruda Jön Türkler ve İttihat Terakki**, İstanbul, 1980

¹¹⁵ Şerafettin, Turan, **Rodos ve Oniki Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı**, Belleten Der., TTK Yay, Sayı 29, s. 13, 1965

¹¹⁶ Aynı Yerde

aleyhindeki ittifaklara girmeleri, korsan gemilerine yataklık etmeleri ve zaman zaman Anadolu kıyılarına saldırımları üzerine, 1454-1455 yıllarında onlara karşı donanma sevk ettiği gibi, saltanat devrinin sonlarında da (1480) adaların zaptına teşebbüs etmişti. O tarihte gerçekleştirilemeyen fetih, 42 yıl sonra Kanunî Süleyman tarafından gerçekleştirilmiş, 14 Haziran 1522' de İstanköy'ü işgal eden Türk donanması, 24 Haziran'da Rodos'a da çıkartma yapmış ve 6 ay kadar süren bir muhabereden sonra Şövalyeler Gran Maestro'su Philippe Villiers de Pisle Adam, bir Noel gününe rastlayan 21 Aralık 1522'de imzaladığı antlaşma ile adayı teslim etmek zorunda kalmıştı. 213 yıl süren Şövalyeler devri böylece sona ererken Rodos'la birlikte İlyaki (Tilos), Sömbeki, Lens ve 12 Ada'dan diğerleri de Türk hâkimiyeti altına alınmışlardı.

Osmanlı İmparatorluğu 12 Ada ve Rodos'ta yaşayan halka geniş imtiyazlar tanımıştı. Hiç şüphe yoktur ki, adaların imtiyazı, buralar halkının elde ettiği veya antlaşma ve kapitülasyonlarla tespit edilen hukukî birer hak olmayıp, tek taraflı olarak bahşedilen birer müsaade idi. Esasen Kanunî Süleyman, bu imtiyazları verirken Bizans'tan Saint-Jean Şövalyelerine intikal etmiş bulunan bir sistemi devam ettirmekten ve yerli halkın eski haklarına, geleneklerine saygı göstererek onları Türk idaresine ısındırmaktan başka bir gaye gütmemişti. Ancak, bu lütuf sayesinde dillerini, dinlerini, örf ve âdetlerini muhafaza imkânını bularak benliklerini kaybetmeyen adalardaki Rumlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasından ve zamanın Büyük Devletler'i olan İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Türkiye'ye karşı takip ettikleri siyasetten faydalanarak muhtariyeti suistimale başladılar, arkasından da Yunanistan ile birleşmek emeline koyuldular.

1821'de başlayan Mora (Yunan) isyanı çok geçmeden adalara da sirayet etmiş ve başta Rodos olmak üzere 12 Ada halkı bağımsızlıklarını ilân etmişler, gemilerine de Yunan bayrağı çekmişlerdi. Bununla beraber Osmanlı Hükümeti Rodos'a, kuvvet sevk ederek Ada'yı yeniden itaat altına almağa muvaffak oldu. Ancak, Türklerin Mora'da isyanı bastırmakta olduğunu gören İngiltere, Fransa ve Rusya, 16 Kasım 1828 Londra Protokolü ile, Mora ve Kikladlar'la birlikte Rodos ve

12 Ada'yı da geçici olarak kendi himayeleri altına aldıklarını ilân ettiler. Buraların mukadderatını Babîali ile anlaşmak suretiyle "3 Büyükler" tâyin edecekti¹¹⁷.

1829 Edirne ve onu takip eden Londra andlaşmaları, sınırları belli olmayan bir Yunanistan devleti, hâmilîğini İngiltere'nin, isim babalîğini Fransa'nın ve ebelîğini de Rusya'nın yaptığı bir Yunanistan yaratmıştı. Nihayet, bu devleti yaratan zamanın 3 Büyükleri, 3 Şubat 1830 tarihli Londra Protokolü ile de eserlerinin sınırlarını çizerken, henüz Türklerin elinde bulunan Ağrıboz (Eube)'un yeni Yunan devletine verilmesi karşılığında, 39° kuzey enlemi ile 26° doğu boylamının ötesinde kalan adaların Türkiye'ye iadesini kararlaştırmışlardı¹⁷. Böylece Sisam, Sakız, Meis v.s. ile birlikte 12 Ada'dan Patmos, Leros, Kilimli (Kalimnos), İlyaki (Tilos), Sömbeki, Astropalya, Kerpe ve Kaşot adaları geri verilmişti. Fakat, 3 devlet 20 Şubat 1830'da, "12 Ada halkının zulüm ve şiddete karşı himayesini temin etmek için Babîali nezdinde nüfuzlarını kullanmayı vazife saydıklarını" ilân etmekten de geri kalmamışlardı¹⁸. Evet, bu nüfuz şekil değiştirerek te olsa, Rodos ve 12 Ada'nın kesin olarak Yunanistan'a bağlanmasına, 1947 yılına kadar devam edecekti!

Nitekim, II. Mahmud, Yunan isyanı sırasında Osmanlılara sadakatten ayrılmış olan Nikarya adası ile Kilimli, Patmos ve Leros adalarının, 1523 fermanından beri sahip oldukları muhtariyeti yani imtiyazları kaldırınca, başta İngiltere olmak üzere Fransa ve Rusya harekete geçmişler, neticede pâdişâh Cezâir-i Bahr-i Sefîd Valisi vezir Şükrü Paşa'ya gönderdiği 8 eylül 1835 tarihli yeni bir fermanla eski imtiyazları tekrar bahşetmek zorunda kalmıştı¹⁹.

Osmanlı İmparatorluğu, 1867 tarihli Vilâyetler Nizâmnâmesi ile yeni bir idarî teşkilât, Vilâyetler teşkilâtı kurma yoluna gitmişti. Rodos ve 12 Ada da, Rodos ve İstanköy diye 2 Sancak'a ayrılıp yeni teşkil edilen Cezâir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti'ne bağlanmıştı. Ancak bu kararın tatbiki, adalardaki yerli halkın ve onların hâmisi İngiltere'nin muhalefeti yüzünden büyük bir mesele teşkil etmişti. 26 Ağustos 1867 de Sömbeki adasına bir "Kaymakam" gönderildiği vakit, ada halkı

¹¹⁷ Turan, a.g.e., s. 83

muhtariyetleri ellerinden alınacak korkusu ile buna razı olmamışlar ve içlerinden bir heyet seçerek Londra'ya göndermişlerdi. İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Stanley'in müdahalesi karşısında Osmanlı hükümeti, Kaymakamı geri çağırması ve adaya çıkartılan kuvvetler de tahliye edilmişlerdi²⁰. Bununla beraber Cezair-i Bahr-i Sefîd Valisi Kayserili Ahmed Paşa, Girit isyanı bastırıldıktan sonra 1869 'da yeniden teşebbüse girişmiş ve onun azmi, sadrâzam Âli Paşa'nın da İngilizleri oyalamağı bilmesi sayesinde Rodos ve 12 Ada'da Vilâyetler Nizamnamesi'nin gerektirdiği teşkilât, bu arada da gümrük, mahkeme, zaptiye ve Düyûn-ı Umumiye idareleri kurulabilmişti. Buna rağmen adaların Maktu vergi sistemi, yâni malî muhtariyetin bir kısmı kaldırılmamıştı. Ahmed Paşa'dan sonra gelen diğer valiler ve bilhassa 1885 'ten sonra tâyin edilen M. Akif ve Abidin Paşalar hükümetçe alınan kararların tatbikatında büyük bir titizlik gösterdiler.

İkinci Meşrutiyet'ten sonra Osmanlı Hükümeti bir hamle daha yaparak bu adalarda Türk idaresini ve damgasını biraz daha yerleştirmek istedi: 1909 Temmuzunda Hükümet, Vali'ye gönderdiği bir telgrafla Rodos ve İstanköy dışındaki 10 adanın bütün imtiyazlarını lâğvettiğini ilân ve 12 Ada'da diğer vilâyetlerdeki idare tarzının aynen tatbik edilmesini emretti. Aynı zamanda, bundan böyle devlet dairelerinde ve mahkemelerde resmî dil de Türkçe olacaktı. Askerî kur'a usulünün tatbiki için cemâatlere talimat verildi. Maktu verginin sadece arazi vergisine mukabil olduğu, dolayısıyla a'sâr'ın ve askerî hizmetlerden muafiyet için de başka bir verginin (bedel) tahsil edilmesi gerektiği hakkında Şûray-ı Devlet'ten bir karar bile alındı. Adalar halkı, vergiden kurtulmak için bir taraftan protesto mitingleri tertip ederlerken, diğer taraftan da İstanbul'a temsilciler göndererek eski fermanlarla kendilerine verilmiş olan imtiyazların devamını dilediler.

Bilindiği gibi, Trablusgarb ve Bingazi'yi işgale karar verirken Avrupa büyük devletlerinin muvafakatlerini de sağlamış olan İtalya, 28 Eylül 1911 günü İstanbul'daki elçisi De Martino vasıtasıyla sadrazam Hakkı Paşa'ya bir ultiatom vererek, işgal sırasında kendisine mukavemet edilmemesi için mahallî makamlara emir verilmesini talep etmiş ve kabul edilmesine imkân bulunmayan bu ultiatomun

reddi üzerine de Trablusgarb'a kuvvet sevk ederek Türkiye'ye karşı savaşa girmişti. Aynı gün İtalya Dışişleri Bakanı Antonio di San Giuliano, Üçlü İttifak'la bağlı bulunduğu Avusturya- Macaristan ve Almanya'yı olduğu kadar İngiltere, Fransa ve Rusya'yı da teskin edebilmek için, bu devletlerin merkezlerindeki elçilerine gönderdiği bir telgrafla, İtalya'nın, Trablusgarb'taki menfaatlerini korumak için harbe girdiğini, bunun dışında Balkanlar'da statükonun korunması ve Avrupa Türkiye'sinin parçalanmaması politikasına sâdik kalacağını bir kere daha belirtmişti.

Fakat İtalya, Trablusgarb (9 Ekim 1911) ve Bingazi şehirlerini (21 Ekim 1911) zapt etmesine, hatta 5 Kasım 1911 de Trablus'u kendi topraklarına ilhak ettiğini îlan etmesine rağmen, bu uzak Osmanlı ülkesinde ümit etmediği bir mukavemetle karşılaşınca, harbi Anadolu sahillerine, Ege Denizi' ne nakletmeği düşünmeye başlamıştı. Bununla, birbirinden önemli şu 3 gaye gerçekleşmiş olacaktı :

1. Libya'ya ve özellikle Sirenayka'ya yardım için giden veya gönderilen insan ve malzeme akımını önlemek.

2. Osmanlı hükümetini barışa zorlamak ve Trablusgarb ile Bingazi'yi almak için elde kuvvetli bir koz bulundurmak.

3. Anadolu'ya nüfuz etmek için, önemli bir mevki, bir köprübaşı elde etmek¹¹⁸.

Avrupa'nın büyük devletleri İtalya'nın bu emellerinin gerçekleşmesi konusunda tarafsız kaldı. Sadece Avusturya başlangıçta itiraz etti ancak daha sonra o da durumu kabullendi. Osmanlı hükümetine gelince, İttihat-Terakkî iktidarı, 1910'dan itibaren memleketin iktisadi kaynaklarını sömüren Yunan tüccar ve ticaretine karşı bazı ciddi tedbirler almış, İzmir, Mersin, Adana ve Selanik gibi büyük şehirlerde Yunan ticaretine karşı boykot hareketlerine başvurulmuştu. Osmanlı - İtalya harbi başlayınca, bu boykotajdan sızlanan fakat aslında Megali İdea'sını gerçekleştirmek için hiçbir fırsatı kaçırmayan Yunanistan ile İtalya arasında Türkiye'ye karşı bir ittifakın yapılacağından bahsedilmeye başlanmıştı. Bu vaziyette, harbin başlamasından hemen sonra (1 Ekim 1911) iktidara gelmiş olan Küçük Said Paşa hükümeti, Yunanistan ile ilişkileri

¹¹⁸ Turan, a.g.e., s. 86

düzeltilmek için 16 Kasım 1911'de, 18 aydan beri devam eden boykotaja son verdiğini ilân etti.

İtalyan filosu 24. Şubat 1912 'de Beyrut'u bombardıman etmiş, böylece savaşı Doğu Akdeniz'e nakletmek niyetinde olduğunu göstermişti. Fakat İtalya Genelkurmayı, adaların işgaline başlamadan evvel Çanakkale Boğazı önlerinde deniz muharebesine girişmeyi, gerekirse mevziî bir saldırıda bulunmayı ve adaların Anadolu ile irtibatlarını kesmeyi tercih etmişti.

İtalya'nın yeni harekâta tahsis ettiği kuvvetler 1912 Nisanı başlarında Astropalya adasında toplanırken, bir İtalyan kablo gemisi, İmroz – Boğaz, Limni – Bozcaada ve Limni – Selanik kablolarını kesmişti. Nihayet Amiral Viale komutasındaki 27 parçadan oluşan 3 filoluk İtalyan donanması, 18 Nisan 1912 sabahı (Çanakkale Boğazı önlerinde görünmüş ve Kumkale - Seddülbahir hattında tertiplenmiş, fakat Na'ra'da bulunan Türk donanmasının boğaz methaline doğru hareketi üzerine, 3 saat süren bombardımandan sonra geriye çekilerek güneye doğru seyrine devam etmişti¹¹⁹.

Bu hâdise üzerine Osmanlı hükümeti, Çanakkale Boğazı'nın, tarafsız devletlerin ticaret gemileri de dahil olmak üzere, her türlü geçişe kapalı olduğunu ilân ederek Boğaz methaline mayın döktürdü. Ancak, başta Fransa ve Rusya'nın bulunduğu Avrupa devletlerinin itirazları karşısında, bir müddet sonra Boğaz'ı normal seyrüsefere açmak zorunda kaldı.

İtalyan donanmasının büyük bir kısmı Çanakkale Boğazı önlerinde görünürken, Visamiral Amero komutasındaki bir dördüncü filo da, Rodos'u Anadolu'ya ve Kerpe (Karpatos) üzerinden Girit'e bağlayan telgraf kablolarını kesmiş, 18 Nisan'da Sisam'ın merkezi olan Porto Vathy'e saldırarak bir Türk gambotunu batırmış ve Marmaris Körfezi'nin güneydoğusundaki Patera telgraf-telefon merkezini tahrip etmiş, bunu da 23 Nisan'da Çeşme telgraf merkezinin tahribi takip etmişti.

İtalyanların Boğaz'a ve arkasından Sisam'a saldırmaları, başta Avusturya olmak üzere Avrupa büyük devletlerinin protestolarına yol açmıştı. Fransa Başbakanı Poincare, İtalya'nın, Boğazları zorlamaya değil, adalardan bir kısmını işgale çalışmasını tavsiye

¹¹⁹ Ali Haydar, Emir, **1327- 1328 Türkiye-İtalya Harbi Tarih-i Bahrîsi**, İstanbul, 1339, s. 230

ediyordu. Londra'daki İtalyan elçisi de, İngiliz Başbakanı Nicolson'a, İzmir'e saldırılmayacağı hakkında teminat vermek zorunda kalmıştı. Bu suretle Fransa ve İngiltere'nin doğrudan doğruya Anadolu'ya yapılacak bir harekete karşı olduklarını öğrenen İtalyan hükümeti, coğrafi mevkii ve topoğrafik durumu itibariyle müsait olan .Astropalya (Stampalia) adasının işgaline karar verdi ve Amiral Presbiterio komutasındaki filoyla, 28 Nisan 1912'de buraya ihraç yaptı. Adanın merkezi Livadia'ya giren İtalyan amirali, yerli rumlar tarafından büyük bir merasimle karşılandı.

Rodos'a 4. Mayıs sabahı çıkartma yapıldı. Gnl. Ameglio ve Amiral Viale komutasındaki 6000 kişilik İtalyan kuvveti, adanın doğusundaki Kaliheas'a ihraç edilmişti. Cezâir-i Bahr-ı Selîd Valisi Subhi Bey, Rodos şehrini terk ederek kaçmış ve adadaki 1200 kişiden ibaret Türk garnizonu, müdafaa bakımından daha müsait olan merkezdeki Psithos'a doğru çekilmeğe başlamıştı. Bu yüzden Ameglio, ciddi bir mukavemetle karşılaşmadan kolaylıkla ilerleyerek ertesi 5 Mayıs'ta Rodos şehrine girmişti. 7 Mayıs'ta Lindos limanında ele geçirilen Vali, İtalya'ya gönderilmiş ve yeni takviye alan Ameglio 16 Mayıs'ta Psithos üzerine yürümüşü. Buradaki Türk kuvvetleri akşama kadar mukavemet ettikten ve 100 kadar zayıat verdikten sonra, başta komutanları olduğu halde teslim olmaya karar vererek, 33 subay ve 950 er teslim olmuşlar, bu kararı reddeden bir-kaç yüz kişi de etrafa dağılmışlardı. Böylece İtalyanlar,1'i subay olmak üzere 9 ölü ve 20 yaralıdan ibaret çok az bir zayıat pahasına Rodos'un işgalini tamamlamışlardı.

Diğer adalara gelince, buralarda zaptiye neferlerinden başka askerî bir kuvvet bulunmadığı için, İtalyanlar birer-ikişer harp gemisi göndermek suretiyle adaları kolaylıkla işgal altına aldılar. Şöyle ki:

9 Mayıs 1912'de Herke (Harki),

12 Mayıs 1912'de, Kerpe (Karpathos) , Kaşot (Kasos) , İncirli (Nisyros), İlyaki (Piskopi, Tilos), Leros, Patmos ve Kilimli (Kalimnos),

16 Mayıs 1912'de Lipsos,

19 Mayıs 1912'de, Sömbeki (Symi),

20 Mayıs 1912'de İstanköy (Kos, Coo) adasının işgali,ada Kaymakamı ile zaptiyelerin esir alınmasıyla, Rodos ve Oniki Ada tamamıyla İtalyanların eline geçmiş oluyordu.

Osmanlı Harbiye Nâzırı Mahmud Şevket Paşa, .Rodos'un işgaline karşı ilk tepki olarak, Fransa'nın ve bilhassa Doğu Akdeniz'de menfaati olan İngiltere'nin sessiz kalmasından rahatsızlığını dile getirdi. Bunun bir tesiri görülmeyip diğer adalar da birbiri arkasına işgal edilince, Osmanlı hükümeti, başta İstanbul ve İzmir olmak üzere bazı büyük şehirlerde bulunan İtalyanların çıkartılmasına karar verdi ve demiryollarında çalışanlarla rahipler, dul kadınlar müstesna olarak, 2.000 kişilik ilk kafile 20 Mayıs 1912'de İzmir'den sınır dışı edildi.

İtalyan hükümeti, daha Ege'deki harekâta girişmeden önce Avrupa büyük devletlerinin açık veya kapalı muvafakatlerini almış olduğu için, bu devletlerden hiçbiri adaların işgali karşısında hakikî tepkilerini gösteremezdi. Bununla beraber, beklenilmeyen ilk tepki Avusturya'dan geldi, İtalyanlar Astropalya adasını henüz işgal etmişlerdi ki, Kont Herehtold, bu hareketin, istemeyerek rıza göstermiş olduğu mahdut birkaç adaya münhasır kalmaması ihtimalinden şikâyet etti ve Rodos ile diğer adaların da işgal edilmesi karşısında, bunun, grek kurtuluş hareketini kamçılayacağına ve yeni ihtilaflar doğuracağına kanaat getirerek, adaların İtalyanlar tarafından tahliyesinden sonra buralarda muhtar bir idare kurulması gerekeceğini beyan ettiği gibi, İtalyan işgalinin tahdit edilmesi için diğer müttefiki Almanya'yı tazyike başladı.

Bir taraftan Üçlü ittifak'la İtalya'nın müttefiki bulunan, diğer taraftan da Osmanlı İmparatorluğu üzerinde koruyucu rolüyle birçok menfaatler elde etmeye çalışan ve bu itibarla İttihat-Terakkî hükümetlerini destekleyen Almanya, adaların Türkiye'ye geri verilmesinde bazı zorluklarla karşılaşılacağını saklamamakla beraber, o sıralarda bilhassa Balkanlar'da bir karışıklığın ortaya çıkmamasına önem veriyordu.

Fransa, 10 yıldan beri İtalya'yı istediğini yapmak hususunda serbest bırakmaya söz vermişti. Fakat kendisinin de büyük bir müslüman tebaası vardı ve kendi doğu politikası, bir-çok menfaatleri bulunan Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğü esasına dayanıyordu. Bu yüzden de, savaş edenler arasına girerek onları ayırması gerekli idi. O da böyle hareket ederek, İtalya ile Türkiye arasında

toplancak barış konferansının sadece Trablusgarb'ı ele almasını, Rodos ve 12 Ada'nın mukadderatının ise Büyük devletlerce tâyin edilmesini istemeye koyuldu.

İngiltere de İtalya'ya hizmet etmekten bahtiyardı. Fakat Hindistan kapılarını, müslüman dünyasını tehlikeye düşürmek te istemiyordu. İtalyan işgalinin uzun zaman devam etmesi, Doğu Akdeniz'de Üçlü İttifak'ın kuvvetlenmesi demektir. Bunun içindir ki Foreign Office, 13 Haziranda, işgalin İngiltere'nin stratejik menfaatlerine aykırı olduğunu ve bu bölgede İngiliz siyasetinin asırlık temelinin Status-quo'nun muhafazası olduğunu açıkladı. Aynı zamanda işgal konusunda İtalya'yı cesaretlendirmiş olan Rusya'dan da şikâyete başlandı.

Rusya'ya gelince, Racconigi mutabakatıyla İtalya'ya bağlı olan Çarlık idaresi, Roma hükümetine yardım etmeği arzuluyor, fakat Akdeniz'e çıkmak siyasetinden ve Boğazlardan geçişin serbest olması noktai nazarından feragat edemediği ve tehlikeli Şark Meselesini şimdilik açmak istemediği için, kendisini iki taraf arasında hissediyordu. Rodos ve 12 Adanın gelecekte ne olacağını bir Rus meselesi değil, bir Avrupa meselesi telâkki eden Dışişleri Bakanı Sazanoff, adaların Türkiye'ye iadesine, fakat buralara Girit'tekine benzer bir muhtariyet verilmesine taraftar görünüyordu.

İtalya'nın adalardaki halkı tahrik edercesine müsamaha göstermeleri bu adaları almak isteyen Yunanistan'ın emellerine müsait bir zemin hazırladı. Yunanlılar o kadar ileriye gitti ki adaların Yunanistan ile birleşmesi için komiteler kurup muhtıralar veriyorlardı. Bunun üzerine İtalya isyancıları tutuklamak ve aylar sonra adaya muhtariyet yerine polis rejimi getirmek zorunda kalmıştı.

Rodos ve 12 Ada'daki bu gelişmeler ve yukarıda belirtilen dış baskılardan dolayı Türkiye ile İtalya arasında barış için ilk temaslar başlamıştı. Barış müzakereleri 12 Temmuz'da Lozan'da başladı. Osmanlı hükümeti, bu ilk görüşmelere Şûray-ı Devlet Reisi Said Halim Paşa'yı memur etmiş, İtalya da temsilci olarak G. Volpi ve Guido Fusinato'yu göndermişti. 19 Temmuz'da İtalyan delegeleri, Said Halim Paşa'ya, Rodos ve 12 Ada konusunda şu 3 maddeyi teklif ettiler :

- a) Adaların İtalyan hâkimiyetine terki,
- b) Muhtariyet verilmesi,
- c) Yerli halka bir takım garantiler tanımak suretiyle Türkiye'ye iadesi.

Müzakereler yaklaşık 2,5 ay sürdü. Bu arada Balkanlar'daki karışıklık devam ediyordu ve her an savaş patlak verebilirdi. Müzakerelerin uzaması ve 8 Ekim'de Karadağ'ın Osmanlı hükümetiyle diplomatik münasebetlerini kesmesi üzerine İtalyanlar, Ouchy(Uşi) deki Türk delegelerine bir ültimatom vererek teklif edilen şartlar dahilinde andlaşmanın imzalanmasını istediler. Diğer taraftan, anlaşmaya varılmadığı takdirde; İtalya'nın diğer adaları da işgal edeceği rivayetleri yayıldı.

Bu vaziyette ve bilhassa Balkanlardaki olayların gittikçe ciddiyet kesbetmesi karşısında Osmanlı hükümeti, İtalyanların tekliflerini kabul etmek zorunda kaldı ve 15-18 Ekim 1912 tarihleri arasında Ouchy'deki iki taraf delegeleri, bir gizli anlaşma ile onun eklerini teşkil eden bir baş andlaşmasını ve 3 protokolü imzaladılar. Ouchy (Uşi) veya Lozan anlaşmaları adıyla anılan bu anlaşmalar şu maddelerden oluşmaktaydı :

1 — Gizli anlaşma : 15 Ekim 1912.

İtalya'ya terk edilen Trablusgarp'a tâyin edilecek müslüman dinî reisler, Kadı vs. hakkında olup "9" maddeden ibaretti ve 4 Ek'i vardı.

2 — Tek taraflı Protokoller : 17 Ekim 1912.

a) Ferman (Gizli anlaşmanın 1. Eki) : Trablusgarp'a muhtariyet verildiğine dâirdi ve Pâdişah tarafından yayınlanacaktı.

b) İrade-i Seniyye (Gizli anlaşmanın 3. Eki) : Ege adaları halkına hitaben Pâdişâh tarafından yayınlanacaktı.

c) Genel af emirnâmesi (Gizli anlaşmanın 2. Eki) :İtalya Kralı tarafından yayınlanacak olup Trablusgarp ve Bingazi'de genel af ilân edildiği ve buralarda islâm dinine özgürlük tanındığı hakkındaydı.

3 — Barış, Andlaşması : 18 Ekim 1912 (Gizli anlaşmanın 4. Eki) :

2 maddeden ibaret bulunan ve imzalandığı gün yürürlüğe girecek olan Barış andlaşmasının 2. maddesi, doğrudan doğruya Rodos ve 12 Adaya aitti :

İşbu muahedenin imzası akabinde hükümetlerden her biri, yâni hükümet-i Osmaniye Trablusgarb ve Bingazi'den ve İtalya hükümeti Adalar Denizi'nde taht-ı işgalinde bulunan adalardan, kendi zabıt ve askerleri ile memûrîn-i mülkiyelerinin celbleri zımında emir vermeyi taahhüd eder.

İtalyan zâbitan ve âsâkiri ile memûrîn-i mülkiyesi taraflarından cezâir-i mezkurenin fiilen tahliyesi, Osmanlı zâbitân ve âsâkiri ile memûrîn-i mülkiyesi taraflarından Trablus-garb ve Bingazi'nin tahliyesini müteakip vuku bulacaktır.

Buna göre, İtalya, Rodos ve 12 Adayı Türkiye'ye iade ediyor, fakat bunu kendisi bakımından çok önemli olan bir şarta, Trablusgarp ve Bingazi'deki bütün Osmanlı askerî kuvvetleri ile sivil memurlarının geri çekilmesi şartına bağlıyordu.

Andlaşmanın 4. maddesinde de zikredilen ve gizli anlaşmanın 3. ekini teşkil eden İrade-i Seniyye'ye gelince, bunda başlıca şu hükümler yer alıyordu :

Osmanlı hükümranlığına tâbi bulunan Ege Addan halkının emniyetini sağlamak gayesiyle, buralarda idarî ve adlî reformlar uygulanacak, adaletin eşit olarak temini, emniyet ve din ve mezheb farkı gözetmeksizin halkın refahı sağlanacaktır.

Memurlar ve hâkimler, yerli dili bilen mâruf kimseler arasından ve kabiliyetlerine göre tâyin edilecektir.

Adi suçlular hâriç olmak üzere, halka tam ve genel bir af bahşedilecektir. Netice itibariyle, hangi sınıftan olursa olsun, hiç kimsenin, savaş süresince ifade ettiği fikirleri, siyasî ve askerî görüş ve faaliyetleri yüzünden şahsına veya malına karşı dâva açılmayacak, kendileri taciz edilmeyecek ve bu şekilde tevkif edilmiş veya başka yere nakledilmiş kimseler derhal serbest bırakılacaktır.

Ancak, hemen ilâve etmek yerinde olur ki, andlaşmaya rağmen Rodos ve 12 Ada Türkiye'ye iade edilmediği için, bu İrade-i Seniyye bir türlü yayımlanamadı ve doğal olarak tatbiki bahis konusu bile olmadı.

Ouchy andlaşmasının 2. maddesine göre, İtalya'nın adalardaki durumu "harp işgali" halinden çıkıp "rehine olarak işgal" halini almıştı. Fakat İtalya, Trablusgarp'taki Türk kuvvetlerinin tamamen çekilmediği bahanesiyle Rodos ve 12 Ada'yı henüz iade etmeden Balkan Harbi patlak vermiş ve Yunanistan, Nikarya (17 Kasım 1912), Midilli (20 Aralık) ve Sakız adalarını ele geçirdiği gibi, 13/14. Mart 1913 gecesi Meis'te başlayan bir isyan hareketinden faydalanarak buraya da kuvvet sevk etmek suretiyle adayı hâkimiyeti altına almıştı. Bu yüzdendir ki, Yunanistan'ın adalar üzerindeki iddiası, Kalkan savaşına son vermek için Londra'da başlayan müzakerelerde Ege Adaları'nın hep birlikte mütalâa

edilmesi gerektiği ve bu adaların, Büyük devletlerin nezaretinde tarafsızlaştırılması görüşünü doğurdu. Bu da, İtalya'nın, adaların tahliyesini geciktirmesi, hattâ adalar karşılığında kendisine başka menfaatler sağlanmasını istemesi için güzel bir fırsat oldu. Esasen Ouschy Andlaşması ile Türkiye ile İtalya arasında savaş durumu sona ermiş ve dostane münasebetler başlamıştı. O kadar ki, Çatalca muharebeleri başladığında, Bulgarların İstanbul'u ele geçirmeleri ihtimaline karşı 17/18 Kasım 1912 gecesini Osmanlı başkentine çıkartılan 2.250 kişilik Alman, Fransız, İngiliz, Rus, Amerikalı ve Avusturyalılarından mürekkep kuvvet arasında, 100 İtalyan subay ve eri de bulunuyordu.¹²⁰

Bulgaristan ile Türkiye arasında imzalanan Çatalca Mütarekesi (3 Aralık 1912)'nden sonra Londra'da biri, Osmanlı imparatorluğu ile Balkan devletleri arasında "Barış", diğeri de İngiltere Dışişleri Bakanı Grey'in başkanlığında, Fransa, Rusya, Almanya, Avusturya ve İtalya elçilerinin katıldığı ve adına "Büyük Elçiler Konferansı" denilen iki ayrı konferans tertip edilmişti. 16 Aralık 1912'de açılan Barış Konferansına, Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın istifasından (29 Ekim 1912) sonra işbaşına gelmiş olan Kâmil Faşa hükümeti, Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Reşid, Bahriye Nazır Vekili Salih Paşa ve Berlin elçisi Osman Nizamî Paşa'dan müteşekkil bir heyet göndermiş, buna karşılık Yunanistan, bizzat Venizelos'un başkanlığında, aralarında Paris Hukuk Fakültesi Devletler Hukuku Profesörü Politis'in de bulunduğu kalabalık bir heyet ve aşırı taleplerle katılmıştı.

Barış Konferansının 23 Aralık 1912 tarihli toplantısında Balkan devletleri temsilcileri, kendi aralarında kararlaştırmış oldukları barış şartlarını bildirdiler ki bunun 2. maddesi "Ege Adaları'nın terki" ne aitti. Bu teklife karşılık Osmanlı murahhasları 28 Aralık'ta, Ege Adaları'nın Anadolu'nun ayrılmaz bir parçası olduğu için başkasına verilemeyeceğini belirttiler. Buna rağmen bu Osmanlı görüşü, 1 Ocak 1913 toplantısında, "Adalarla ilgili meselelerin gerekirse Büyük Devletlerle birlikte incelenebileceği" şeklinde değiştirildiğinden, Ege Adaları Meselesi Büyük Elçiler Konferansı'na havale edildi.

¹²⁰ Hikmet, Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, c. II, Ks. 2, s. 124

Elçiler Konferansı, 2 Ocak 1913'te Adalar işini ele aldı. Fakat büyük devletler arasında bu konuda bir görüş birliği mevcut değildi. İngiltere'nin ana düşüncesi, İtalyanları adalardan çıkarmak, Fransa'nın ki ise Rodos ve 12 Ada'yı İtalyanlardan alıp Yunanistan'a vermek idi. Üstelik Fransa, Rodos ve 12 Ada'dan başka, (Girit dahil, Türklerin elindeki bütün adaların Yunanistan'a, bu arada sadece Taşoz'un Bulgaristan'a verilmesini istiyordu. Ancak, Sakız ve Midilli gibi Anadolu'ya çok yakın bir iki adanın, Yunanistan'ın kabul etmesi şartıyla Türkiye'ye bırakılmasına taraftardı. Rusya ise, Boğazlar' a yakın adalarla ilgileniyor ve İmroz, Bozcaada, Limni ve Semadirek'in Türkiye'ye bırakılmasını menfaatlerine daha uygun görüyordu. Devletler arasındaki bu anlaşmazlıktan faydalanan İtalya, Rodos ve 12 Ada'nın iadesini, Arnavutluk güney sınırının tesbiti meselesine bağlamaya muvaffak oldu".Bir taraftan işgali altındaki adaları Yunanistan'a vereceğini söyleyerek Arnavutluk sınırının dilediği şekilde tesbitine çalışıyor, diğer taraftan da, Türkiye'ye iade edeceğim diye, Bingazi'de Sünûsîlerin mukavemetini kırmağa çalışıyor; fakat esasta, bazı bahanelerle işgali uzatıyordu.

Londra'da Saint-James'te toplanan Barış Konferansı, 29 Ocak'ta Balkan devletlerinin çekilmesiyle inkıtaa uğramış ve 3 Şubat 1913'te Balkan Savaşı'nın ikinci devresi başlamıştı. Büyük Elçiler Konferansı da, Ege Adaları ve bu arada Rodos ve 12 Ada meselesini kesin bir sonuca bağlamadan 11 Mayıs 1913'te yaz tatiline girmişti. Son olarak üzerinde en çok uyuşulan hal tarzı, Rodos ve 12 Ada'nın mukadderatının, Ouchy andlaşmasının 2. maddesi hükümleri yerine getirildikten, yâni Trablusgarb ve Bingazi'deki Osmanlı askerî kuvvetleri ile sivil memurları tamamıyla geri çekildikten sonra, 6 Büyük Devlet'ce birlikte kararlaştırılması idi. Bu da İtalya için bir başarı idi. Zira mesele, kendi muvafakati olmadan halledilemeyecek demektir.

Türkiye'ye gelince, hükümet Rodos ve 12 Ada'ya pek ehemmiyet vermiyor, daha çok Yunanistan'ın işgal ettiği Nikarya, Sakız, Midilli adalarını geri almağa çalışıyordu. Rodos'un geçen Sadrâzam Kâmil Paşa, buradaki Fransız Konsolosuna, İtalyanların işgalinde bulunan adaları iade edecekleri kanaatinde olduğunu söylüyordu. Fakat Osmanlı hükümeti, İngiltere'de inşa edilmekte olan 2 harp gemisini alıp donanmasını kuvvetlendirmeden önce, Rodos ve 12 Ada'nın boşaltılması hususunda acele etmemekte,

bu adaların da Yunanistan'ın eline geçmesinden korkmakta idi. O kadar ki, İttihat-Terakkî üyesi Karasu Efendi, Roma'ya yaptığı seyahate, İtalyan hükümetinden, Osmanlıların elinde bulunan diğer adaların da Yunanistan tarafından işgaline mâni olmak için, Ege Denizi'ne birkaç İtalyan harp gemisinin gönderilmesini istiyordu¹⁵.

Bu arada, Rodos ve 12 Ada'da Yunanistan lehine bazı hareketler de görülüyordu. Adalar halkı, 18 Aralık 1912'den itibaren Ouchy Andlaşmasını protesto etmeye koyulmuşlar ve İstanköy Rumları, 20 Aralık'ta yayınladıkları bir beyanname ile, muhtariyet verilse bile Türk idaresine dönmeyeceklerini belirterek, Yunanistan'la birleşmek emelinde olduklarını açıklamışlardı. Londra Barış Konferansı akamete uğradıktan sonra da, Kilimli (Kalimnos) halkı 25 Şubat 1913'te Yunanistan ile birleştiklerini ilân etmişlerdi. Bütün bu hareketlerden azamî şekilde faydalanmak isteyen Yunan Başbakanı Venizelos ile Dışişleri Bakanı Goromilas, bütün Ege Adaları'nın Yunanistan'a verilmesinin, bizzat Türkiye'nin menfaatlerine bile uygun olduğunu söylüyorlardı. Aynı zamanda Yunanistan, kendisinin hazırladığı bir ayaklanmayı bahane ederek Meis Adasını da ele geçirmişti.

6 Büyük Devlet'in uzun müzakerelerden sonra üzerinde mutabık kaldıkları (20 Mart 1913) barışa esas olacak şartların, Osmanlı hükümeti (5 Nisan) ve Balkan Devletlerince de kabul edilmesinden (21 Nisan) sonra, 30 Mayıs 1913'te Türkiye, Balkan Devletleri ve İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, Avusturya ve İtalya'nın bulunduğu 6 Büyük Devlet arasında Londra'da bir "Barış-Öncesi Andlaşması" imzalandı. Bu andlaşmanın 5. maddesi ile, Girit hariç, Ege Adaları'nın geleceği üzerinde karar vermek hakkı Büyük Devletler'e bırakılıyordu. Türkiye, Sakız ve Midilli'yi geri almak için Rodos ve 12 Ada'dan bir kısmını, hattâ bunların hepsini Yunanistan'a vermeye razı görünüyordu. Nitekim Cemal Paşa, yabancı bir prens veya valinin idaresine tevdi edilmek şartıyla Sakız, Midilli, Rodos, Herke, İncirli, İstanköy, Kilimli, Leros ve Lipsos adaları Türkiye'ye bırakıldığı takdirde, Semadirek ile 12 Ada'dan geride kalanların Yunanistan'a verilebileceğini söylerken, Berlin'deki Osmanlı elçisi Muhtar Paşa, Sakız ve Midilli karşılığında Rodos ve 12 Ada'nın tamamıyla Yunanistan'a verilmesine razı olunacağını açıklıyordu. Buna karşılık, Yunanistan, İmroz ve

Bozcaada dışında bütün Ege Adaları kendisine verildiği takdirde, Rodos ve 12 Ada'nın Türk hâkimiyetinde tarafsızlaştırılmasına razı olmuştu. İşte Büyük Devletler, Ege Adaları hakkındaki kararlarını bu hava içinde verdiler. Doğal olarak İtalya, Rodos ve 12 Ada'yı Ouchy Andlaşması gereğince Türkiye'ye iade etmeye hazır olduğunu bildirerek, bu adaların karar dışında tutulmasını sağlamıştı. Gerçekten, 6 Büyükler, 14 Şubat 1914 te, sadece İmroz, Bozcaada ve Meis'i Türkiye'ye bırakıyor, Sakız, Midilli, Nikarya ve diğer adaları Yunanistan'a veriyorlardı. İtalyan işgalindeki Rodos ve 12 Ada bahis konusu bile edilmemişti.¹²¹

Bu karara müphem bir dille itiraz eden Osmanlı Hükümeti, 12 Ada'yı Sakız ve Midilli ile değiştiremeyeceğini artık kat'i olarak anlamış ve bir Yunan istilâsı ihtimaline karşılık bu adaların İtalyan işgalinde kalmasını tercih etmeye başlamıştı.

Osmanlı devlet ricali bu şansa bel bağlamış görünürlerken Birinci Dünya Harbi başlamış bulunuyordu. Harbin başlangıcında, 1 Ağustos 1914'te tarafsızlığını ilân etmiş olan İtalya, gelecekte Rodos ve 12 Ada'ya sahip olmak için el altından bazı teşebbüslere girişmekten de geri kalmadı. Dışişleri Bakam San Giuliano, Eylül sonlarında, Petersburg'daki elçisine gönderdiği bir talimatta, İtalya'nın ileride harbe girecek olursa Avusturya'ya karşı cephe alacağını ve Balkanlar'daki status-quo değiştiğinde Rodos ve 12 Ada'nın kesin surette İtalyanlarda kalması gerektiğini bildirmiş ve Rus hükümeti nezdinde teşebbüse geçmesini istemişti, İtalya'nın bu arzusuna en çok muhalefet eden İngiltere'nin, 4 Kasım 1914'te Kıbrıs'ı kendi topraklarına ilhak ettiğini ilân etmesi, Roma hükümeti için yeni bir fırsat oldu. Gerçekten de, yeni İtalyan Dışişleri Bakanı Sonnino'nun gayretleri sonucunda Grey, 25 Ocak 1915'te Atina'daki elçisine, Yunanistan'a Rodos'un veya İtalyan işgalindeki adaların değil, başka yerlerin verilmesinin daha doğru olacağını bildiriyordu. Böylelikle geleceğe ait bazı vaidler elde etmeye muvaffak olan İtalya, İtilâf Devletleri safında harbe

¹²¹ Hikmet, Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, c. II, Ks. 3, s. 246

girmek için tekliflerini resmen ortaya attı. 16 Şubat 1915 te İngiltere'ye verilen 9 maddelik bir muhtıranın 8. maddesi Rodos ve 12 Ada'nın kendisinde bırakılmasına, 9. maddesi de Antalya bölgesine aitti. Uzun süren tereddüt ve müzakerelerden sonra nihayet 26 Nisan 1915'te İngiltere - Fransa - Rusya ve İtalya arasında Londra Andlaşması imzalandı. Bu andlaşmanın 8. maddesinde, "İtalya, hâlen işgali altında bulunan Rodos ve 12 Ada'nın hükümrancılık hakkını muhafaza edecektir" deniliyor, 9. maddesinde de, Osmanlı İmparatorluğunun taksimi halinde İtalya'ya Antalya bölgesinde "uygun bir hisse" vâdediliyordu Böylece Osmanlı İmparatorluğu aleyhindeki şartlarını İtilâf Devletlerine kabul ettiren İtalya, 1915 Mayıs'ında önce Avusturya - Macaristan'a ve 20/21 Ağustos'ta da Osmanlılara karşı savaşa girdi ve 22 Ağustos 1915'te, Ouchy Andlaşması'nın kendisine yüklediği mecburiyetleri fesh ettiğini, yâni Rodos ve 12 Ada'dan çekilmeyeceğini ilân etti. Bu suretle İtalyan işgalinin "rehine olarak elde bulundurma" diye tavsif edilen ikinci devresi de sona ermiş oluyordu.

Bilhassa İngiltere ve Fransa'nın hem İtalya'yı hem de Yunanistan'ı memnun etmek için iki taraflı bir siyaset takip etmeleri, her iki devlete bol bol vaadlerde bulunmaları, Birinci Dünya Harbi süresince Rodos ve 12 Ada meselesinde İtalya ile Yunanistan arasında daimî bir çekişmeye sebep oldu. Üstelik son hâdiseler dolayısıyla buna bir de Meis üzerindeki karşılıklı emel ve iddialar da eklenmişti, İtalyan Dışişleri Bakanlığı, 1916 Kasım'ı ortalarında, Petersburg'daki elçisine, Anadolu'dan İtalya'ya verilecek yerler arasında Meis adasının da bulunacağını Rus hükümetine bildirmesi yolunda talimat vermek suretiyle Meis'i de almak için ilk çıkışını yapıyordu. Buna karşılık, Kral Kostantin'le mücadele için Selanik'te geçici bir hükümet kurmuş olan Venizelos, 1917 Ocak'ında Roma'ya bir temsilci göndererek şu teklifte bulunuyordu : İtalya, Rodos ve 12 Ada'dan istediği 2 adayı kendi hâkimiyetine alarak diğerlerini Yunanistan'a bırakmalıdır. Fakat Venizelos muvaffak olup Kralı çekilmeğe zorladıktan sonra, daha da aşın taleplerde bulundu. Muhalefet meb'uslarından Stratos, savaş nasıl sona ererse ersin, Yunanistan'ın "millî hak" larını itilâfcılardan elde etmeye çalışacağını açıklıyordu. Bunlar da, Kuzey Epir, Rodos ve 12 Ada ile Kıbrıs idi. Bizzat Venizelos ta, 24 Mayıs 1918'de İtalyan elçisine, sulh konferansında Rodos ve 12 Ada'yı isteyeceğini, eğer

İtalya buna karşı koyacak olursa, milletlerin kendi mukadderatlarına kendilerinin sahip olmaları hususundaki itilâf prensibi karşısında dâvayı kaybedeceğini söylüyordu.

Paris'te vaziyet Amerika, Fransa ve İngiltere'nin baskıları karşısında İtalya'nın aleyhine, Yunanistan'ın lehine geliyordu. İtalya, Adriatik mes'elesinde A. B. D. nin muhalefeti yüzünden 24. Nisan'da "4'ler Konseyi" nden çekilince Lloyd George, 5 Mayıs'ta Rodos ve 12 Ada'nın da Yunanistan'a verilmesini açıkça teklif etmiş, bunun üzerine 3 Büyükler, 14 Mayıs 1919'da Asya'daki Osmanlı toprakların paylaşırken, Rodos ve 12 Ada'yı, Meis te dahil olmak üzere Yunanistan'a vermişlerdi.

İtilaf Devletleri'nin kendi aralarında hazırlayıp Osmanlı Devleti'ne kabul ettirdikleri 10 Ağustos 1920 Sevr Antlaşması'nın 11. bölümünün 122. maddesi doğrudan doğruya Rodos ve 12 Ada'nın İtalyanların egemenliğine bırakıyordu. Bu maddeyle İtalya Birinci Dünya Savaşı'na kadar sürdürdüğü mücadeleyi savaş sonunda kazanmış görünüyordu. Ancak Anadolu'da kurtuluş mücadelesinin başlaması ve Adalar halkının Yunanistan tarafına meyletmesi İtalyanların planlarını bozdu ve onlarda Yunanistan ile Adalar ile ilgili pazarlığa girişmeyi uygun gördüler.

Lozan Andlaşmasıyla Rodos, 12 Ada ve Meis'in İtalya'ya verilmesi, Avrupa büyük devletlerinin yardımıyla bağımsızlığına kavuştuğundan beri bu adaları almayı siyasetinin temel unsurlarından biri haline getirmiş bulunan Yunanistan'ı hiç şüphesiz ki memnun etmemişti. Ancak o Anadolu savaşının mağlûbu sıfatıyla buna fazla itiraz edememiş, hattâ 23 Eylül 1930'da Roma'yı ziyaret eden Venizelos, Yunanistan ile İngiltere arasında bir Kıbrıs meselesi bulunmadığı gibi, İtalya ile de 12 Ada meselesinin olmadığını, bu adaların İtalya hâkimiyetinde bulunduğunu söylemişti. Diğer taraftan İngiltere de, başlangıçta, İtalya'nın adalara yerleşmesine muhalif bulunduğunu açıklamaktan geri kalmadığı, işçi Partisinden yeni başbakan Mac Donald'ın ağzıyla 1924 baharında Rodos ve 12 Ada'nın etnolojikman Yunanistan'a ait olduğunu söylemekten çekinmediği halde, Afrika'daki Oltregiuba meselesinde İtalya ile anlaştıktan sonra (15 Temmuz 1924), adalar hakkında İtalya'ya cephe almaktan vazgeçmişti. Ancak, gerek Venizelos'un sözleri, gerekse İngiltere'nin birbirine zıt gibi görünen hareketleri, devrin şartlarına

uydurulan bir politikanın çeşitli tezahürlerinden ibaretti. Aslında ne Yunanistan adalar üzerinde hak iddiasından feragat etmiş, ne de İngiltere 1912'den beri takip ettiği "İtalyanları Ege'den çıkarmak" siyasetini terk etmişti.

İtalya, Mihver Devletleri ittifakı ile Birinci Dünya Savaşından önce olduğu gibi gene Almanya tarafında yer alınca, Ege ve Adalar meselesi Avrupa siyasetinde ön plâna geçmiş ve arkasından da ikinci Dünya Savaşı gelip çatmıştı. Bu sıralarda tarafsızlığını ilân etmiş olan Türkiye'nin herhangi bir teşebbüsü olmadığı halde, ilim muhitlerinde, Rodos ve 12 Ada üzerinde Türkiye'nin de söz sahibi olduğu belirtiliyordu. Meselâ, 1940'da Paris Hukuk Fakültesinde müdafaa ettiği doktora tezinde S. Roussos, gelecek barış konferansında 12 Ada'da 3 devletin, yâni Türkiye, İtalya ve Yunanistan'ın hak iddia edebileceklerini açıklayarak "Türkiye, hukukî ve stratejik deliller göstererek İtalya'nın bu adalardan çekilmesini isteyebilir" demekte idi.¹²²

Buna rağmen, olaylar, İtalya'nın taarruzuna uğrayan ve İngiltere ABD, tarafından tutulan Yunanistan'ın lehine gelişti. Müttefikler, İtalya'nın kayıtsız-şartsız teslim olması gerektiğini ilân edince (8 Eylül 1943), Newyork'ta toplanan 12 Ada temsilcileri, 23 Ekim 1943'te Yunanistan'la birleşmek istediklerini ilân etmişlerdi. 1945 baharında da İngiliz donanması, Alman kuvvetlerinin elinde bulunan adaları geri almaya muvaffak olmuş, bunun üzerine Yunan Kral Naibi Damaskinos, "Kurtarılan Oniki Ada'ya Yunanistan'ın selâmını götürmek" için 13 Mayıs 1945'te Averof zırhlısı ile Rodos'a hareket etmişti. Aynı gün Yunan Başbakanı Amiral Voulgaris, W. Churchill'e çektiği bir telgrafla 12 Ada'nın derhal Yunanistan'a ilhak edilmesini istiyor, Oniki Ada Komitesi fahrî başkanı Dr. Skevos Zervos ta Atina'daki İngiliz elçisine gönderdiği mektupta artık 12 Ada'nın bağımsız Yunanistan'a katıldığını söylüyordu.

1945'te adaların idaresi resmen değilse bile fiilen Yunanistan'ın eline geçmişti. Hukuken, 8 Mayıs 1945'te kurulmuş olan İngiliz askeri idaresi Rodos ve 12 Ada'ya hâkim görünüyor, fakat idarenin her kademesinde Yunanlılar yer almış bulunuyordu. Bu da bir intikal devresi idi. Nihayet 10 Şubat 1947'de imzalanan ve Türkiye'nin temsil edilmediği

¹²² Mehmet, Saka, **Ege Denizi Adalarında Türk Hakları**, Ankara, 1955, s. 219

İtalyan Barış Andlaşması'nın 14. maddesi ile Rodos ve Meis dahil 13 Ada Yunanistan'a verildi. ¹²³ Türkiye'nin, Lozan Andlaşması ile ancak İtalya lehine üzerindeki hükümler hakkında feragat etmiş olduğu adalar Yunanistan'a devredilirken, plebisit yapılmasına bile lüzum görülmemiş, sadece Lozan'ın Anadolu kıyılarına yakın adaların askerlikten tecrid edilmesi hakkındaki hükmüne paralel olarak, Yunanistan'ın bu adalarda askerî üsler ve yığınak yapamayacağı belirtilmişti.

İtalyan Barış Andlaşması'nın imzalanmasından sonra, Rodos ve 12 Ada'daki İngiliz askerî idaresi 1 Nisan 1947'de yerini Yunan askerî idaresine bıraktı ve andlaşmanın tasdik edilmesinden sonra da Yunanistan bu adaları "Oniki Ada" (Dodekanes) adını verdiği bir idarî bölüm halinde kendi topraklarına kattı. Yunanistan'ın yüzyıllık emeli, kuvvetli hamilerinin lütuflarıyla bu suretle gerçekleşirken, 1523'ten bu yana, 389 yıl adalarının efendisi ve 35 yıl da işgal altında veya İtalyan teb'ası olarak yaşamış olan Rodos ve İstanköy Türkleri, yeniden tâbiyet değiştirmek veya öz topraklarını terk etmek gibi ikisi birbirinden acıklı sonuçlara varan bir yol kavşağına gelmiş bulunuyorlardı

4.2.7. Yunanistan ve Osmanlı'nın 1913-1919 Yılları Arasında Adalar Üzerindeki Politikaları

Osmanlı aleyhine devamlı olarak genişleyen Yunanistan, 1913 yılına gelindiğinde, İtalya'nın işgalinde olan Oniki Ada hariç, Anadolu'nun tabii parçası olanlar da dahil, hemen hemen Ege'deki bütün adaları işgali altına almıştır. Ancak, Osmanlı Devleti Anadolu'nun doğal uzantısı olan Doğu Ege adalarındaki Yunan ve İtalyan işgallerini tanımamıştır. İtalyanlar On iki Ada'yı boşaltma taahhütlerine rağmen bunu yerine getirmemişlerdi. Yunan işgali altında olan adalar için yapılan görüşmelerden de dinletici alınmamıştı. Ancak, dönemin İttihat ve Terakki hükümetleri, barış ve savaşla Doğu Ege Adalarını mutlaka kurtarmak istiyorlardı.

¹²³ Saka, a.g.e., s. 38

Balkan Savaşları sırasında Makedonya ve Kuzeydoğu Ege Adaları'nı işgal eden Yunanistan'ın, bu bölgelerde hakimiyetini tesis etmek gayesiyle özellikle Türklerin yaygın olduğu yerlerden onları göçe zorlayıcı politikalar takip ettiği görülmektedir.

Osmanlı Hükümeti, Balkan Savaşı sırasında Yunanistan'ın işgali altındaki yerlerde yaşayan Müslüman halka karşı gösterdiği zalimce davranışların durdurulması için Atina Sefiri Galip Kemali Bey vasıtasıyla Yunan Hariciye Nezareti'ne müracaatlarda bulundu. Yapılan müracaatlar üzerine Yunan Hariciye Nezareti “Unsur-ı İslamın hiçbir tazyike maruz bulunmadığını”, gerçeğin ortaya çıkması için yeniden tahkikat yapılacağını” Galip Kemali Bey'e bildirdi¹²⁴. Yunanlılar işgal ettikleri yerlerdeki Türkleri uzaklaştırırken, diğer taraftan da Rumları, işgal ettikleri adalar ile ileride işgal etmeyi hedefledikleri Batı Anadolu sahillerine yerleştirmeye çalışıyorlardı.

Balkan savaşı sonunda, Edirne dahilinde olan Rumların çoğunluğu Yunanistan ve Adalarda “ikamet etmek” üzere buldukları yerleri terk etmeye başlamışlardı. 29 Kasım 1913 tarihinde Edirne'nin Karaishaklı Köyü halkından 150 Rum, aileleriyle beraber ev ve mallarını terk ederek göç etmişlerdi. Ancak, Edirne Polis Müdüriyeti'ne yapılan bildirim aksine bu Rumlar'ın Yunanistan ve Adalar'a gitmeyerek İstanbul veya Anadolu vilayetlerinde ve bilhassa “Adalar Denizi” sahillerinde yerleşip, oralardaki “Rum nüfusunu artırma ve Yunan faaliyet-i siyasiyesini bu sahalara nakletmek” istedikleri hakkında deliller olduğu ve bu istikamette çeşitli istihbarat alındığı anlaşıldı¹²⁵.

Rumların bu bölgeye yerleşme çalışmaları konusunda “pek ziyade müteyakkız bulunulması” Osmanlı Hükümeti tarafından kararlaştırıldı¹²⁶. Bunun üzerine dahiliye nezareti tarafından Edirne, Aydın vilayetleri, Kale-i Sultaniye (Çanakkale), Karesi ve Menteşe Mutasarrıflıkları'na gizli şifreyle haber gönderilerek; Yunanistan'da veya adalarda

¹²⁴ Sadarat'tan 20 Teşrinievvel 1329 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat; Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA),DH-KMS,1-43 Lef/4, bkz. Ali, Arslan, “Yunanistan'ın Doğu Ege Politikası ile Osmanlı Devleti'nin Adalardaki Halkla İlişkileri ve Yardımları”, **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, 1998, Sayı 12, s. 26

¹²⁵ İstanbul Polis Müdüriyeti-i Umumisi'nden Dahiliye Nazırına 24 Teşrinisani 1329 tarihinde yazılan mahrem tahrirat; DH-KMS, 7/20, lef-3, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.24

¹²⁶ Dahiliye Nezareti Evrak Müdüriyeti'nin bu husustaki 25 Teşrinisani 1329 tarihli tahriratu için bakınız, DH-KMS, 7/20 lef-4, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.24

ikamet etmek bahanesiyle göç ederek, Batı Anadolu'da ve özellikle Adalar Denizi sahillerinde yerleşerek buralarda Rum nüfusunun yoğunluğunu artırmaya çalışan Rumlardan “bir nüfusun bile” bölgede yerleşmesine imkan bırakılmaması ve bu hususa çok ehemmiyet verilerek titiz davranılması istendi¹²⁷.

Bu ikaz üzerine inceleme başlatan Aydın Valiliği, son zamanlarda Selanik'ten İzmir'e gelip İstanbul'a giden vapurlarda “kıyafetlerine bakılmak suretiyle” bu türlü şahısların görülmediğine sadece 29 Kasım 1913 tarihinden sonra Edirne'den 50 yaşlarında Yorgi, İstanbul'dan ailesiyle beraber, 39 yaşlarında Dimitri oğlu Konstantin ile Mersin'den Yovakim oğlu Vasil'in İzmir'e geldiğini ve bunlardan başka Edirneli Rum'un bulunmadığını Dahiliye Nezareti'ne bildirdi¹²⁸.

Aydın'daki yöneticilerin yaptığı incelemelerde görünmemesine karşın, bu sıralarda Rumlar'ın çeşitli yerlerden Batı Anadolu'ya yerleşmek üzere hareket ettikleri görülmektedir. Mesela, Tekirdağ'ın Kumbağ Köyü'nden 60 hane kadar Rum, Gelibolu'dan Nemse Posta vapuru ile Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Ayvalık'a yerleşmek üzere Anadolu'ya gitmişlerdi¹²⁹. Dahiliye Nezareti de Aydın Vilayeti ile Karesi Mutasarrıflığı'nı haberdar ederek, Rumlar'ın bölgeye “katiyen kabul edilmemesini” istemişti¹³⁰.

Yunanlılar, bir taraftan Batı Anadolu ile Adalardaki Rum nüfusu artırma çalışmaları yaparken, diğer taraftan çeşitli şekillerle bölgedeki Türklerin sayılarının azaltılması çalışmalarından da geri durmamaktaydılar. Mesela, 23 Şubat 1915 tarihinde Midilli'den 18 kişilik bir Müslüman kafilesi Aydın'a geçmek üzere Anadolu sahiline gelmişlerdi. Ancak, bu kafilenin Ayvalık'ta “yankesiciler” tarafından her birinin 500 liralari alınıp denize atılmak suretiyle tamamı öldürülmüştü. Bunların cesetleri Midilli'nin Sarıca taraflarında görülmüştü. Ayrıca, Rumlar tarafından Ayvalık'a muntazam bir şekilde silah ve mühimmat

¹²⁷ Dahiliye Nezareti'nden 25 Teşrinisani 1329 tarihinde çekilen mahrem şifre;DH-KMS,7-20,lef-1, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.25

¹²⁸ Aydın vilayetinden 5 Kanun-ı evvel 1329 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne gönderilen telgraf;DH-KMS,7/20,lef-5, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.25

¹²⁹ Kale-i Sultaniye Mutasarrıfı Murat Bey tarafından 10 Kanun-ı Evvel 1329 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne gönderilen şifreli telgraf; DH-KMS,7/20 lef-6, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.25

¹³⁰ Dahiliye Nezareti'nden 11 Kanun-ı Evvel 1329 tarihinde Aydın vilayeti ile Karesi Mutasarrıflığı'na çekilen şifreli telgraf;DH-KMS, 7/20, lef-2, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.25

kaçırılmakta olduğu Urla İskele Emniyet müfettişliği tarafından haber verilmişti¹³¹. Yunanlıların bölgedeki harp hazırlıklarından endişe duyan Karesi Mutasarrıfı Reşid Bey, “Yunan eşkiyasına karşı kuvvetli Müdafaa-i Milliye müfrezeleri” kurulması tarzındaki teşebbüslere girişilmesi hususunda hükümetin görüşünü sormak mecburiyetinde kalmıştı¹³². Ancak, Osmanlı Hükümeti o an için Müdafaa-i Milliye müfrezelerinin kurulmasına lüzum olmadığını Karesi Mutasarrıflığına bildirdi¹³³.

Yunanlılar, işgal ettikleri adalardaki Türkleri de buralardan uzaklaştırmaya çalışıyorlardı. 1914 yılında, Yunanlılar Sakız Adası’ndaki Düyun-ı Umumiye Dairesi’ne saldırdıkları gibi, “bir çok mezalim icra ederek orada kalan Müslümanlara şiddet uygulamakta” idiler. Yunanlılar’ın adadaki Türklerle zulüm yaptıklarını bizzat Sakız’dan Çeşme’ye gelen Düyun-ı Umumiye memurları ifade etmişlerdi¹³⁴. Bunun üzerine harekete geçen Osmanlı Hükümeti, Sakız’daki Müslümanlara yapılan mezalimin araştırılmasını, Aydın Valiliği’nden istemişti.¹³⁵

Yunanlılar işgal ettikleri adalarda Rum nüfusunu artırıp, Türkleri buralardan uzaklaştırma politikası takip ettiği gibi, Adalar yanındaki Anadolu sahillerinde, Türkler karşısında hiçbir kıymet-i harbiyesi olmayan Rum nüfusunun sayısını arttırmaya çalışarak, ileride bu bölgelere doğru yayılmak istiyordu. Bunun için de silahlı gruplar oluşturduğu görülmektedir. Sisam, Sakız, Midilli, Limni gibi önemli adaları işgali altında bulduran Yunanistan, işgal ettiği adalar halkını askere alarak devamlı surette savaşa hazır tutmaya çalışıyordu. Osmanlı Devleti’nin de bu gelişme ve planların farkında olduğu ve tedbirler almaya çalıştığı anlaşılmıştır

¹³¹ Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından 20 Şubat 1330 tarihinde Karesi Mutasarrıflığına çekilen şifreli telgraf;DH-KMS, 50/176, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.25

¹³² Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti’ne gelen 2Haziran 1330 tarihli şifreli telgraf;DH-KMS,24-1/3,lef-3, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.26

¹³³ Dahiliye Nezareti’nden 30 Haziran 1330 tarihinde Karesi mutasarrıflığı’na çekilen şifreli telgraf;DH-KMS, 24-1/3, lef-1, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.26

¹³⁴ Bahriye Nazırı tarafından Sadaret’e gönderilen tezkere; DH-KMS, 24-1/3,lef-2, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.26

¹³⁵ Dahiliye Nezareti’nden Aydın Vilayeti’ne çekilen 1 Haziran 1330 tarihli şifreli telgraf;BOA,DH-KMS,23/33,lef 1, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.26

Yunanlılar işgal ettikleri adalarda Rum nüfusunu artırma ve silahlanma çalışmaları yaparlarken, bölgeye daha sağlam bir şekilde yerleşmek için adaları askeri bakımdan da tahkim etmeye çalışıyorlardı. Özellikle Batı Anadolu sahilleri ile adeta bitişik konumda olan Sisam, Sakız ve Midilli Adaları'na askeri bakımdan büyük önem vererek çeşitli hazırlıklar yapıyorlardı. Şubat 1914'te Sisam Adası'ndaki askeri hazırlıklara hız verilmişti. Ahalisinin bir kısmı tahliye edilen adaya askerler çıkarılarak talimler yapılmaya başlanmış ve bir vapur dolusu silah gönderilmişti. Ayrıca, Yunan torpidoları Söke ve Kuşadası sahillerine karşı tahkimat yapmışlardı¹³⁶.

Yunanlılar, Sakız ve Midilli Adaları'nı Selanik Karaburun'dan gönderdikleri toplarla tahkim etmişlerdi¹³⁷. 19-40 yaşları arasındaki mahalli halkın tamamını silah altına almışlardı ve Sakız'da Çeşme'nin karşına tekabül eden Ayamine Kilise'si civarına 15 santimetrelik 2 top yerleştirmişlerdi. Yunanlılar tarafından yönlendirilen halkın her vakit "harb isteriz" nidalarıyla propaganda yapmakta olduğu haber alınmıştı¹³⁸. Harbiye Nezareti'ne bildirilen bu durumun araştırılması Hariciye Nezareti'nden de istenmişti¹³⁹. Osmanlı Devleti'nin Atina Sefareti'nden yapılan tahkikatta Sakız ve Midilli Adaları'nın Selanik'ten gönderilen toplarla tahkim edildiği, Yunanlılar'ın adaları işgalden itibaren ahalinin askere alınmaya başlandığını bildirmişti. Ancak, bu hazırlıkların acil bir saldırı için yapılmadığını ve Sakız'da yapılan gösterilerden de haberdar olmadıkları Atina Sefareti'nden cevaben yazılmıştı¹⁴⁰.

Adaları işgal eden Yunanistan'ın buraları askeri bakımdan tahkim etmeye başlayarak, devamlı olarak askeri bir harekete hazırlıklı olmaya çalışıp ve halkı da bu istikamette yönlendirmeye gayret ettiği anlaşılmaktadır.

¹³⁶ Dahiliye Nezareti'nden Sadaret'e 18 Şubat 1329 tarihinde gönderilen tahrirat; DH-KMS, 16/39, lef-1; Örenç, a. g. t. , ss. 282-283, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.28

¹³⁷ Hariciye Nezareti'nden Dahiliye Nezareti'ne 27 Mayıs 1330 tarihinde gönderilen tahrirat; DH-KMS, 16/39, lef-5; Dahiliye Nezareti'nden Bahriye Nezareti ile Aydın Vilayeti'ne 31 Mayıs 1330 tarihinde gönderilen tahrirat; DH-KMS, 16/39, lef-3, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.28

¹³⁸ Aydın Valisi Rahmi Bey'den Dahiliye Nezareti'ne 28 Nisan 1330 tarihinde gönderilen şifreli telgraf; DH-KMS, 16-39, lef-3, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.30

¹³⁹ Dahiliye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne 1 Mayıs 1330 tarihinde gönderilen tahrirat; DH-KMS, 11/39, lef-2. bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.30

¹⁴⁰ DH-KMS, 16/39, lef-4, 5, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.30

Yunanistan işgali altında bulundurduğu adalarda bu politikaları yürütürken Osmanlı Hükümeti, gerek Yunan ve gerekse İtalyan işgali altındaki adalarda bulunan Türkleri zor durumdan kurtarmak, maddi ihtiyaçlarını karşılamak üzere para yardımıyla bulunmuştur.

Osmanlı Hükümeti, I. Dünya Savaşı başlangıcında Doğu Ege adalarının İtalyan ve Yunan işgalinde bulunması ve özellikle harb hali dolayısıyla “dahilden (Anadolu’dan) Cezair-i Bahri Sefid’e”(adalara) erzak gönderilemeyeceği kararını almıştı¹⁴¹. Ancak, bu karar ada sakinlerinin bir kısmı Müslümanlardan oluşan Rodos ve İstanköy Adaları’na karşı başlangıçta katı bir şekilde uygulanmayarak hububat ve yakacak gönderilmesine devam edilmişti. Fakat, daha sonra dahili ihtiyaçların karşılanmasına öncelik verilmesi gerekçesiyle yiyecek ve hububatın ihracı yasaklanmıştı. Osmanlı Hükümeti, Batı Anadolu’da tüccar ve ahali elinde mahalli ihtiyaçtan fazla erzak ve hububat bulunması halinde, bunların sahiplerini mağdur etmemek kaydıyla askeriye tarafından alınmasını kararlaştırmıştı. Bu esnada, mahalli yetkililere bölgede hangi cinsten ne kadar hububatın bulunduğu tespitini de ayrıca emredilmişti¹⁴².

Fakat, kısa bir süre sonra Osmanlı Hükümeti’nin bu kararından vazgeçtiğini görüyoruz. Özellikle Rodos ve İstanköy Adaları halkının önemli bir kısmının “İslam” olmaları ve zahireye pek ziyade ihtiyaç duymaları dolayısıyla, istisnai bir izin verilmiştir. Buna göre, Tekalif-i Askeriye Kanunu gereğince askeriye ihtiyacı duyduğu miktar temin edildikten sonra mahalli ihtiyaçlardan fazla kalan erzak ve hububatın “yalnız” Rodos ve İstanköy adalarının halkının ihtiyaçları nispetinde ihracına müsaade edilmiştir. Bu adalar için ihracına müsaade edilen erzak ve hububatın başka yerlere götürülmemesi için, söz konusu adalar tarafından bu erzak ve hububatın kesin olarak alındığı ispatlanmadıkça ihraç edilen erzak ve hububat için alınacak “depozit akçalarının iade olunmaması” kararlaştırılmıştı¹⁴³. Kısa bir süre sonra, Rodos ve İstanköy’de yakacak ihtiyacının baş göstermesi üzerine, erzak ve hububat hususunda bu adalar için verilen iznin yakacağa da

¹⁴¹ 28 Teşrin-i evvel 1330 tarihli Meclis-i Vükela kararı; MV; 194/26, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.30

¹⁴² Dahiliye Nezareti’nden 4 Şubat 1330 tarihinde Teke ve Menteşe Mutasarrıflıkları’na gönderilen şifreli telgraf; DH-KMS, 33/53, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.30

¹⁴³ MV, 194/26, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.30

teşmil edilmesi istenmiştir. Osmanlı Hükümeti de erzak ve hububatın Rodos ve İstanköy'e ihracında ortaya konan şart ve kayıtlar dairesinde yakacak ihracına müsaade etmiştir¹⁴⁴.

Yunan işgali altında bulunan Kuzeydoğu Ege Adaları'nda baş gösteren levazım sıkıntısını çözmek amacıyla Rumların Anadolu sahillerinde birçok levazımın kaçakçılığına başladıklarını haber alan Osmanlı Hükümeti, böyle bir kaçakçılığa kesinlikle meydan verilmemesini istemişti¹⁴⁵.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti de, bazı maddelere ihtiyaç duyması üzerine Rodos ve İstanköy Adalarıyla belli maddelerin bartır usulüyle ihraç ve ithaline izin vermiştir. Osmanlı Hükümeti, 6 Ocak 1915 tarihinde, Rodos ve İstanköy Adaları'ndan getirilecek şeker ve pirincin her çuvalı için iki ve bir çuval kahve karşılığında üç çuval unun ihracına müsaade etmiştir. Yalnız Rodos ve İstanköy vasıtasıyla ihracatın "transit" olarak Yunanistan'a yapıldığının haber alınması üzerine ihracata son verilecekti¹⁴⁶. Bir yıl sonra, Osmanlı Hükümeti, Rodos ve İstanköy Adaları'ndan getirilecek 2 sandık petrole mukabil üç çuval un veyahut buğdayın ihracının Dahiliye Nezareti'nin teklifi üzerine uygun gördü¹⁴⁷. Osmanlı Hükümeti, başka yere götürülmemek şartıyla, Rodos ve İstanköy Adaları'nın ahalisinin aylık ihtiyacını temin edecek iki bin çuval un veya o miktar buğdayın petrol, şeker, pirinç ve kahve karşılığında ihracına müsaade etti¹⁴⁸.

Osmanlı Devleti, On iki Ada ile yapılacak ithalat ve ihracatta belli kolaylıklar göstermesine rağmen -İtalyanlar tarafından farklı maksatlar için kullanılması endişesi ile olmalı- iletişim alanında doğrudan irtibata geçilmesine müsaade etmedi. Adaların İtalyanlar tarafından işgalinden önce Rodos ile Marmaris arasında mevcut olan kablunun tamiri 12 Mart 1914 tarihinde Osmanlı Hariciye Nezareti tarafından teklif edilmesine rağmen,

¹⁴⁴ Dahiliye Nezareti'nin 29 Teşrin-i evvel 33 tarihli talep yazısının hülasası ile Meclis-i Vükelanın 5 Teşrin-i sani 1330 tarihli kararı; MV, 194/41, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.31

¹⁴⁵ Dahiliye Nezareti'nden Aydın Vilayeti'ne gönderilen 4 Teşrin-i sani 1330 tarihli şifreli telgraf; DH-ŞFR-47/62, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.31

¹⁴⁶ 24 Kanun-ı evvel tarihli Meclis-i Vükela Kararı; MV, 195/133, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s. 31

¹⁴⁷ Hariciye, Dahiliye, Harbiye ve Maliye Nezaretleri'ne tebliğ edilen 22 Nisan 1331 tarihli Meclis-i Vükela Mazbatası; MV, 197/119; Meclis-i Vükela'nın 3 Haziran 1331 tarihli Meclis-i Vükela Mazbatası; MV, 198/48, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.31

¹⁴⁸ MV, 198/48, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.31

Meclis-i Vükela, On iki Adalar'a müteallik meselelerinin "İtalya Hükümeti ile halline kadar" kablonun tamirinin ertelenmesini kararlaştırdı¹⁴⁹.

Birinci Dünya Savaşı sonunda, Mütareke döneminde Osmanlı Hükümeti Rodos'un yiyecek ve yakacak ihtiyacının karşılanmasını uygun görmüştü. Şöyle ki, Rodos Fukaraperver Cemiyet- i İslamiyesi Marmaris Kaymakamlığı'na bir miktar pirinç, şeker, kahve göndererek muhtaç oldukları yakacağın verilmesini istedi. Bu arada, Fethiye Limanı'na gelen bir İtalyan Kruvazörü kumandanı da mahalli yöneticilerle görüşerek Rodos için yakacak, et ve hububatın tedarik edilerek satılması için izin verilmesini talep etti. Bunun üzerine Mentеше Mutasarrıflığı durumu İstanbul'a bildirdi. Meclis-i Vükela, bu konuyu görüşmüş, her nevi hububat ile hayvanat ihtiyacı yasak olmasına rağmen Fethiye iaşe ambarlarında ahalinin ihtiyacından fazla hububatın mevcut olduğu ve nakliye vasıtalarının azlığı dolayısıyla başka yerlere taşınamayan hububat ve etin Rodos'a verilmesi mukabilinde, memlekete daha fazla lüzumlu eşya getirilmek üzere, "verilen taahhütlere sıkı sıkıya bağlı kalmak" şartıyla istenilenlerin ihracına müsaade etti¹⁵⁰.

Osmanlı Devleti, savaş dolayısıyla yiyecek ve yakacak malzemelerin ihracını yasaklamasına rağmen İtalyan işgali altında bulunan Rodos ve İstanköy Adaları'nın nüfusunun önemli bir kısmının Müslüman olması dolayısıyla bu adaların yiyecek ve yakacak ihtiyacının karşılanmasına savaş sırasında bile müsaade etti. Zaman zaman petrol, pirinç ve şeker gibi Osmanlılar'da sıkıntısı çekilen maddelerin ithalatı için ise Rodos ve İstanköy Adaları birer pazar işlevi gördü. Osmanlı Devleti, Rodos ve İstanköy Adaları'na ilgisini savaş sonrası mütareke döneminde devam ettirdi.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında Yunan ve İtalyan işgali altında olmalarına rağmen adaların özellikle Müslüman halkı, problemlerinin çözümünde Osmanlı Devleti'ne müracaat etmekte idiler. Bunun en güzel örneklerinden birisi 1914 yılında Midilli Müslümanlarının Osmanlılardan kredi talep etmeleridir. 1911 den itibaren cereyan eden harb hali dolayısıyla zirai ve ticari muameleler düzenli bir şekilde yapılamamıştı. Buna

¹⁴⁹ 30 Mart 1330 tarihli Meclis-i Vükela Mazbatası; MV, 187/40, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.31

¹⁵⁰ Sadrezam Damat Ferit'in de imzasının bulunduğu Dahiliye ve Ticaret Nezareti'ne tebliğ edilen 2 Nisan 1335 tarihli Meclis-i Vükela Mazbatası; MV, 215/13, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.32

ilaveten Hristiyan tüccar ve bankerleriyle “hesab-ı cari ve ticari” yapılmasına da imkan kalmamıştı. 1914 yılı mahsulatının da ancak “öşrün nısfı” derecesinde olması dolayısıyla Müslüman halk tam bir çaresizlik ve zillet altında kalmışlardı. Bunun üzerine, Midilli Müslümanları, Midilli Müftülüğü aracılığı ile Osmanlı Devleti’ne müracaat ederek Ziraat Bankası veyahut Evkaf Bankası’ndan iki seneden fazla bir süre vadeyle beş bin lira kadar paranın kendilerine borç verilmesini istemişlerdi ¹⁵¹ . Osmanlı Sadareti Midilli Müslümanlarının bu talebini Ticaret, Ziraat ve Evkaf Nezaretleri’ne tebliğ etmişti. Ancak Ziraat Bankası bu isteğe olumlu cevap vermemişti. Ziraat Bankası “ikrazat kanunu ve nizam-ı mahsus gereğince” bir borç verilebilmesi için gayrimenkul malların “hacz ve irtihani” gibi işlemlerin yapılabilmesi imkanının bulunması gerektiğini, fakat Midilli’de işgal dolayısıyla Osmanlı Devleti’nin vergi ve tapu dairelerinin faaliyet göstermediklerinden gayrimenkulleri hacz ve rehin almanın mümkün olmadığını ve dolayısıyla borçta verilemeyeceği kararına varmıştı. Ziraat Bankası da Midilli’de bankanın şubesinin olmaması yanında bankanın nakdi imkanının bulunmadığı, sair mahallerdeki nakit paranın ise o mahallerin ihtiyaçlarını karşılayacak kadar olduğu ve Ziraat Bankası’nın “akçe ikrazına imkanı bulunmadığı”nı Sadaret’e bildirmişti. Evkaf ve Ticaret Bankaları’nın ise henüz “teessüs ve teşekkül” etmemesi dolayısıyla Midilli Müslümanları’na borç verme imkanının olmadığı ortaya çıkmıştı¹⁵².

İşgal altında olan adaların Müslüman ahalisi ziraat ve ticareti savaş dolayısıyla yapamadığından borç para bulmak için Osmanlı Devleti kanuni ve teknik imkansızlıkların engellenmesiyle Müslümanlarının maddi ihtiyaçlarını karşılayamamıştı. Fakat, işgal altındaki adalardaki fakir Müslümanlara Osmanlı Devleti’nin yardım ettiğini biliyoruz.

Yunan ve İtalyanlar tarafından işgal edilmelerine rağmen adaların hukuki olarak kendisine ait olduğunu savunan Osmanlı Devleti, işgalciler tarafından adalardan uzaklaştırılmak istenilen Türklerin fakirlerine maddi yardımlar yapmıştır. Mesela 1914 yılında Yunan işgalindeki Midilli Adası maddi açıdan zor durumda olan Müslümanlarının

¹⁵¹ Dahiliye Nezareti’nden Sadaret’e gönderilen 20 Temmuz 1330 tarihli tezkere; DH-KMS, 26/41, lef-1, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.32

¹⁵² Sadrazam adına Müsteşar Emin tarafından 24 Ağustos 1330 tarihinde Dahiliye Nezareti’ne gönderilen tahrirat; DH- KMS, 26/46, lef- 2, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.32

yardıma muhtaç olanlarının ihtiyaçlarını gidermelerine katkıda bulunmak amacıyla, hazineden iki yüz lira verilmesi uygun görülmüştü. Maliye Nezareti'nin 19 Kasım 1914 tarihli bu talebi, Meclis-i Vükela'da görüşülerek muhtaç olan Midilli Müslümanlarına verilmek üzere iki yüz liranın bütçenin “masarif-i gayri melhuza tertibi”nden tesviyesine karar verilmişti¹⁵³.

Osmanlı Devleti'nin İtalyan işgali altındaki Rodos ve civarındaki adalardaki muhtaç olan Türklere de yardımlarda bulunulduğunu görüyoruz. 1915 yılında “Rodos'ta çokça bulunan fakir Müslümanların temel ihtiyaçlarını karşılayacak kadar masarif-i gayri-melhuze tertibinden” beş yüz liranın Rodos Kadılığına gönderilmesi Meclis-i Vükela tarafından kararlaştırılmıştı. Rodos Kadılığı tarafından muhtaç olan Türklere beş yüz liranın ulaştırılması da Dahiliye ile Maliye Nezaretlerine havale edilmişti¹⁵⁴.

Osmanlı yönetiminin, ayrıca işgal edilen adalar halkından olup, Avrupa'da öğrenim gören öğrencilere yardım ettiğini görüyoruz. 1913 yılında Yunan işgaline uğrayan Girit'ten olup İsviçre'de öğrenim gören üç öğrenci 1918 yılında Yunan hükümetinin kendilerine Yunanistan pasaportu vermek istemesini kabul etmemişlerdi. Bundan dolayı, Girit eşrafının çocukları olan üç kişinin memleketlerinden para getirmelerine de engel olunmuştu. Bu öğrencilerin öğrenimlerine devam edebilmeleri için her birine aylık üç yüz'er Frank ödenmesine karar verilmişti¹⁵⁵.

Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşı sırasında, Yunanlıların eline geçen ve diğer adalara göre Anadolu kıyısından oldukça uzakta olan Girit'le de devlet vatandaş irtibatını devam ettirdiğini söyleyebiliriz.

İşgale rağmen Osmanlı devletinin adalara ilgisi devam ederken, adalar ahalisinin ve özellikle Türklerin, Osmanlıya muhabbet duyduklarını söylememek mümkün değildir. Mesela, Osmanlının milli bayramı olan 23 Temmuz 1915 günü dolayısıyla Rodos

¹⁵³ Meclis-i Vükela'nın 9 Teşrin-i sani 1330 tarihli mazbatası; MV, 195/6, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.33

¹⁵⁴ Meclis-i Vükela'nın 12 Ağustos 1331 tarihli Mazbatası; MV, 198/128, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.33

¹⁵⁵ Meclis-i Vükela'nın 14 Mayıs 1334 tarihli mazbatası; MV, 212/19. 1312 yılında Girit hadiseleri sırasında şehit edilenlerin ailelerine aylık 2002'er kuruş maaş bağlanması hakkında bakınız; MV, 2002/43, bkz., Arslan, **a.g.m.**, s.34

memurları ve Müslüman eşrafın tebrikleri Rodos kadılığı aracılığı ile bir Osmanlı hükümetine bildirilmişti. Rodos kadılığının tahriratında milli bayram tebrik ediliyor, Osmanlı padişahını “uzun ömürler, izzet ve muvaffakiyet” temenni ediliyordu.

II. BÖLÜM

1. LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI VE ADALAR (EGE) DENİZİ'NİN STATÜKOSU

Sevr'i kabul etmeyen TBMM Hükümeti, müttefiklerin desteklediği Yunanistan'ı yenilgiye uğratarak Batı Anadolu'daki işgale son verdi. TBMM Hükümeti, toplanması düşünülen barış konferansında müzakere edilecek meseleleri gösteren bir program ilân etti. (4 Ekim 1922) 14 maddeden oluşan bu programın 10'uncu maddesi "Anadolu sahillerine yakın olan adalar'a aitti"¹⁵⁶.

İsmet Paşa (İnönü)'nın başmuraahhas olarak katıldığı Lozan Konferansı 20 Kasım 1922 günü açıldı ve müzakerelere 22 Kasım 1922'de başlandı. Öncelikle Doğu Trakya sınırının belirlenmesi konusu ele alındı. Konu üzerindeki müzakerelere 23, 24 ve 25 Kasım tarihli oturumlarda devam edildi.

Türkiye, Doğu Trakya için 1913 sınırını, Batı Trakya için de halkın oyuna müracaat edilmesini teklif etti. İsmet Paşa, Wilson Prensiplerini ve halkların kaderlerini kendilerinin tespit etmesi doktrinini ileri sürüyordu. İngiliz başmuraahhası ve oturum başkam Lord Curzon ise, Wilson'un "self determination sözünü ortaya atmakla dünya barışma büyük darbe indirdiğini söyledi. Türkiye'nin bu ilkeyi belirli bir bölgede kendi yararına öne sürmesi durumunda, başka yerlerde de Türkiye'ye karşı ileri sürülebileceğini hatırlattı. Batı Trakya konusunda Yunanistan ile Türkiye arasındaki tartışmaların devam ettiği bir sırada; Lord Curzon, Doğu Trakya'ya ilişkin tartışmanın ertelendiğini ve öğleden sonraki oturumda Ege adaları sorununun inceleneceğini bildirdi"¹⁵⁷.

¹⁵⁶ Şerafettin, TURAN, **Rodos ve Oniki Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı**, Ocak 1965, Belleten XXIX, S. 113, s. 85

¹⁵⁷ Seha L, Meray(Çev), **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar Belgeler**, Tk. I, C. 1, K. 1, Ankara 1969, s. 84

Lord Curzon, öğleden sonraki oturumda ele alınan adalar konusunda ilk sözü İsmet Paşa'ya verdi. İsmet Paşa, Misâk-ı Millî'ye ve Süfera Konferansı'nın 14 Şubat 1914 tarihli Kararına dayandırılan Türkiye'nin adalar konusundaki görüşünü iki temelde açıkladı:

1. Anadolu sahillerine çok yakın olan adalar ve Süfera Konferansı'nın Türkiye'ye iade ettiği Gökçeada ve Bozcaada ile Boğazlar'ın yakınında bulunan Semadirek Adası Türkiye'nin emniyeti açısından büyük önem arz ettiklerinden Türkiye'de kalmalıdır.

2. Süfera Konferansı'nca Yunanistan'a verilen, fakat Türkiye tarafından kabul edilmeyen Limni, Midilli, Sakız, Sisam ve Ahikerya (İkaria) adaları askerden tecrit edilmeli, aynı zamanda bu adalara siyasi muhtariyet verilerek tarafsızlaştırılmalıdır¹⁵⁸.

İsmet Paşa'ya göre, coğrafi bakımdan Anadolu'nun parçası sayılan Ege Adaları'nın Türkiye'nin emniyeti açısından büyük önemleri vardı. İktisadi açıdan da bu adalar Anadolu ile birleştirilmeleri gerekmektedir. Devletlerin Süfera Konferansı'nda verdikleri karar, sırf bu yüzden kabul edilmemişti. Bu adaların mukadderatının tayini Büyük Devletlere bırakılırken, tarafların menfaatlerine uygun hareket edecekleri ümit edildiği halde, sonuç öyle olmamıştı¹⁵⁹.

İsmet Paşa, 14 Şubat 1914 Kararını kabul etmeyen ve Yunanistan'a verilen altı adayı geri almak için gayret sarfeden Babıâli'nin savunduğu tezleri aynen savunuyordu. Fakat, bu adaların Türkiye'ye iade edilmeleri yerine, askerden arınmış muhtar ve tarafsız yönetime kavuşturulmalarını istiyordu.

İsmet Paşa'dan sonra söz alan Yunanistan başmurahtası Venizelos, bütün adalar halkının Rum olduklarını, yalnız İstanköy, Bozcaada ve Rodos'ta küçük bir Türk azınlığının bulunduğunu ileri sürerek, birtakım istatistiki bilgiler verdi. Halkı Rum olan yerleri egemenliğine almasının Türkiye için tehlikeli olacağını söyleyerek, Gökçeada ve Bozcaada'nın da Yunanistan'a verilmesini istedi¹⁶⁰.

Müttefikleriyle görüştüğünü ve onlar adına da konuştuğunu söyleyen Lord Curzon, sorunu salt hukuk yönünden incelemek istediğini bildirdi. Adaların kime verileceğini kararlaştırmakla görevli Süfera Konferansı'nın, İtalyan işgali altındaki Menteşe Adaları ile

¹⁵⁸ a.g.e., s. 97

¹⁵⁹ Cemil, Birsal, **Lozan**, C. 2, İstanbul, 1933, s. 243

¹⁶⁰ Meray, a.g.e., s. 98

uğraşmadığını, çünkü bu adaların kaderini tespit eden ve İtalya ile Türkiye arasında imzalanan Uşi Barış Andlaşması'nın bulunduğunu hatırlattı. Çanakkale Boğazına yakınlığı yüzünden Gökçeada ve Bozcaada ile Asya kıyısına yakınlığı yüzünden Meis Adası'nın Türkiye'ye iadesinin, Yunanistan'ın işgalinde bulunan diğer adaların da Yunanistan'a verilmesinin kararlaştırıldığını ve 14 Şubat 1914'te Türk Hükümeti'ne bildirdiğini belirtti. Türk Hükümeti'nin 15 Şubat 1914'te verdiği cevapta belirli bir tutum gösteremediğini, Büyük Devletlerin genel davranışlarına ilişkin olarak üzüntülerini bildirmekle birlikte, Gökçeada ve Bozcaada konusundaki kararlarını resmen öğrenmiş olduğunu belirttiğini iddia etti.

Lord Curzon, adaların Türkiye'ye verilemeyeceğini, fakat onlara bir çeşit siyasi muhtariyet tanınmak üzere Yunanistan'dan alınacağını belirtti. Böyle bir çözümün, gerek hukuk gerekse uygulama açısından büyük güçlükler doğuracağını da ilave etti. Adaların bir andlaşma uyarınca meşru olarak Yunanistan'a ait ve nüfusunun bütünüyle Rum olduğunu iddia eden Curzon, Türk Heyeti'ne Wilson Prensiplerini hatırlatarak, Türk Heyeti'nin sık sık başvurduğu Wilson ilkelerine göre adalarda plebisit yapılacak olursa, adaların Yunanistan'a verilmesi gerekeceğini söyledi. Adalara özerklik verilmesinin; daha önce Sisam ve Girit'te denendiğini ve faydalı sonuç alınmadığını ifade ederek düşüncelerini şu şekilde özetledi:

- Gökçeada, Bozcaada ve Semadirek adalarının kaderi Boğazların serbestliği sorunuyla bağlantılı olarak incelenmelidir.
- Geçmiş denemeler göz önüne alınarak, diğer adalara özerklik verilmesine ilişkin teklif kabul edilmemelidir.
- Bu adaların Yunanistan'dan ayrılmaları söz konusu olmasa bile, askerden arındırılmaları konusu askeri uzmanlarca incelenmelidir¹⁶¹.

İsmet Paşa, Başkan'ın Gökçeada, Bozcaada ve Semadirek üzerindeki egemenlik sorununa ilişkin görüşünü açıkça ortaya koyması halinde, askerden arındırma sorununun bir alt komisyonda incelenmesine razı olacağını söyledi Lord Curzon ise, bu üç ada üzerindeki egemenliğe ilişkin ne karar alınabileceğini söyleyecek durumda olmadığını belirtti. Nihayet şu karara varıldı:

¹⁶¹ Meray, a.g.e., s. 99

• Gökçeada ve Bozcaada üzerinde egemenlik sorunu ve bu adalarda Semadirek Adası'nın askersizleştirilmesi, Boğazlar sorunu görüşüleceği zaman toplanacak bir uzmanlar alt komisyonunda incelenmesi.

• Limni, Midilli, Sakız, Sisam ve Ahikerya adalarının askerden arındırmalarının gerekli olup olmadığının, gerekli ise bunun ne ölçüde yapılmasının uygun olacağının incelenmesinin de bu alt komisyona havale edilmesi¹⁶².

İsmet Paşa, Türkiye'nin Gökçeada ve Bozcaada üzerindeki egemenliğinin müzakereye konulmasını kabul etmeyeceğini bildirdi. Lord Curzon da alt komisyon raporunu verinceye kadar Gökçeada ve Bozcaada üzerindeki egemenlik sorununun görüşülmeyeceğini söyledi¹⁶³.

Adalar konusunun ilk müzakeresi bu şekilde tamamlanmış oldu. Sadece Yunan işgalinde bulunan adalar ele alınmıştı. İtalyan işgali altındaki Menteşe Adaları'yla Kıbrıs Adası henüz mevzubahis edilmemişti¹⁶⁴. Konferansın 25 Kasım tarihli kararı gereğince, alt komisyon Yunan işgalindeki adaların durumunu müzakere ederek 28 Kasım 1922'de raporunu hazırladı. Komisyon, oybirliği ile adalarda askerden arındırma tedbirlerinin alınmasının uygun olacağına karar verdi. Ayrıca Limni Adası'nın da Gökçeada, Bozcaada ve Semadirek Adası gibi Boğazlar sorunu ile birlikte ele alınmasının uygun olacağı görüşüne vardı. Alt komisyonda bulunan Türk temsil heyeti Limni'nin kimin egemenliğine verileceğinin de Boğazlar Komisyonu'nda ele alınmasını isteyen bir çekince koydurdu¹⁶⁵.

Alt komisyonun hazırladığı bu rapor, 29 Kasım 1922 günü Curzon'un başkanlığında toplanan Arazi Komisyonu'nda tartışmaya açıldı. Midilli, Sakız, Sisam ve Ahikerya adalarının askerden arındırılması konusunda anlaşma sağlandı. Türkiye bazı tedbirleri kafi görmediği için çekince koydurdu. Lord Curzon, Türk Heyeti'nin Semadirek, Gökçeada, Bozcaada ve Limni'nin kaderinin tespitinin Boğazlar Komisyonu'na havale edilmesini

¹⁶² Meray, a.g.e., s. 101

¹⁶³ Meray, a.g.e., s.102

¹⁶⁴ Cevdet, Küçük, **Ege Adaları'nda Türk Egemenliği**, TTK Yay, Ankara, 1998, VII. Dizi, S. 182, s. 68

¹⁶⁵ Alt komisyon raporu için bkz, Seha L, Meray, a.g.e., Tk. 1, C. 1, K.1, s. 111-113

istememesine karşı çıktı. Bu adaların askerden arındırılmalarının, Rusya, Gürcistan ve Ukrayna temsilcilerinin de katılacağı Boğazlar Komisyonu'nda halledileceğini, bu adaların egemenliği sorununun ise, birinci komisyonda halledileceğini bildirdi. Semadirek ve Limni'nin Süfera Konferansı kararı ile Yunanistan'a verildiğini hatırlatan Curzon, aynı konferansın Türkiye'ye verdiği Gökçeada ve Bozcaada'nın da Yunanistan'a verilmesi gerektiğini savunuyordu. Gerekçe olarak da bu iki adada Rum nüfusunun yaşadığını ileri sürüyordu.

Lord Curzon'a cevap veren İsmet Paşa, Süfera Konferansı kararıyla 14 Şubat 1914 tarihinde Türkiye'ye verilen Gökçeada, Bozcaada ve Meis'in egemenliği konusunda tartışmaya gerek olmadığını bildirdi. Semadirek Adası'nın da Boğazlar sistemine bağlanmasını, Küçük Asya kıyılarına yakın adalar için etkin bir askerden arındırılma sistemiyle, tarafsız ve bağımsız bir rejim kurulmasını istediklerini bir kez daha yineledi. Osmanlı Hükümeti'nin 15 Şubat 1914 tarihli cevabi notasında, Büyük Devletlerin Gökçeada, Bozcaada ve Meis Adası'nı kendisine vermiş olmalarını senet kabul ettiğini Yunanistan'a verilen diğer adalar için protestoda bulunduğunu, bu kararı tanımadığını ve bu adalar konusundaki meşru haklarını kabul ettirmek için çaba göstereceğini bildirmiş olduğunu söyledi. Lord Curzon'un etnik gerekçelere dayanan iddialarına da, Boğazlar ve onlara bağlı adalar sistemi söz konusu olunca, etnik niteliğin hiç bir önemi olamayacağını, çünkü bu adaların ülkesel durum bakımından Çanakkale Boğazı ile bir bütün oluşturduklarını söyledi. Türk çoğunluğunun bulunduğu Batı Trakya'ya ilişkin görüşmeler sırasında, coğrafi ve siyasi zorunlulukların, etnik nitelikteki düşüncelere üstün tutulduğunu hatırlattı. Tartışmalar sonunda Midilli, Sakız, Sisam ve Ahikerya adalarında uygulanacak askerden arındırma tedbirlerine ilişkin alt komisyonun raporu ile Türk Heyeti'nin uçakların ve silahlı birliklerin bulundurulmaması konusunda öne sürdüğü çekince de kabul edildi¹⁶⁶.

İsmet Paşa'nın Ankara'ya gönderdiği telgraftan da anlaşılacağı gibi, İngilizler bütün Boğazözü Adaları'nı askerden arındırarak Yunanistan'a vermek istiyordu. Türkiye de Semadirek ve Limni'nin egemenliğinin tetkik edilmesini istiyordu¹⁶⁷.

¹⁶⁶ Meray, **a.g.e.**, s. 103-110

¹⁶⁷ İsmet Paşa'dan Hey'et-i Vukela Riyasetine, Tel., 29 Kasım 1922, B. N. , Şimşir, **a.g.e.**, C. 1, s. 149, Belge 57

Adalar konusu bu tarihten sonra ele alınmadı Diğer konular üzerinde çalışmalara devam edildi. Pek çok konuda andlaşma sağlanmadığı halde, Müttefikler (İngiltere, Fransa ve İtalya) tarafından hazırlanan andlaşma projesi 29 Ocak 1923 günü Türk Heyetine verildi. 160 madde ve 9 ek sözleşmeden oluşan andlaşma tasarısı sanki Türkiye ile sulh yapılmak için değil, her türlü bağımsızlığını elinden almak için hazırlanmıştı. İki buçuk ay süren müzakereler sonunda Müttefiklerin ortaya koydukları bu metin, Sevri'den pek farklı değildi. Komisyonlarda hiç görüşülmemiş pek çok konunun da andlaşmaya konulduğunu söyleyen İsmet Paşa, müzakerelerin bir tiyatro oyunu olduğunun anlaşıldığını, Müttefiklerin kendi aralarında hazırladıkları metni zorla kabul ettirmek istediklerini söylüyordu¹⁶⁸.

Lozan Konferansı'nın son oturumu, 31 Ocak 1923 günü Lord Curzon'un başkanlığında yapıldı. Curzon üç gün önce üyelere verilen andlaşma metninin bütün devletlerce imzalanmasını teklif etti. Andlaşma'nın sağlayacağı faydaları sıraladı. Türkler'in Gökçeada, Bozcaada ve Semadirek Adaları'nın askerden arındırılmasını istediklerini, kendilerinin bunlara Limni'yi de eklediklerini, daha da ileri giderek Gökçeada'da hiç bir Türk bulunmamasına, Bozcaada'da küçük bir Türk azınlığının bulunmasına rağmen, 1913-1914'te Türkiye'ye yapılmış teklifleri göz önüne alarak bu iki adayı Türk egemenliğine tekrar vermeyi kararlaştırdıklarını söyledi. Türk temsilci heyetinin isteği üzerine Midilli, Sakız, Sisam ve Ahikerya Adaları'nın Türkiye'ye karşı yöneltilecek saldırılarda nasıl olursa olsun kara, deniz ve hava üssü olarak kullanılmayacak şekilde askerden arındırılacağı konusunda andlaşmaya kesin hükümler konulduğunu belirtti¹⁶⁹. İsmet Paşanın sekiz gün süre istediğini söyleyen Curzon, beklemeye vaktinin olmadığını, Londra'ya döneceğini, buna rağmen 3 veya 4 Şubat'a kadar kalmak için elinden geleni yapacağını söyledi. İsmet Paşa'dan 4 Şubat akşamına kadar cevap beklediğini bildirerek oturumu kapattı¹⁷⁰.

Türk Heyeti'ne verilen andlaşma metninin 12. maddesi Gökçeada ve Bozcaada'yı Türkiye'ye iade ediyor, Yunan işgalindeki Semadirek, Limni, Midilli, Sakız, Sisam ve Ahikerya adalarını Yunanistan'a veriyordu. 13. maddesi, Yunanistan'a bırakılan adaların

¹⁶⁸ A. Naci, Karacan, **Lozan Konferansı ve İsmet Paşa**, İstanbul, 1943, s. 193

¹⁶⁹ Seha L. Meray (çev), **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar Belgeler**, Tk. I, C. 1, K. 2, Ankara 1970, s. 32-37

¹⁷⁰ Meray, **a.g.e.**, s. 50-52

askerden arındırılmasını, 14. maddesi, Türkiye'ye bırakılan Gökçeada ve Bozcaada'da mahalli idare kurulmasını öngörüyordu. 15. maddesi ise, İtalya'nın işgali altında bulunan Rodos dahil 13 ada ve tabii adacıklar ile Meis Adası'nı İtalya'ya veriyordu¹⁷¹.

Türk Heyeti, teklif edilen andlaşma taslağını inceledikten sonra, İsmet Paşa 4 Şubat'ta cevap verdi. Bazı maddelerde değişiklik yapılmasını isteyen İsmet Paşa, bütün fedakârlıklara sırf barışın imzalanması için katlanıldığını tekliflerinin kabul edilmemesi halinde bu tekliflerle kendilerini bağı saymayacaklarını açıkça belirtti¹⁷².

Müttefikler, İsmet Paşa'nın 4 Şubat'ta verdiği karşı teklifleri reddettiler. İsmet Paşa'da müttefiklerin teklifini kabul etmedi. Böylece Lozan Konferansı barış imzalanmadan sona erdi. Lord Curzon aynı gün Londra'ya döndü. Esaret altına girmeyi kabul etmeyeceklerini söyleyen İsmet Paşa ve Türk Heyeti de 6-7 Şubat gecesi Lozan'dan ayrıldı ve 20 Şubat'ta Ankara'ya geldi.

Müttefiklerin teklif ettiği andlaşma metni TBMM'nin gizli oturumunda tartışmaya açıldı. 24 Şubat'tan 6 Mart'a kadar devam eden müzakereler sonunda yayınlanan resmi tebliğde, Müttefiklerin andlaşma metninin olduğu gibi kabulünün imkânsız olduğu belirtilerek, yapılacak değişikliklerle müzakerelerin devamı konusunda Hükümete yetki verildiği açıklandı

Meclisten bu yetkiyi alan İsmet Paşa, devletlerin projesinde kabul ettiği veya değişiklik istediği maddeleri açıkça yazarak 8 Mart 1923 tarihinde İstanbul'daki fevkâlade komiserler vasıtasıyla İngiltere, Fransa ve İtalya'ya bildirdi¹⁷³. Türk Hükümeti'nin yeni teklifinde adalarla ilgili 12. maddede değişiklik yapılarak Bozcaada'ya bağıli Merkez Adaları'nın da Bozcaada gibi Türkiye'ye verilmesi isteniyordu. 13 ve 14. maddeler aynen kabul edilirken 15. maddede değişiklik yapılarak Türk kıyısına yakın olan ve Büyük Devletlerce 1914'te Türkiye'ye bırakılan Meis Adası'nın da Türkiye'ye iadesi teklif ediliyordu¹⁷⁴.

¹⁷¹ Meray, a.g.e., s. 56-57

¹⁷² Seha L., Meray (çev), **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar Belgeler**, Tk. 1, C. 4, Ankara, 1972, s. 8-12

¹⁷³ Meray, a.g.e., s. 20-27

¹⁷⁴ Meray, a.g.e., s. 30-31

Müttefikler, Türkiye'nin 8 Mart tarihli notasına 28 Mart'ta cevap vererek 23 Nisan'da Lozan'da tekrar toplanmayı kabul ettiler. Böylece ikinci Lozan görüşmeleri 23 Nisan 1923 günü aynı yerde başladı. Siyasi Komite, 24 Nisan 1923 tarihli oturumda Türkiye'nin 12'nci maddeye eklenmesini istediği "ve Bozcaada'ya bağımlı Merkep Adaları" kelimelerinin konulmasını kabul etti. 12. madde 4 Haziran 1923 tarihli oturumda tekrar ele alındı. Oturum Başkanı İngiliz başmuraahhası Sir Horace Rumbold hiçbir haritada bu ad altında gösterilmemiş olan bu adacıkların hangi adalar olduğu konusunda bir şüphe belirmediğini söyledi. İsmet Paşa da adı geçen adaların İngiliz haritalarında Tavşan Adaları (îles aux Lapins) adı ile gösterildiğini, Türklerin de Merkep Adaları (îles aux Ânes) dediklerini söyledi. Tartışmalardan sonra bu adaların Tavşan Adaları olarak kaydedilmesi kabul edildi¹⁷⁵.

Siyasi Komite'nin 25 Nisan 1923 tarihli oturumunda 15. madde de ele alındı. Rumbold, İsmet Paşa'nın 4 Şubat tarihli mektubunda Meis Adası'ndan söz edilmediğini, Türkiye'nin bu isteğinin Misak ı Milli'ye de aykırı bulunduğunu, çünkü tamamı Hristiyan olan 7-8 bin nüfuslu bir adanın söz konusu olduğunu, Türkiye'nin nasıl bir sebebe dayanarak Meis üzerinde egemenlik kurmak istediğini anlayamadığını, kendi adına teklifi kabul edilemez bulunduğunu söyledi. Konuyla doğrudan ilgili bulunduğu İtalyan temsilcisine söz verdi. İtalyan temsilci Montagna da Başkanın görüşlerine katıldığını söyledi.

İsmet Paşa, Meis'in Türk karasuları içinde bulunduğunu, Anadolu'nun tamamlayıcı bir parçası sayıldığını, Süfera Konferansı kararıyla da Türkiye'ye verildiğini, konferansın ilk döneminde Meis konusunda hiçbir tartışmanın yapılmadığını ve 15. maddenin bir ön görüşme yapılmaksızın andlaşmaya sokulduğunu söyledi. Ayrıca Türkiye'nin isteğinin Misak-ı Milli'ye aykırı düşmediğini, milli sınırlar içinde bulunan bir adanın söz konusu olduğunu belirtti¹⁷⁶.

İtalyan temsilci, İsmet Paşa'nın tezlerini çürütmek için Misak-ı Milli'nin birinci maddesini okudu. İsmet Paşa cevap verdi. İtalya'nın görüşlerini İngilizler ve Fransızlar da destekledi. İsmet Paşa, 4 Şubat tarihli mektubunda adadan söz edilmemiş olması yüzünden adanın İtalya'ya verilmiş sayılması gerekeceği yolundaki İtalyan temsilcinin görüşünün

¹⁷⁵ Seha L., Meray (çev), **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar Belgeler**, Tk. II, C. 1, K. 1, Ankara, 1972, s. 152-153

¹⁷⁶ Meray, **a.g.e.**, s. 13-17

yeterli olmadığını söyledi. Konunun uzmanlarca incelenmesine, gerekirse bir hakeme gitmeye hazır olduklarını bildirdi İtalyan temsilci, önceki söylediklerini tekrarlamaktan başka bir şey yapamayacağını söyledi. Rumbold da Türk isteğinin kabul edilemez olduğunu tekrarladı. İsmet Paşa da çekince kaydından vazgeçmeme zorunda olduğunu bildirdi¹⁷⁷. Böylece, konu halledilmeden bırakıldı.

İngiliz başmurahtası Rumbold, 4 Haziran 1923 tarihli oturumda müzakerelerin o hafta sonunda bitirilmesi gerektiğini ve komitenin artık toplanamayacağını söyledi. Türk temsilci heyetine Meis'in Türkiye'ye geri verilmesi konusundaki teklifinden vazgeçme eğiliminde olup olmadığını sordu. Bunun üzerine İsmet Paşa da kaleme aldığı bir bildiri okudu. Bildiride; Meis'in Anadolu'nun karasuları içinde bulunduğu ve bu kıtanın ayrılmaz parçası olduğu, hem Küçük Asya'nın huzuru, hem de askerlik açısından adanın Türkiye'ye bağımlı kılındığı, bu yüzden Türk isteklerinin haklı nedenlere dayanmakta olduğu, bununla birlikte sırf dünya barışının kurulmasını sağlamak amacıyla, Türk temsil heyetinin Meis Adası konusunda öne sürdüğü çekinceleri geri almak gibi çok ağır fedakârlığa razı olduğu ifade ediliyordu¹⁷⁸. Böylece 15' madde hiçbir değişiklik yapılmadan aynen korunmuş oldu.

Lozan Barış Andlaşması uzun müzakerelerden sonra 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalandı.TBMM 23 Ağustos 1923 günü 14 aleyhte oya karşılık 213 oyla Lozan Barış Andlaşması'nı onayladı.

¹⁷⁷C., Birsal, **a.g.e.**, s. 247-249

¹⁷⁸ S. L.,Meray (çev), **a.g.e.**, Tk. II, C. 1, K. 1, s. 153

III. BÖLÜM

1. EGE DENİZİ ÜZERİNDE TÜRKİYE VE YUNANİSTAN ARASINDAKİ ULUSLARARASI ANLAŞMAZLIKLAR

1.1. Adaların Askersizleştirilmesi ve Silahsızlandırılması Meselesi

1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ve 1947 Paris Antlaşması gereğince Yunanistan'ın Limni, Semadirek, Doğu Ege Adaları (Midilli, Sakız, Sisam, İkarya) ile Oniki Ada'da Astipalia, Rodos, Kalki, Karpatos, Kasos, Tilos, Nisiros, Kalimnos, Lerus, Patmos, Lipsos, Sümbeki, İstanköy ile bunlarla bağlantısı olan adalar ve Meis Adası)sadece kolluk kuvvetleri bulunduracağı, silahlı kuvvet bulunduramayacağı ve tahkimat yapmayacağı esasa bağlanmıştır. 1936 yılında imzalanan Montrö Sözleşmesi ise Türk Boğazları'nın statüsünün haricinde herhangi bir değişiklik getirilmemiştir. Sorunun kaynağı, Yunanistan'ın 1964 yılından itibaren adaların silahlandırılmaya başlaması ve bunlardan Limni'yi NATO planlarına ve tatbikatlarına dahil ettirme çabaları teşkil etmektedir.

10 Şubat 1947 tarihli Paris Barış Antlaşması'nda adaların silahsızlandırılması meselesi ile ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır:

"Silahsızlandırma ve silahsızlandırılmış terimleri: ilgili ülkede ve kara sularında, bütün deniz, kara ve askeri hava tesislerini, tahkimleri ve silahlarını, suni kara, deniz ve hava engellerini, kara, deniz ve hava birliklerini üstlendirilmesi, daimi veya geçici olarak konaklamalarını; herhangi bir biçimde askeri eğitimi ve harp malzemelerinin üretimini yasakladığı kabul edilecektir. Bu (terimler), sayı bakımından dahili görevleri yapmayla sınırlandırılmış ve bir kişi tarafından taşınabilen ve işletilebilen silahlarla mücehhez dahili güvenli personelinin ve bu personelin gerekli askeri eğitimini yasaklamaz."

Bu açık hükümlere rağmen Yunanlılar Oniki Ada'nın bazılarını silahlandırmışlardır. Silahlandırılan adalar şunlardır:

Yunanlıların Rodos adasında 15,000 kişilik bir birliği var. Söz konusu Yunan mekanize zırhlı taburu "Kalamnos" bölgesindedir¹⁷⁹. Bu sayı özel muhafız taburu ile 25,000'i geçmektedir. Adanın her yeri birlik ve silahlarla doludur¹⁸⁰. İstanköy ve Yunan tümeninin bir piyade alayı, 4 piyade taburu, özel muhafız taburu ve iki tank taburu vardır¹⁸¹. İstanköy'de, Türk kıyılarından 3,5 mil uzaklıktaki "Ântimahya" hava alanı, Türkiye'ye yönelik jet hareketleri için kullanılmak üzere inşa edilmiştir¹⁸². Rodos'taki "Maritsa" hava alanı, adalarındaki diğer hava alanlarında olduğu gibi Türkiye'ye yönelik jet hareketleri için inşa edilmiştir¹⁸³.

Yunanistan'ın Türk kıyılarından 3,5 mil uzaktaki İstanköy adasında 1 tugay var. İstanköy adasının her yeri bu tugaya ait tank ve birliklerle doludur. Bu durum açıkça ada halkını da rahatsız etmektedir. Bunun sonucu olarak bu adada göç olayı son yıllarda önemli ölçüde artmıştır¹⁸⁴. Rodos adası, Yunanistan'ın Türkiye'ye yönelik en iyi silahlandığı adadır. Yunanistan'ın 1967'den beri bu adada inşa ettiği askeri üsler ve hava alanları sıkıntı yaratmaktadır¹⁸⁵.

Aralık 1996'da başlayan ve gittikçe tırmanan, Ocak ayı sonunda Türkiye ve Yunanistan'ı neredeyse bir savaşın eşiğine getiren Kardak kayalıkları konusu şu şekildedir:

Kardak kayalıkları Oniki Ada'dan olan Kilimli adası ile İstanköy adası arasında bulunan ve yerleşime müsait olmayan 400 m2 civarında üç büyük birkaç küçük kayalıktan ibarettir. Yunanlılar bu kayalara "İmia adaları" adını vermektedirler. Lozan Antlaşması'nın 15. maddesinde, İtalyanlara verilecek Ege Adaları'nı ismen belirtmiştir. Bunların içinde Kilimli ve İstanköy adalarının ismi vardır. Yine aynı maddeye göre; bu adalar ve bu adalara "bağlı adacıklar" da İtalya'ya verilmiştir. Antlaşmanın sonuna eklenen 2 numaralı haritada, bağlı adacıkla gösterilmiştir. Bunların içinde Kardak kayalıkları yoktur. Bunun anlamı;

¹⁷⁹ Hasret, Çomak, **Limni Adasının Silahlandırılması Sorunu**, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Sayı: 343, Ocak 1995, s. 35-39

¹⁸⁰ **Aegean Problem in Turkish Greek Relations**, İstanbul 1991, İnaf Yayınları, s. 37

¹⁸¹ **a.g.e.**, 60

¹⁸² **a.g.e.**, 37

¹⁸³ **a.g.e.**, 39

¹⁸⁴ **a.g.e.**, 39

¹⁸⁵ **a.g.e.**, 52

Ege'de Türkiye'nin karasularında bulunan ve bu haritada yer almayan her toprak parçası Türkiye'nin demektir.

4 Ocak 1932'de, İtalya ile Türkiye arasında imzalanan antlaşmada da bu durum tescil edilmiştir. 1932 Aralık ayında Türk askeri yetkilileri ile İtalyan Deniz Ataşe Albay arasında "Kardak" isminin geçtiği bir anlaşmaya varılmış ise de bu, ilgili hükümetlerce onaylanarak yürürlüğe girmemiştir.

1947 Paris Atlaşması'nda ise, İtalya'nın Yunanistan'a vereceği adalar ismen sayılmıştı. Bunların arasında da Kilimli ve İstanköy adası vardır. Bu antlaşmada Yunanistan'a ismen verilen adaların ve bunlara bitişik (Adjacent) adaların da Yunanistan'a ait olacağı belirtilmiştir. Kardak kayalıklarının ne İstanköy ne de Kilimli adasına bitişikliği söz konusudur. O zaman "yakınlık" gündeme gelmektedir. Bu kayalıklar ve bunun gibi daha birçok kayalık Türkiye'ye çok daha yakındır. Kardak kayalıklarının kendisine en yakın ada olan İstanköy'e uzaklığı 5 mildir. Oysa, aynı kayalıkların Türkiye'ye (Bodrum'a) olan uzaklığı ise, 3,8 mildir.

Şimdi anlaşmazlık konusu adalar ve bu adaların durumu ile ilgili ortaya atılan iddiaları inceleyelim.

Boğaz Önü Adaları: Limni, Semadirek Adaları ile İlgili Yunan İddiası: Montrö Sözleşmesi, boğazönü adalarının askersizleştirilme statüsünü ortadan kaldırmıştır. Çünkü, Montrö sözleşmesi, Lozan Antlaşması'nın Boğazönü Adaları'nın askersiz statüsünü dikte eden Boğazlar Sözleşmesi'nin yerini almış, boğazların silahsız statüsünü iptal etmiş, adaların askerden arındırılmış statüsünü de kaldırmıştır. Boğazönü adaları üzerinde Yunanistan'ın uygun gördüğü egemenlik haklarında hiçbir sınırlama yoktur.¹⁸⁶

İddiannın Geçersizliği: Lozan Antlaşması'nın 12. maddesi, Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam ve İkarya Adaları'nın silahsızlandırılmaları koşuluyla Yunanistan'a bırakıldığını teyit etmektedir. Antlaşmaya ek Boğazlar Sözleşmesi ise Limni ve

¹⁸⁶ **Ege Denizi ve Ege Adaları**, HAK Yay., Harp Akademileri Basımevi, 1995, s. 155

semadirek'in diğerk adalardan daha da kapsamlı bir silahsızlandırmaya tabi olmasını öngörmüştür. Montrö Konvansiyonu ise Türkiye'nin boğazları silahsızlandırmasına imkan vermekle birlikte Yunanistan'a ait adaların statüsünü de değıştirmiştir. Çünkü ne Montrö Konvansiyonu'nda ne de Konferans'ın tutanak ve belgelerinde, Montrö Konvansiyonu'nun Lozan Boğazlar sözleşmesinin yerine konulacağı öngörülürken bunun Lozan Antlaşması'nın ilgili hükümlerini de sona erdireceğine ilişkin hiçbir veri yoktur. Yine, Montrö Konvansiyonunda açıkça veya dolaylı olarak Limni ve Semadirek' in askerden arındırılmış statülerini sona erdirildiğine ilişkin hiçbir hüküm yer almadığına göre; antlaşmalar hukukunun “ Aynı taraflar arasında aynı konularda sonraki antlaşmanın hükümlerinin önceki antlaşmaların kendisine aykırı düşen hükümlerini üstü kapalı olarak ortadan kaldırdığı” kuralını ileri sürmenin imkanı yoktur. Çünkü ortada, aynı konuda birbirini ile çatışan ve birlikte uygulanmaları ihtimali bulunmayan değışik içerikli iki hükmün varlığı söz konusu değıldir. Burada varolan, bir yandan bir antlaşmanın açık hükmü, öte yandan ise tartışmalı verilere dayanarak Yunanistan'ın ileri sürdüğü bir yorumdur.

Yunan İddiası: Yunanistan'ın Boğazönü adalarını askerleştirebileceğı hususu, Türk Dışışleri Bakanı T. Rüştü ARAS'ın 1936 yılında T.B.M.M.' de yaptığı konuşma ve aynı tarihte Türk Hükümeti' nin talimatı ile Türkiye' nin Atina Büyükelçisi aracılığı ile Yunan Hükümeti' ne gönderilen mektupla da teyid edilmiştir¹⁸⁷.

Türkiye' nin Cevabı: Türk Dışışleri Bakanı T. Rüştü ARAS' ın, adaların statüsüne ilişkin konuşması veya olabilecek diğerk beyan ve belgeler, dönemin siyasi koşulları çerçevesinde yapılmış bir iyi niyet beyanı olmaktan öteye anlam taşımaz. Zira uluslararası antlaşmalarla kurulmuş bir tek sistem bir beyanla ortadan kaldırılamaz. Çünkü, T.Rüştü ARAS' ın sözlerinin herhangi bir hukuksal etkisinin olabilmesi için gerek Türkiye' nin, gerekse Yunanistan' ın kesin ve istikrarlı bir biçimde ARAS' ın sözlerine Yunanistan' ca affedilen doğrultuda davranmış olması gerekmektedir. Nitekim, uygulanan uluslararası hukuk, bir antlaşmanın taraflarının daha sonraki tutumlarına ve uygulamalarının, anılan tarafların antlaşmaya ilişkin iradelerinin kanıtını oluşturduğunu kabul etmektedir. Bir bildiri yada açıklamaya bu tür hukuksal etkiler affedilebilmesi için, tarafların daha sonraki

¹⁸⁷Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 156

davranışlarının da bu bildiri yada açıklamalarının anlamına aykırı düşmemesi gerekmektedir.

Yunan İddiası: Türkiye, Montrö Konvansiyonu' ndan sonra Gökçeada ve Bozcaada' yı askerleştirmiştir. Bu durum, Montrö Konvansiyonu' nun Lozan Boğazlar sözleşmesinin tüm askerlerden arındırmaya ilişkin hükümlerine son verdiğinin kanıtıdır.

Türkiye' nin Cevabı: Boğazönü adaları Lozan' da hep birlikte ele alınmışlarsa da bu, onların hukuksal statülerinin daha sonraki gelişmeler karşısında aynı biçimde değerlendirilebileceği anlamına gelmez. Öncelikle, Montrö Konvansiyonu' nun başlangıç bölümünde, yeni sözleşmenin, Türkiye' nin güvenliği çerçevesinde yapıldığı ve Lozan Boğazlar Sözleşmesi' ne son verdiğini bildirilmesi, Gökçeada ve Bozcaada ile Limni ve Semadirek adalarının hukuksal statülerinin ayrı ayrı değerlendirilmesini doğrulamaya yeterli niteliktedir. Çünkü, Montrö Konvansiyonu ile askerleştirmenin kabulü yalnızca Türkiye' nin güvenliği lehine olmuştur. Montrö Konvansiyonu' nun Lozan Boğazlar Sözleşmesi' ni tümüyle ortadan kaldırdığı kabul edilse bile, Lozan Antlaşması' nın 12nci maddesi çerçevesince Gökçeada ve Bozcaada ile Limni ve Semadirek' in değişik hukuksal statülerde bulunması gerekmektedir. Zira, anılan 12nci madde, büyük devletlerin 1914 kararına dayanarak Yunanistan' a bırakılan diğer adalar yanında Limni ve Semadirek' i de askerden arındırılmış bir statüye konulmasını öngörürken, Gökçeada ve Bozcaada' nın bu çerçevede aynı statüye bağımlı olmasını kabul etmemektedir. Ayrıca 12nci maddenin açık ayrımı dışında, 1914 kararı da Gökçeada ve Bozcaada' nın Meis ile Türkiye' ye bırakılmasını öngördükten sonra yalnızca Yunanistan' a bırakılan adaların askerden arındırılması şartını getirmektedir.

Yunan İddiası: Türkiye, 1936 Montrö Konferansı öncesinde İngiltere' ye gönderdiği taslak metinde, Lozan Antlaşması' nın Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve İstanbul Boğazı ile iki Yunan adası da dahil olmak üzere "Boğazlar" olarak adlandırılan bölgelerin

askerden arındırılmalarına ilişkin maddelerin kaldırılması görüşünde olduğunu bildirmiştir. Bu da Limni' nin silahlandırılmasının kabul edilmesi demektir¹⁸⁸.

Türkiye' nin Cevabı: Anılan belge Türkiye' nin Montrö Konferansı'nın sunulmak üzere hazırladığı önerilerin esas noktalarını özetleyen bir ön taslak niteliğindedir. Bu belgenin baş kısmındaki İngiliz Büyükelçisi' nin telgrafında da belirttiği gibi Türk önerileri bu metnin İngilizlere verildiği sırada henüz nihai şeklini almamıştır. Türk heyetinin Montrö' de dağıttığı nihai öneride iki Yunan adasının atıfta bulunulmadığı gibi, “Boğazlar genel tabirinin Çanakkale ve İstanbul Boğazları ile Marmara Denizi' neden oluştuğu tasrih edilmiştir. Kaldı ki, Montrö' da esas alınan Türk projesi boğazların yeniden silahlandırılması hakkında hiçbir hüküm içermemektedir.

Ayrıca konferansta kabul edilen Montrö sözleşmesinin dibacesinde boğazlar genel tabirinin tarifi yapılmış ve bu tarihte iki Yunan adasına yer verilmemiştir. Boğazların yeniden askerleştirilmesi Montrö Sözleşmesi' nin ekindeki protokolde karara bağlanmıştır. Protokolün 1nci maddesinde, Türkiye'ye sözleşmenin dibacesinde tarif edilen boğazlar bölgesini derhal silahlandırabilmek hak ve yetkisi verilmiştir. Sözleşmenin hiçbir yerinde Yunanistan' a da Türkiye gibi silahlandırma yetkisi veren açık ve zımni herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

Montrö Konferansı zabıtlarının tetkikinde Yunan heyetini Limni' nin silahlandırılması konusunu hiçbir şekilde ortaya atmadığı görülmektedir.

Yunan İddiası: Yunanistan, 1937 tarihli Krallık Kararnamesi'yle bu adaları “Tahkim Edilmiş Gözetim Altında Bölge” ilan etmiş, buna Türkiye' ye itiraz etmediği için bu adaların askerden arındırılmış statüsü ortadan kalkmıştır.

Türkiye' nin Cevabı: Yunanistan'ın, 1937 kararnamesi ile söz konusu adaları askerleştirmiş olduğuna ilişkin kanıt yoktur. Yalnızca kararnamedeki “Tahkim Edilmiş” terimi bir kanıt oluşturmaz. Ayrıca Yunanistan, 1969 yılında Türkiye' nin, adaların Yunanistan tarafından antlaşmalara aykırı olarak askerleştirilmesine karşı verdiği notaya

¹⁸⁸ Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 158

Yunanistan'ın verdiği cevabı notada, Limni' nin de adı açıkça belirtilerek antlaşmalara aykırı herhangi bir tahkimatta bulunulmadığı bildirilmektedir. Bu da, Yunanistan' ın anılan adaları askerleştirmeye hakkı olmadığını kabul ettiğinin göstergesidir¹⁸⁹.

Yunan İddiası: Özellikle Limni adası Türk boğazlarına ve dolayısıyla NATO' nun savunmasına büyük bir katkıda bulunacak bir konuma sahip olduğundan silahlandırılması gerekir.

Türkiye' nin Cevabı: Limni adasının statüsü hukuki durumları antlaşmalarla tescil edilmiş diğeri Boğazönü adalarından ayrı düşünülemez. Montrö Konvansiyonu Lozan Antlaşması' nın, Doğu Ege Adaları' nı silahsızlandırılmaları koşulunu getiren 12nci maddesi Türkiye' nin güvenliğini esas alan bir gereklilikten kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, NATO' nun savunmasına katkı bahanesi ile Limni' nin silahlandırma arzusu aslında ülkeyi tehdit etmekten başka amaç taşımamaktadır. NATO' ya olacağı iddia edilen söz konusu katkı zaten Türkiye topraklarından yeterince sağlanabilir.

Yunan İddiası: Limni Adası savaş zamanında savunulacağına göre barış döneminde de savaş hazırlığı için eğitim yapmak gerekmektedir. Bu nedenle Limni, NATO tatbikatlarına dahil edilmelidir. Çünkü Limni adası boğazlardan geçebilecek bir Sovyet Donanmasını, Çanakkale ağzını kontrol altında tuttuğu için durdurabilir, Ege' den gelecek bir Sovyet saldırısında, kalkan rolü oynayabilir. Ege üzerindeki muhtemel hava saldırılarında kullanılabilir. Bu özellikleri ile Ege' de 2nci Savunma Hattı' nın esas unsurudur.

Türkiye' nin Cevabı: Limni adası gayri askeri statüde bulunduğundan tatbikatlara dahil edilemez. Limni' nin tatbikatlara ve diğeri ilgili NATO dökümanlarına dahil edilememesi ise bu adanın harpte savunulmayacağı anlamına gelmez. Harp zamanı/Sulh zamanı planlanması şeklinde bir gerekçe ile adayı NATO Harp Zamanı askeri planlaması içine almak, adanın hukuki statüsünü bozmak demektir. Böyle bir durum, NATO' nun ve A.B.D.' nin ilke olarak izlediği ikili sorunlara karışmama tutumuna da aykırıdır.

¹⁸⁹ Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 159

Yunanistan' ın, adanın NATO harp zamanı ihtimalat planlamasına sahne olmasını istemesinin ardındaki nedenlerden biri de adada hukuk dışı gerçekleştirdiği silahlandırma olgusunu meşru kılmaktır. Çünkü gayri askeri durumlardaki adaların sulh zamanı ve harp zamanı adı ile askeri planlamaya sahne olması, ister istemez bu adalar üzerinde fiilen kuvvet oluşturulmasına veya adadaki hukuk dışı bulunan mevcut Yunan kuvvetlerinin tesciline zemin hazırlamak demektir.

Ege'deki üç bini aşkın ada içinde Limni'nin savunma için seçilmesinden amaç, Limni konusunda bir başarı sağlanması halinde, bunu emsal göstererek diğer gayri askeri durumlardaki adaların statüsünü de erozyona uğratmaktadır.

Limni' nin 1915'te Gelibolu seferi sırasında Türkiye'ye karşı bir üs olarak kullanılması hatırlardadır. Limni' nin silahlandırılması, mevcut Yunan politikası çerçevesinde Türkiye' nin güvenliğine ve Ege'nin statükosunu fiilen değiştirmeye yönelik ciddi bir tehdittir¹⁹⁰.

Doğu Ege Adaları (Midilli, Sakız, Sisam, İkarya) ile İlgili Yunan İddiası: Uluslararası hukuka göre antlaşmalardaki şartlar, antlaşmanın yapıldığı zamanın mevcut koşullarına göre düzenlenir. Eğer koşullarda köklü değişiklikler olmuşsa o zaman antlaşmanın ilgili maddeleri düşmüş sayılır. Lozan (Lozan Antlaşması'nın Doğu Ege ve Boğazönü Adaları' nın statüsünü belirleyen 12 nci maddesi ile Doğu Ege Adaları' nın statüsünü belirleyen 13 ncü maddesi) ve Paris Antlaşmalarında (1947 Paris Antlaşması, 12 Adaların silahlandırılmamak koşuluyla İtalya'dan Yunanistan'a devredildiğini içerir.) o günün koşullarına göre düzenlenmiştir. Ancak İkinci Dünya' savaşının bitimine kadar olan olaylar köklü değişiklikler göstermiştir. Bu değişikliklerden birincisi Türk-Yunan ilişkisinin olumlu devam etmesi ve her iki ülkenin işbirliğinde bulunması, diğeri ise Türkiye' nin koşullar değişti gerekçesiyle Lozan antlaşmasının boğazlar sözleşmesinin 1936 yılında Montrö antlaşmasıyla değiştirilerek boğazları tahkim etmesidir. Koşullar İkinci Dünya savaşından sonra daha da değişmiştir. Dolayısıyla Lozan ve Paris

¹⁹⁰ Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 160

antlaşmalarının, adaların askerden arındırılmasını içeren maddelerin, koşullar değiştiğinden uluslararası hukuka göre ortadan kalkmıştır¹⁹¹

Türkiye' nin Cevabı: Uluslararası hukuk bu Yunan tezi ile bağdaşmaz. Uluslararası hukuk; koşullar değişti, antlaşma sona erdi diye bir hüküm getirmemektedir. Türkiye, Yunanistan' ın iddia ettiği tezi Montrö Antlaşması'nı uygulamıştır ancak bunu hiçbir zaman tek taraflı bir kararla yapmamıştır. Koşulların değiştiğini ileri sürerek ilgili tüm ülkeleri bu konuda antlaşma yapmaya çağırmış ve Lozan Antlaşması'nın Boğazlar Sözleşmesi' ni diğer ülkelerin de imzaladığı bir antlaşma ile değiştirmiştir. Dolayısıyla tek taraflı bir kararla koşullar değişti, antlaşma sona erdi şeklindeki bir Yunan tezi uluslararası hukuk çerçevesinde geçersizdir.

Yunan İddiası: Türkiye'nin sonradan teşkil ettiği Ege Ordusu ve bölgede konuşlandığı Amfibi Kuvveti Ege adaları için tehdit teşkil ettiğinden meşru müdafaa için adalar silahlandırılmışlardır. Aslında bu adalardaki Yunan Kuvvetleri' nin Türkiye' ye tehdit oluşturması söz konusu olamaz.

Türkiye' nin Cevabı:

Ege Ordusu, adaların silahlandırılma faaliyetlerinden çok sonra kurulmuş bir eğitim ordusudur. Bu nedenle adaların silahlandırılmasını meşru müdafaa olarak ileri sürme düşüncesi geçersizdir. Ayrıca Ege Ordusu bütünüyle eğitim birliklerinden oluşan, bölgesinde her türlü sınıf ve silahların eğitimi yapıldığı bir komutanlık niteliği ile Yunan Adaları için bir tehdit unsuru olmaz. Bir bütün olarak düşünülen Türkiye' nin savunulmasında batı kemsindeki çok geniş bir alandaki boşluğun doldurulmasını sağlamaktadır. Bölgedeki amfibi Gücü'nün kullanılma amacı NATO tatbikatlarında açıkça belli olmaktadır. Hiçbir değer yargısı, bir ülkenin savunulmasında kullanılan amfibi birliklerini ülkenin belirli bir kemsinde yığmasını dikte ettiremez. Uygun birlikleri, uygun mevzilerde konuşlandırma serbestisi ve ülke bağımsızlığından kaynaklanan özgürlüğü kısıtlanamaz.

¹⁹¹ **Ege Denizi ve Ege Adaları**, s. 161

Oniki Ada (Astipalaia, Rodos, Kalki, Karpatos, Kasos, Tilos, Nisiros, Kaliminos, Leros, Patmos, Lipsos, Sumbeki, İstanköy ve bunlarla bağlantısı olan adalar ile Meis Adası) **ile İlgili Yunan İddiası:** On iki adaları askersizleştirme mevcut olmakla birlikte bu statüyü tayin eden Paris Antlaşması'na Türkiye taraf olmadığından bu konuda Türkiye Yunanistan'ın muhatabı değildir¹⁹².

Türkiye'nin Cevabı: 1947 Paris Antlaşması objektif statü yaratan bir antlaşmadır. Bu yüzden taraf olmama diye bir husus söz konusu olamaz. Ayrıca Lozan Antlaşması'nın 16 ncı maddesi, bu adaların geleceğinin altı büyük devletin ileride yapacağı antlaşmalarla belirleyeceğini ifade etmektedir. Yani Lozan Antlaşması bir yerde 1947 Paris Antlaşması'na atıf yapmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin Paris Antlaşması'nda söz hakkı mevcuttur.

Yunan İddiası: 1951 yılında İtalya silahlanmaya başlamıştır. Dolayısıyla oniki adalarla ilgili Paris Antlaşması'nın askerden arındırılma maddesinin düşmesi gerekmektedir¹⁹³.

Türkiye'nin Cevabı: İtalya'nın durumu ile on iki adaların durumu aynıdır. İtalya, Bulgaristan, Macaristan gibi devletlerin ülkelerinin 1947 Paris barış antlaşmaları ile askerden arındırılmalarının nedeni, bu eski düşman devletleri cezalandırma ve savaştan sonra daha iyi denetleyebilme amacından kaynaklanmaktadır. Buna karşılık Paris antlaşmasının on iki adaları Yunanistan'a bırakırken askerden arındırma maddesi, Türkiye'nin güvenliği düşünüldüğü için antlaşmada yer almıştır. Dolayısıyla İtalya'nın durumu ile oniki adaların statüsü arasında benzerlik yapılamaz.

Yunan İddiası: 1974 Kıbrıs olaylarından buyana Türkiye Doğu Ege Adaları'nı tehdit etmektedir. Böyle bir tehlikeye karşı da Yunanistan, anılan adalarda BM antlaşmalarının 51. maddesinde tanınan meşru savunma hakkına dayanarak adaları silahlandırabilir

¹⁹² Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 162

¹⁹³ Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 163

1.2. Kıta Sahanlığı Meselesi

Öncelikle bu uyuşmazlık konusunun temelini oluşturan “Kıta sahanlığı” tabirini çok iyi anlamak gerekmektedir. Kıta sahanlığı, deniz yaratıklarının büyük çoğunluğunun özellikle makro yaratıkların üzerinde türeyip, geliştiği, Kıtasal temelin deniz altında kalmış parçasıdır. Çoğu deniz yaratıkları 200 m nin altındaki derinliklerin hidrostatik basıncında yaşamaktadır. Bu nedenle 200 m. Kıta sahanlığının derinlik sınırı kabul edilebilir. Genellikle bütün deniz hareketleri, dalgalar ve su ceryanları Kıta sahanlığında oluşurlar. 200 m nin altındaki derinliklerde, genel olarak, deniz hareketsizdir. Deniz seviyesinin altında, kıyı çizgisinden 200 m derine kadar inen bölüme kıta sahanlığı (şelf) adı verilir. Şelfler, kıtaların su altında kalmış bölümleri sayılır. Yani, oluşum süreçleri, kıtaların ayrılmasıyla başlar.

Yeryüzü toplu haldeyken jeolojik süreç içinde ayrı ayrı levhalar belirmiştir. Bu karalar çeşitli kuvvetlerin etkisi ile birbirlerinden uzaklaşmaya başlamışlar, karaların bu yatay hareketlerin sonucunda da kıtalar oluşmuştur. Kıtaların arasındaki boşluklara suların dolmasıyla da okyanuslar ve denizler meydana gelmiştir. Kıtalar, yerkabuğunun jeolojik geçmişte uğradığı alçalma ve çökme olayları neticesinde bugünkü biçimlerini almışlardır.

Kıta sahanlıkları kıtaların su altında kalmış bölümleri olduğuna göre, kıtaların kaymasıyla sahanlık bölgelerinde de yaklaşma ve uzaklaşma hareketleri gerçekleşmektedir. Kıta sahanlığının darlığı ve genişliği değişkendir. Örneğin dağların denize dik uzandı kıyılarda, dağlar arasındaki çöküntü alanlarının deniz suyu altında kalmasıyla oluşmuş kıyılarda (enine kıyılar) kıta sahanlığı daha geniştir. Kıta sahanlığının geniş olduğu yerler de sıklıkla sığ kıyılardır. Bunun tam tersi durumda da (yani, dağların kıyıya paralel uzandığı boyuna kıyılarda) kıta sahanlıkları dar ve deniz seviyesi de daha derindir¹⁹⁴.

Kıt’a Sahanlığı tanımı kriterlerine göre, Ege Denizi’ nin yarısından fazlası Türkiye’ nin Kıt’a Sahanlığı olmasını dikte etmektedir. Ancak, Türkiye Yunan adalarının mevcudiyetini de dikkate alarak soruna hakkaniyet ilkeleri çerçevesinde çözüm getirmeyi savunmaktadır. Fakat Yunanistan’ ın Anadolu’ya yakın adalara da Kıt’a Sahanlığı tanımı gerektiğini

¹⁹⁴ http://www.biltek.tubitak.gov.tr/merak_ettikleriniz/index.php?kategori_id=21&oru_id=2823

iddia etmesinden ve bu iddianın sonunda Türkiye' nin sadece altı millik kara suyuna dayanan dar bir şeride hapis olması yattığından bu soruna bu güne kadar bir çözüm bulunamamıştır.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege Denizi kıta sahanlığı sorunu yakın bir geçmişte sahiptir. Ege Denizi'nde 1960'ların başlarından itibaren Yunanistan'ın sismografik araştırmalar ve petrol arama faaliyetleri yürütmesine karşın 1 Kasım 1973 tarihinde Türkiye'nin, Ege Denizi'nin 27 bölgesinde TPAO'ya petrol arama izni vermesi, Türk-Yunan ilişkilerinde yeni bir uyuşmazlığa yol açmıştır¹⁹⁵.

Yunanistan, 7 Şubat 1974 tarihinde Türkiye'ye vermiş olduğu bir nota ile durumu protesto etmiş ve TPAO'nun arama yapacağı bölgelerin Yunanistan'a ait bulunan Semadirek, Limni, Midilli, Aghios, Sakız, Psara ve Antipsara adalarının batısında yer alan deniz yatakları olduğunu, bu adalar ve adaların deniz yatağı, deniz altında Yunan Hükümetinin hükümlerine haklarının bulunduğunu bildirmiştir. Yunanistan, bu bölgeler üzerindeki egemenlik haklarını, 1972 yılında kabul etmiş olduğu 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinin b fıkrası ve 2. maddesine dayandırmıştır. Bunun yanı sıra, Yunanistan, bu notasında Türkiye'nin araştırma izni vermiş olduğu bölgelerde Yunanistan'ın 1961 yılından beri petrol araştırma izinleri vermekte olduğunu açıklamıştır.]

Kıta sahanlığının sınırlandırılması konusunda ise, Yunanistan, 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 6. maddesi 1. paragrafına gönderilerek bulunarak, kıyıları karşı karşıya bulunan devletler arasında yapılacak bir kıta sahanlığı sınırlandırmasında ortak hat kuralının paylaşımında eşitliği sağlayacak kural olduğunu iddia etmiştir.

Ayrıca Yunanistan, bu notasında Türkiye'nin bölgede vermiş olduğu petrol arama izinlerini tanımadığını belirterek, 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 2. maddesinin 2. ve 3. paragrafları hükümlerine göre, söz konusu adaların doğal kaynakları üzerinde araştırma yapmak ve bunlardan yararlanmak konusunda egemen haklara sahip olduğunu ve bu hakları saklı tuttuğunu açıklamıştır,

¹⁹⁵ <http://www.turkishgreek.org/ksaha.htm>

Yunanistan'ın 7 Şubat 1974 tarihli notasına Türkiye'nin vermiş olduğu 27 Şubat 1974 tarihli notada Türkiye, TPAO'ya araştırma izinleri verilmeden önce uluslararası hukuk kuralları ve yasal koşulların dikkatle incelendiği, 1958 Cenevre Sözleşmesi ve Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı sorununda Uluslararası Adalet Mahkemesi'nin vermiş olduğu kararı dikkate aldıklarını belirtmiştir. Türkiye bu notasında kıta sahanlığı sorununa hukuksal ve siyasal yaklaşımını dile getirmiş ve savlarını açıklamıştır. Türkiye'nin görüşüne göre, söz konusu hükümlerden hareket edildiğinde, Ege Denizi'nin yatağında yapılacak olan bir jeomorfolojik araştırma Anadolu'nun doğal uzantısını oluşturan Türk kıyılarından itibaren deniz altı alanlarının küçük derinliklerde uzanmakta olduğunu gösterecektir, bu nedenle Türk kıyılarının yakınında bulunan Yunan adalarının Anadolu'nun doğal uzantısı üzerinde yer almış olmalarından dolayı kendilerine özgü bir kıta sahanlıkları olamaz.

Ayrıca, Türkiye, bu notasında kıta sahanlığının sınırlandırılması için uygulanacak hukuk kuralının, eşit uzaklık kuralı olduğunu kabul edemeyeceğini bildirmiştir. Aksine, kıyıları karşılıklı iki devlet arasında kıta sahanlığının sınırlandırılmasındaki esas kural, eşit uzaklık değil, devletler arasında bir anlaşmanın sağlanmasıdır. Cenevre Sözleşmesi ve Uluslararası Adalet Mahkemesi'nin vermiş olduğu kararlara göre eşit uzaklık kuralı, anlaşmaya varılamıyorsa ve özel şartlar başka bir sınırlandırmayı haklı göstermiyorsa, üçüncü bir seçenek olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte, iki ülke arasında kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin olarak şimdiye değin bir girişimde bulunulmamıştır, buna karşın, Yunanistan Hükümeti, göndermiş olduğu notasında da belirtmiş olduğu gibi, yaklaşık 15 yıldan beri Ege Denizi'nde petrol arama izinleri dağıtmaktadır.

Türkiye'nin görüşüne göre; uluslararası Adalet Divanı'nın almış olduğu kararlar ve Cenevre Sözleşmesi hükümlerine göre adalar, sınırlandırmada ikincil bir öneme sahip bulunmaktadır. Hem adalar hem de Ege Denizi'nin bütünü, tipik bir "özel durum" oluşturmaktadır; bu nedenle uluslararası deniz hukuku kurallarına başvuruda bulunmak için uygun bir şekilde görüşmelere başlanmalıdır.

İki ülke arasında gerçekleşen bu nota değişimlerinden sonra taraflar, karşılıklı olarak birbirlerinin yaklaşımlarından haberdar olmuş ve Yunanistan, 24 Mayıs 1974 tarihinde

vermiş olduğu bir başka nota ile, 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin karara bağlamış olduğu pozitif hukuk kurallarına dayanarak, Türkiye ve Yunanistan arasında yapılacak bir sınırlandırmaya karşı olmadığını açıklamıştır. Türkiye, 5 Haziran 1974 tarihinde Yunanistan'a vermiş olduğu bir nota ile Yunanistan'ın bu yaklaşımını olumlu karşılamış, soruna çözüm bulunabilmesi için, sorunun acelesi ve önemi dikkate alınarak, Yunanistan tarafından belirlenecek bir tarihte yapılacak olan görüşmelere katılmaya hazır olduğunu bildirmiştir.

İki ülke arasındaki nota değişimleri sürerken, taraflar arasında ilişkileri gerginleştirecek başka olaylar yaşanmıştır. 29 Mayıs 1974 tarihinde, Türkiye, Çandarlı adlı araştırma gemisine Ege Denizi'nde manyetometrik araştırmalarda bulunmak için Ege'ye açılmasına izin vermiştir. Bu görevi sırasında ise, Çandarlı'ya Türk savaş gemileri eşlik etmiştir. Durum iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştirirken, 29 Mayıs - 30 Mayıs gecesi bir Yunan savaş gemisinin battığı haberi ilk anda gerginliği tırmandırmış, ancak haber daha sonra asılsız çıkmıştır.

Yunanistan, Çandarlı gemisinin Ege Denizi'nde yapmış olduğu manyetometrik araştırmaların, 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 2. madde 2. paragraf ve 5. madde 8. paragraflarında yer alan hükümlerine aykırı bir girişim olduğunu ileri sürerek Türkiye'yi 14 Haziran 1974 tarihinde protesto etmiş, Sözleşmenin 1.madde b ve 2.madde 2. paragrafında yer alan hükümler çerçevesinde, Yunanistan'ın, bölgede münhasır egemenlik hakları bulunduğunu ve Türkiye'nin girişimlerinin bu haklara bir tehdit oluşturduğunu ileri sürmüştür.

Yunanistan'ın protesto notası, Türkiye tarafından 4 Temmuz 1974 tarihinde bu ülkeye verilen bir başka nota ile geri çevrilmiş, Çandarlı gemisinin uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde Türk kıta sahanlığı üzerinde araştırma görevini yerine getirdiği, bu araştırma çalışmalarının petrol arama ayrıcalıkları programı çerçevesinde sürdürüleceğini belirtmiştir.

Bu nota değişiminden kısa bir süre sonra Türkiye, 18 Temmuz 1974 tarihinde, TPAO'ya yeni araştırma izinleri vererek araştırma sahalarını genişletmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki kıta sahanlığına ilişkin nota değişimleri, kısa süre sonra ortaya çıkan Kıbrıs bunalımı dolayısıyla bir süre ikincil plana itilmiş ve 22 Ağustos'ta Yunanistan'ın Türkiye'ye yeni bir nota vererek daha önce verilmiş olan notalardaki Yunan görüşlerinin korunduğunu bildirmesi ve Türkiye'nin arama bölgesini genişletmesini protesto etmesiyle yeniden gündeme gelmiştir. 16 Eylül 1974 tarihinde Türkiye, Yunanistan'ın notasını geri çevirmiş, TPAO'nun Ege Denizi'nde araştırma yapacağı bölgeleri Türk kıta sahanlığı olarak nitelendirmiş ve bu nedenle, Yunanistan'ın söz konusu bölgeler üzerindeki iddialarının yasal dayanağının olmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte, Türk Hükümeti'nin karşılıklı kısıtlarını iki ülkenin paylaştığı Ege Denizi'nde söz konusu deniz alanlarında kıta sahanlığı sınırlarının saptanması sorununun, kabul edilebilir ortak bir çözüme kavuşturulmasının doğrudan görüşmeler yoluyla sağlanabileceğine inandığını eklemiştir.

Yunanistan, 25 Şubat 1975 tarihinde vermiş olduğu bir başka nota ile, Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi kıta sahanlığı konusunda uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde bir sınırlandırmadan yana olduğunu bildirmiş, bununla birlikte, iki ülke arasında nota değişimleri sonucunda ortaya çıkan sonuca göre, sınırlandırmada uygulanacak hukuk konusunda farklı yaklaşımların bulunduğuna değinerek, uygulanacak hukuk ve sorunun özüyle ilgili olarak görüş ayrılıklarının Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesi ve Divan'a tek taraflı başvuru hakkı saklı kalmak koşuluyla, Türkiye ve Yunanistan arasında özel bir anlaşmanın yapılmasını önermiştir. 6 Şubat tarihli nota ile Türkiye, Yunanistan'ın yaklaşımını olumlu karşılamış, ancak iki ülke arasında Ege Denizi'ne ilişkin esaslı sorunların varlığını korumakta olduğu ve Türkiye'nin sorunlara doğrudan barışçıl görüşmeler yoluyla çözüm bulunmasından yana olduğunu tekrarlamıştır. Ayrıca, uluslararası uyuşmazlıkların çözümlenmesinde temel yöntemin taraflar arasında yapılacak olan doğrudan anlamlı görüşmeler olduğuna inanmakla birlikte, ilke olarak Ege kıta sahanlığı sınırlandırma sorununun, birlikte Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesine karşı olmadığını belirtmiş, iki ülke arasında üst düzey görüşmelere başlanmasını önermiştir.

Bu nota değişimleri sonrasında, iki ülke arasında konuya ilişkin görüşmelere başlanması konusunda görüş birliği sağlanmış ve Bakanlar düzeyindeki ilk toplantı, 17 - 19 Mayıs 1975 tarihinde Roma’da gerçekleşmiştir. Yunanistan, bu toplantıya iki ülkenin Uluslararası Adalet Divanı’na birlikte başvuruda bulunmasını öngören bir tahkimname taslağı sunmuş, ancak Türk temsilciler bu taslağı tartışmaya hazır olmadıklarını ve görüşmelerle soruna çözüm aranmasının ilk aşama olduğunu, bunun henüz denenmediğini ileri sürmüşlerdir. Yapılan ortak açıklamada, tarafların uzmanlar düzeyinde yakın bir zamanda görüşmelere başlayacakları açıklanmış ve iki lke Dışışleri Bakanlarının Brüksel’de tekrar bir araya gelmeleri kararlaştırılmıştır.

31 Mayıs 1975 tarihinde Brüksel’de bir araya gelen Türk ve Yunan Başbakanları, görüşmeler sonrasında açıkladıkları ortak bildiriyle, iki ülke arasındaki sorunların barışçıl yöntemler kullanılarak yapılacak olan görüşmelerle çözümlenmesi ve kıta sahanlığı sorunun da Uluslararası Adalet Divanı tarafından çözümlenmesi gerektiği üzerinde karara vardıkları, bu bağlamda, Ege Denizi kıta sahanlığı sorunuyla ilgili uzmanlar toplantısının ve hava sahasına ilişkin uzmanlar toplantısının toplantı tarihlerini öne almayı kararlaştırdıkları açıklanmıştır.

Brüksel Ortak Bildirisi, ilerleyen dönemlerde iki ülke arasında farklı yorumlanmıştır. Yunanistan, Brüksel Bildirisiyle iki ülkenin Ege Denizi kıta sahanlığı sorununu Uluslararası Adalet Divanı’na götürmek için görüş birliğine vardıklarını ileri sürerken Türkiye, konunun görüşmeler yoluyla çözümlenmesi için gereken adımların atılmadığında ısrarlı olmuştur. Yunanistan ise, Türkiye’nin ısrarlı olduğu görüşmeler konusunu, iki ülkenin sorunu Uluslararası Adalet Divanı’na götürmeleri için gereken hazırlıklara ilişkin olarak değerlendirmiştir.

Türkiye ve Yunanistan arasında sürdürürken nota değişimleri sonrasında, iki ülke arasında görüş ayrılıkları giderek belirginleşmiştir. Taraflar, bir yandan notalarla görüşlerini açıklama yoluna giderken soruna ilişkin olarak uzmanlar düzeyinde yapıla bir

dizi görüşmeden de sonuç alınamamıştır. 31 Ocak 1976 tarihinde Bern’de uzmanlar düzeyinde yeniden bir araya gelen iki ülke temsilcileri ortak bir sonuca ulaşamamışlardır¹⁹⁶.

Kıt’a Sahanelığı’nda mevcut anlaşmazlığın temel nedeni; Ekonomik kaynakların paylaşılması yanında, çizilecek sınırın ileride egemenlik haklarını belirleyen gerçek bir sınıra dönüştürülmesi ihtimalidir. Diğer bir değişle Ege’de Kıt’a Sahanelığı’nın sınırlandırılması, her iki ülke yönünden de Ege’nin paylaşılması anlamına gelmektedir.

Yunan İddiası: Türkiye’nin karşısında bulunan adalar Yunan ülkesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Yunan egemenliğinde bulunan bu adaları Kıt’a ülkesinden ayrılmadan Yunan ülkesini bir bütün olarak ele almak gerekmektedir¹⁹⁷.

Türkiye’ nin Cevabı: Yunanistan, Kıt’a sahanlığı sınırlandırmasında ülkesinin Türkiye’ye karşı kıyıları olarak en uçtaki adaların esas alınmasını istemektedir. Ancak 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konvansiyonu; Yunanistan’ın takımda rejiminden yararlanacak adalar ile Kıt’a ülkesini birleştirmesine imkan vermediği gibi, genel anlayışla ülkesel bütünlük ilkesinden hareketle adaları, Kıt’a ülkeleriyle koşulsuz eşitlik ilkesi içinde ele alınmasına da karşı çıkmaktadır. Ayrıca, uluslararası yargı ve hakemlik organları kararları, adaların bulunduğu bölgelerdeki sınırlandırmalarda ilk aşama olarak ana ülkeler arasında kıt’a sahanlığı alanlarının saptanması, ikinci aşama olarak da adalara belirli kıt’a sahanlığı alanları tanınması yoluna gitmektedir. Buna örnek olarak 1977 tarihli İngiltere-Fransa Kıt’a Sahanelığı davasına ilişkin hakemlik kararı gösterilebilir.

Yunan İddiası: Adaların da kıt’a sahanlığı vardır. Bu husus, Deniz Hukuku Sözleşmesinin 121 nci maddesi ile teyid edilmektedir. Bu nedenle adaların kıt’a sahanlığı sınırlandırılması sırasında kıt’a ülkesiyle eşit koşullarda ele alınması gerekmektedir.

Türkiye’nin Cevabı: Hiçbir hukuk ya da mantık kuralı, kendisinden kat kat büyük bir kıt’a ülkesi karşısındaki adalara aynı boyutlarda kıt’a sahanlığı verilmesini öngörmemektedir.

¹⁹⁶ <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php>

¹⁹⁷ **Ege Denizi ve Ege Adaları**, s. 164

Yunanistan bu tezi ile, siyasal ve ülkesel tümlük iddiasına dayanarak Ege'yi tümüyle bir Yunan ülkesi durumuna getirmesinin imkansızlığı karşısında, adalara karasularının dışında belirli genişlikte kıt'a sahanlığı alanları sağlamayı amaçlamaktadır.

Uluslararası hukuka göre, koşullar elvermediği takdirde, bir başka devletin kıt'a ülkesine kendi kıt'a ülkesinden daha yakın olan ya da küçük boyutlu adaların yalnızca karasuları ile yetinmelerine hiçbir hukuksal engel yoktur. Nitekim 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi (Md. 1231/3), küçük adaların insanların oturmasına elverişli olmayanlarının kıt'a sahanlığına sahip olamayacağını öngörürken, kimi antlaşmalar öteki devlet kıt'a ülkesine yakın adaların karasuları ile yetinmesini kabul etmektedir. Buna örnek olarak 18.12.1978 tarihli Papua Yeni Gine'si ile Avusturalya arasındaki antlaşma gösterilebilir. Dolayısıyla, bu konudaki Yunan iddiasının da hiçbir hukuksal geçerliği yoktur¹⁹⁸.

Yunan İddiası: Türkiye' ile Yunan adaları arasındaki kıt'a sahanlığı sınırlandırılması, bu adaları Türkiye'ye en yakın kıyıları dikkate alınarak eşit uzaklık ilkesine göre yapılmalıdır. Söz konusu husus, uluslararası örf ve adet kuralı niteliğini kazanmış bulunan 1958 Cenevre Kıt'a Sahanlığı sözleşmesinin altıncı maddesi ile de teyid edilmektedir. Bu madde; "Kıt'a sahanlığı sınırlandırılması anlaşma ile gerçekleştirilir. Anlaşma yapılamaz ise eşit uzaklık ilkesi uygulanır." şeklindedir.

Türkiye' nin Cevabı: Sınırlama, bu iki ülke arasında yapılacak antlaşma ile gerçekleştirilmelidir. Türkiye, 27 Şubat 1974 tarihinde Yunanistan'a verdiği ilk karşı notasından başlayarak sürekli bir biçimde Ege Kıt'a Sahanlığı sınırlandırmasını görüşmeler sonucunda gerçekleştirilecek bir anlaşma ile yapılmasını savunmaktadır. Türkiye'nin Ege'de kıt'a sahanlığı anlaşma yoluyla sınırlandırma görüşü; bir uyuşmazlıkları çözme yöntemi ummanın yanında, ayrıca, bir kıt'a sahanlığı sınırlandırılmasının karmaşıklığı nedeni ile, sınırlandırmanın ilkelerini en kabul edilebilir biçimde saptayan özel bir sınırlandırma ilkesi olarak da ortaya çıkmaktadır. Türkiye bu konuda bir takım uluslararası anlaşmalara da dayanarak da gösterebilmektedir. (Örneğin, 1958 Cenevre Kıt'a Sahanlığı Sözleşmesi MD.6, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi MD.83)

¹⁹⁸ Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 165

Kıt'a sahanlığı sınırlandırılmasında doğal uzantı esastır; Bir kıt'a ülkesinin doğal uzantılarında yer alan adaların kendi adlarına kıt'a sahanlığı yoktur. Türk görüşüne göre Ege' de bu ilke uygulandığı zaman, bu deniz yatağının önemli bir bölümü Anadolu yarımadasının doğal uzantısını oluşturmakta olup adaların kendi başlarına bir kıt'a sahanlığına sahip olmadıkları görülmektedir. Türkiye bu görüşünün hukuksal dayanağı olarak Uluslararası Adalet Divanı' nın 1969 Kuzey Denizi Kıt'a sahanlığı davalarına ilişkin kararını, özellikle 85 nci paragrafını göstermektedir. Bu paragrafa göre, "Her Devletin Kıt'a Sahanlığı, onun ülkesinin doğal uzantısı olmalı ve başka bir devletin ülkesinin doğal uzantısına girmemelidir¹⁹⁹."

Antlaşma yapılmadığı zaman, sınırlandırma, hakça ilkelere göre yapılmalıdır. Hakkaniyet esası için Ege'nin yarı kapalı niteliği, doğal kaynakları, güvenlik ihtiyaçları ve ulaşım yolları bakımından taraflara olan önemi göz önünde tutulmalıdır. Türkiye ilk kez bu ilkeyi 27 Şubat 1974 tarihli notasında, eşit uzaklık ilkesini reddederken Divan'ın 1969 kararına verdiği pasajlar çerçevesinde ileri sürmüştür. Gerek uluslararası yargı ve hakemlik kararlarına sürekli olarak kabul ettiği (Divan'ın 1969 Kuzey Denizi, 1982 Tunus-Libya ve 1974 A.B.D. Kanada davaları, 1977 İngiltere-Fransa davası gibi) gerekse BM: Deniz Hukuku sözleşmesinin içerdiği (MD.83) bu ilke, Türkiye için en temel verilerden biridir.

Türkiye, Ege'nin "Yarı Kapalı Deniz" olduğu ve bu nedenle burada bölgenin niteliğine uygun olarak özel kuralların uygulanması görüşündedir. İlk olarak 27 Şubat 1974 tarihli Türk Notası'nda söz konusu edilmiştir. BM: Deniz hukuku sözleşmesinin 122 nci maddesinin "Kapalı yada daha çok devletle çevrelenen bir başka deniz yada okyanusa dar bir su yoluyla açılan ya da tümüyle veya bükü ölçüde iki ya da daha çok kıyı devletinin karasuları ve münhasır ekonomik bölgesinden oluşan körfez, havza yada deniz" olarak tarifi karşımıza çıkmaktadır. Bu tanım Ege'nin, kendine özgü durumunu yaratan çok sayıda adayı kapsamasının yanı sıra, "Yarı Kapalı Deniz" özelliği ile adaların kıt'a sahanlığı sorununun birlikte kararlaştırılması ve hakça ilkelere göre saptanması gereği kapsamlı olarak ortaya koymaktadır.

¹⁹⁹ Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 166

Ege'de kıt'a sahanlığı sınırlandırılması, öteki sorunlar gibi Lozan Antlaşmasının kurduğu denge üzerine gerçekleştirilmelidir. Lozan Antlaşması, Ege Denizinde, Türkiye ve Yunanistan arasında bir denge kurulmuştur. Ege'nin bu iki ülke tarafından eşit kullanılmasının gerekliliğini öngören bu denge, kıta sahanlığı sınırlandırılması açısından göz önünde tutulmalıdır. Bu görüş ilk olarak 19 Haziran 1976 2'inci BERN görüşmeleri sırasında Türkiye tarafından açıklanmıştır²⁰⁰.

1.4. Karasuları Meselesi

Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konuları içerisinde, ilişkileri bir anda tırmandırabilecek konulardan birini, bu ülkelerin kıyıdar oldukları Ege Denizi'nde, ulusal karasuları sınırını 6 milden 12 mile genişletme çabaları oluşturmaktadır.

1982 yılında, BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin ulusal karasuları sınırını azami 12 mil olarak saptayan kararından sonra, Yunanistan'ın Ege Denizi'nde ulusal karasuları sınırını 12 mile genişletmek istemesi, bu denize kıyıdar ülke olan ve yaşamsal çıkarları bulunan Türkiye tarafından yoğun tepkiyle karşılanmıştır. Türkiye ve Yunanistan arasında, Ege Denizi'ndeki ulusal sınırların saptanmasında, geleneksel deniz hukuku ilkeleri göz önünde bulundurularak, 3 millik kural temel kabul edilmiş ve Lozan Barış Antlaşması sırasında iki ülke arasındaki denge ve sınır, bu 3 millik kurala göre saptanmıştır²⁰¹.

Türkiye ve Yunanistan arasında fiili olarak saptanan 3 millik ulusal karasuları sınırı, 1930'ların ikinci yarısından itibaren değişmiştir. Yunanistan, 1936 yılında almış olduğu bir kararla ulusal karasuları sınırını 6 mil olarak saptamıştır. Yunanistan'ın bu kararı, Türkiye ve Yunanistan arasındaki yakınlaşmanın dorukta olduğu ve İtalya'nın Akdeniz'de bir tehlike olarak belirlediği dönemde, pek fazla önemsenmemiştir²⁰². Türkiye açısından ulusal

²⁰⁰ Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 167

²⁰¹ BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne ilişkin olarak güncel tartışma ve bilgiler için bkz; <http://www.un.org/Depts/los/index.htm> . Sözleşmenin Türkçe çevirisi için bkz; Aydoğan, Özman, **BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi**, IDTO Yayınları, İstanbul, 1984

²⁰² Bkz; **Atatürk'ün Dış Politikası I-II**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994

karasularının 6 mile genişletilmesi durumu ise, ancak 1964 yılında gerçekleşebilmiştir. 1964 yılında kabul edilen 476 sayılı Karasuları Kanunu ile Türk karasularının genişliği 6 mil olarak saptanmış, ayrıca karşılıklılık esası kabul edilmiştir. Buna göre Türkiye, ulusal karasuları sınırını 6 milden geniş olarak belirlemiş ülkelere karşı, bu ülkelerin kabul etmiş oldukları karasuları sınırını uygulayacaktır. Uygulamada bu ilke, Karadeniz ve Akdeniz’de 12 mil olarak gerçekleşmiştir²⁰³.

1964 yılından itibaren, hem Yunanistan’ın hem de Türkiye’nin ulusal karasuları sınırlarını 6 mil olarak belirtmelerinden sonra Ege Denizi’nde paylaşım şu şekilde gerçekleşmiştir; Yunanistan, Ege’deki 3000 dolayındaki ada ve adacıklara sahip olmasından kaynaklanan bir avantajla yaklaşık % 35, Türkiye ise % 8,8 oranında bir paya sahip olmuşlardır²⁰⁴.

Türkiye ulusal karasularına ilişkin olarak 29 / 05 / 1982 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 2674 sayılı Karasuları Kanunu ile “Türk karasularının genişliği altı deniz milidir. Bakanlar Kurulu, belirli denizler için o denizlerle ilgili bütün özellikleri ve durumları göz önünde bulundurmak ve hakkaniyet ilkesine uygun olmak şartıyla, altı deniz milinin üstünde karasuları genişliği tespit etmeye yetkilidir” denilmektedir. Buna koşut olarak Bakanlar Kurulu’nun 29 / 05 / 1982 tarihli 8/4742 sayılı kararı ile karasularının genişliğine ilişkin olarak Karadeniz ve Akdeniz’de mevcut olan durumun (12 deniz mili) sürdürülmesi kararlaştırılmıştır.

1973 yılı sonlarında Türkiye’nin Ege Denizi kıta sahanlığında TPAO’ya petrol arama ruhsatları vermesinden sonra, Türk - Yunan ikili ilişkilerinde karasuları ve kıta sahanlığı konusunda yoğun tartışmalar yaşanmıştır. 1974 Kıbrıs Barış Harekatı ile birlikte, her iki ülke açısından da karasuları konusu, ulusal güvenlik kaygıları çerçevesinde de ele alınmaya başlanmıştır. Uluslararası Deniz Hukuku Konferansları çerçevesinde karasularının 12 mile kadar genişletilebilmesi konusunda genel bir yaklaşımın belirmesine koşut olarak, Yunanistan, Ege Denizi’ndeki ulusal karasuları sınırını 6 milden 12 mile çıkaracağı

²⁰³ Mehmet, Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ankara, SBF Yayınları, 1982, ss. 115-120

²⁰⁴ Deniz, Bölükbaşı, **Turkey and Greece: The Aegean Disputes**, London, Cvendish Pub., 2004, s. 125

yolunda açıklamalarda bulunmaya başlamıştır. Ancak Türkiye, Yunanistan'ın bu açıklamalarına oldukça sert tepki göstererek, bu yönde alınacak bir kararın savaş nedeni, "casus belli" sayılacağını belirtmiştir²⁰⁵.

1982 BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin hazırlanması ile Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi karasuları ve kıta sahanlığı sorunu yeniden gündeme gelmiş ve Yunanistan, bu sözleşmeye dayanarak, ulusal karasuları sınırını 12 mil olarak belirleme hakkına sahip olduğunu ve bu hakkı zamanı geldiğinde kullanacağını açıklamıştır. Yunanistan'a göre, 12 millik karasuları sınırı, artık bütün devletler tarafından benimsenen bir teamül, devletler genel hukuku kuralı durumundadır. Yunanistan, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesine göre kendi ulusal karasuları sınırını 12 mil olarak belirleme hakkına sahiptir. Bu arada, Ege Denizi'ndeki adalar Yunanistan'ın egemenliğinin ve ülkesel bütünüün ayrılmaz bir parçası olduğundan, bu adalar da 12 millik karasuları sınırına sahiptir²⁰⁶.

Yunanistan'ın bu yaklaşımına karşı Türkiye, karasularının genişliği konusunda geçerli olan tek bir genel kuralın bulunmadığını ileri sürerek, böylesine bir kuralın varlığı halinde bile, Türkiye'nin bu kuralla bağlı sayılamayacağını belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin görüşüne göre; Ege Denizi, coğrafi konumu açısından kapalı-yarı kapalı deniz statüsündedir, dolayısıyla, bu denizde karasuları sınırları belirlenirken bu yapı göz önünde bulundurularak hareket edilmeli, kıyıdar ülkeler arasında yapılacak görüşmelerle sınır belirlenmelidir.

Ege Denizi'nde ulusal karasuları sınırının 6 milin ötesine veya Yunanistan'ın iddia ettiği gibi 12 mile genişletilmesi durumunda, bu denize kıyıdar ülkelerden biri olan Türkiye'nin zararlı çıkacağı kesindir. Gerçekten de, Yunanistan'ın Ege Denizi'nde

²⁰⁵ Bkz. Emekli Büyükelçi Şükrü Elekdağ'ın, "Ege'de Kriz Belgeleri" başlıklı yazısı, Milliyet, 11 Şubat 1996, s. 19

²⁰⁶ Bkz; Theodoros Katsoufros, **Ege Denizi'yle İlgili Türk-Yunan Uyuşmazlıkları**, Türk-Yunan Uyuşmazlığı, ss. 76-106

karasuları sınırını 12 mile genişletme kararının gerçekleşmesi durumunda bu denizde ulusal karasuları oldukça dengesiz bir paylaşım ortaya çıkaracaktır²⁰⁷;

Ege Denizi'nde Farklı Karasuları Genişliği Uygulandığında Karasuları ve Uluslararası Suların Dağılımı (%)				
Genişlik	Türk Karasuları (%)	Yunan Karasuları (%)	Uluslararası Sular (%)	EDA
6 Deniz Mili	7.47	43.68	48.85	Yaklaşık % 4.5
12 Deniz Mili	8.76	71.53	19.71	

Ege Denizi'nde karasuları sınırının 12 mile genişletilmesi durumunda bu bölgede devletlerin egemenlik hakları açısından da kimi değişiklikler yaşanacaktır;

Türkiye açısından ulusal kıta sahanlığı olarak kabul edilen bölgeler Yunan karasuları içerisinde kalacak ve Türkiye bu bölgelerde hak iddia edemeyecektir;

Ege Denizi'nin büyük bir bölümünün Yunan ulusal karasularını oluşturmakta oluşu ve uluslararası sular sayılabilecek bölgelerin Yunan karasuları ile çevrili olması, Türkiye'nin olduğu kadar bu sulardan yararlanan diğer devletlerin de uluslararası sulardan yararlanma haklarını "zararsız geçiş" hakkına dönüştürecektir,

Karasularının 12 mil olarak belirlenmesi durumunda Ege Denizi'nin ulusal hava sahası da buna bağlı olarak genişleyeceğinden Türkiye'nin Ege üzerindeki askeri uçuşları ve tatbikatları (hava-deniz) gerçekleşemeyecektir,

Ulusal karasularının 12 mil olarak saptanmasıyla Türkiye, Ege Denizi balıkçılığında ekonomik, ticari kayıplara uğrayacaktır.

²⁰⁷ Bölükbaşı, age, s. 126

Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi karasuları sınırını 6 milden 12 mile genişletme uyuşmazlığı, tarafların ileri sürmüş olduğu bir dizi hukuki ve siyasi gerekçe çerçevesinde değerlendirilebilir.

Kıyıda bir devletin ulusal karasuları sınırını saptama hakkı; BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesine göre, "Her devlet karasularının genişliğini tespit etme hakkına sahiptir; bu genişlik işbu Sözleşmeye göre tespit edilen esas hatlardan itibaren 12 deniz milini geçemez²⁰⁸."

Yunanistan, Sözleşmenin bu maddesine dayanarak Ege Denizi'nde ulusal karasuları sınırını kendi iç hukuk yollarını, bağımsız iradesini kullanarak 6 milden 12 mile çıkarabileceğini ileri sürmektedir.

Türkiye'nin bu konudaki görüşüne göre ise, Sözleşmenin ilgili hükmü, 12 mil genişliği bir üst sınır olarak kabul etmiştir. Bu bağlamda, ilgili hükme dayanarak karasuları genişliğini belirleme hakkını kullanan bir devletin bu uygulaması, aynı zamanda, uluslararası bir nitelik taşımaktadır. Nitekim, Uluslararası Adalet Divanı'nın almış olduğu bir karara göre; "deniz alanlarının sınırlandırılmasının her zaman uluslararası yönü vardır; bu yalnızca sahildevletinin iç hukukunda açıklandığı biçimiyle onun iradesine bağlı olamaz. Her ne kadar tek sahildevletinin bunu gerçekleştirme yetkisine sahip olması nedeniyle sınırlandırma işlemi zorunlu olarak tek taraflı bir işlem ise de, buna karşılık, bu sınırlandırmanın, üçüncü devletler bakımından geçerliliği uluslararası hukuku ilgilendirmektedir²⁰⁹."

Yunanistan'ın Ege Denizi'nde ulusal karasuları sınırını 12 mile çıkarması durumunda Türkiye, uluslararası hukuka dayanarak bu uygulamayı tanımama hakkına sahiptir. Türkiye'nin 12 mil iddialarına karşı izlemiş olduğu yaklaşım bu konuda teamül oluşturmaktadır, dolayısıyla, Yunanistan'ın bu yönde alacağı bir kararı Türkiye'nin kabullenmesi beklenemez.

²⁰⁸ Özman, **a.g.e.**, s. 5

²⁰⁹ Aydoğan, Özman, **Ege'de Karasuları Sorunu**, A.Ü. SBF Dergisi, Cilt.LXIII, No. 3/4, Temmuz-Aralık 1988, s. 179.

BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesinde belirtilen 12 mil sınırının bir genel hukuk kuralı, teamül (yapılageliş kuralı) olduğu; Yunanistan'ın iddiasına göre, ilgili Sözleşmenin 3. maddesinde belirtilmiş bulunan 12 millik kural, giderek, bütün devletler tarafından genel kabul gören bir devletler genel hukuku kuralı, yapılageliş kuralı oluşturmaktadır.

Türkiye'ye göre ise, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde karasuları sınırının azami 12 mil olabileceğine ilişkin bir kuralın bulunmasına karşın, uygulamada devletler, ulusal karasuları sınırını belirlerken farklı genişlik kriterleri saptamaktadırlar; Özman'ın belirttiğine göre; 20 devlet 3 deniz mili, 2 devlet 4 deniz mili, 4 devlet 6 deniz mili, 81 devlet 12 deniz mili, 1 devlet 15 deniz mili, 1 devlet 20 deniz mili, 2 devlet 30 deniz mili, 2 devlet 35 deniz mili, 4 devlet 50 deniz mili, 1 devlet 70 deniz mili, 1 devlet 100 deniz mili, 1 devlet 150 deniz mili, 13 devlet 200 deniz mili genişlikte ulusal karasuları sınırına sahip bulunmaktadır²¹⁰. Uygulamadaki farklılıklara karşın, 12 millik kural üzerinde belirgin bir yoğunluğun bulunması, bu kuralın bir yapılageliş oluşturup oluşturmadığı tartışmalarını gündeme getirmektedir. Bununla birlikte, bu kuralın yapılagelişe dönüştüğü kabul edilse dahi, Türkiye'ye karşı bu kuralın ileri sürülebilmesi söz konusu olamaz. Çünkü, Türkiye 12 millik genişliğin Ege Denizi'nde uygulanmasına istikrarlı olarak karşı çıkmıştır. Bütün bunların yanı sıra, bazı Yunanlı yazarların belirtmiş olduklarının aksine, Türkiye iç hukuk açısından da 12 mil konusundaki yaklaşımını korumuştur. "...1964 Türk Karasuları Kanunu (bugün yürürlükte değildir) 12 mil kuralına hiçbir yerde atıfta bulunmadığı gibi bu genişliğe yapılageliş değeri verecek herhangi bir ifade de içermemektedir. Aynı şekilde Türkiye'nin hiçbir belgesi ve uygulaması, gerekçeleri dikkate alındığında 12 milden yana bir opinio juris'in mevcut olduğu sonucunu doğurmamaktadır."

Ege Denizi'nin statüsü ve hakkın kötüye kullanılmayacağı ilkesi; BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 122. maddesine göre; "İşbu Sözleşmenin amaçları uyarınca 'kapalı veya yarı kapalı deniz'den, iki veya daha çok devlet tarafından çevrili ve diğer bir denize veya okyanusa dar bir geçitle bağlı bulunan veyahut da bütünüyle veya büyük bir bölümü

²¹⁰ Özman, **a.g.m.**, s. 175

ile, iki veya daha çok devletin karasularından ve münhasır ekonomik bölgelerinden oluşan bir körfez, bir deniz havzası veya bir deniz anlaşılır²¹¹.”

Türkiye'nin görüşüne göre, Yunanistan'ın Ege Denizi'nde sahip olduğu adaların karasularını tek taraflı olarak, 6 milden 12 mile genişletmek istemesi, bu denizin kapalı-yarı kapalı statüsün göz önünde bulundurulduğunda, diğer kıyıdar ülke olan Türkiye açısından olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir harekettir. Bu nedenle, kıyıdar devletler olarak Türkiye ve Yunanistan arasında bu konuda ortak bir görüşün bulunması gerekmektedir. Söz konusu Sözleşmenin 15. ve 123. maddeleri, bu türden hak ve yükümlülükleri düzenlemektedir.

15. maddeye göre; “İki devletin sahilleri bitişik veya karşı karşıya olduğunda, aralarında aksine bir anlaşma olmadıkça, bu devletlerden ne birinin ne de diğerinin kendi karasularını, bütün noktaları, bu iki devletin her birinin karasularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hatların en yakın noktalarından eşit uzaklıkta bulunan orta hattın ötesine uzatmaya hakkı yoktur. Bununla beraber bu hüküm, tarihi hakların veya diğer özel durumların varlığı nedeniyle, her iki devletin karasularının başka şekilde sınırlandırılmasının gerekli olduğu durumlarda uygulanmaz²¹².”

123. madde hükmüne göre ise; “kapalı veya yarı kapalı bir denize sahildar olan devletler, işbu Sözleşme gereğince kendilerine ait olan hakların kullanılmasında ve yükümlülüklerin yerine getirilmesinde aralarında işbirliğinde bulunmalıdırlar (...)”²¹³

Ege Denizi'nde karasuları sınırının Yunanistan tarafından tek taraflı olarak 6 milden 12 mile genişletilmesi durumu, yukarıda sıralanmış olan Sözleşme hükümlerine aykırı bir durum ortaya çıkardığı gibi, ayrıca Sözleşmenin 300. maddesine de aykırı bir sonuç doğuracaktır. 300. madde hükmüne göre; “Taraf devletler işbu Sözleşme uyarınca üstlendikleri yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirmeli ve işbu Sözleşmede tanınan

²¹¹ Aydoğan, Özman, **BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi**, IDTO Yayınları, İstanbul, 1984, s. 55

²¹² Özman, **a.g.e.**, s. 7

²¹³ Özman, **a.g.e.**, s. 56

hakları, yetkileri ve serbestileri hakkın kötüye kullanılmasını oluşturmayacak biçimde kullanmalıdırlar²¹⁴.”

Türkiye'nin görüşüne göre; Yunanistan'ın, Ege Denizi'nde ulusal karasularını 12 mile genişletmesi, Türkiye'nin bu denizdeki kıta sahanlığı haklarını ortadan kaldıracığı gibi, bu denizden yararlanırken dayanmış olduğu ekonomik, ticari, askeri ve siyasi egemenlik haklarını da sınırlandıracak, bu denizi adeta bir “Yunan Gölü”ne dönüştürecektir, dolayısıyla bu tür bir davranış hakkın kötüye kullanılması olacaktır.

Bazı Yunanlı yazarların görüşüne göre ise, “Yunanistan'ın 12 mil kuralını uygulaması Ege'yi yabancı devletlere kapatmayacağı gibi, devletlerin zararsız geçiş hakkına da (1982 Sözleşmesi'nin 17. ve onu izleyen maddeleri) hanel getirmeyecektir. Üstelik hakkın kötüye kullanılması tek başına bir yetki değil, belirli bir hakkın kullanılma şekliyle ilgili bir kavramdır. 300. maddenin içerdiği hüküm, öteki devletlerin haklarıyla ilgili olup, sözleşmeyle tanınan bir yetkinin kullanılmasını engellemez²¹⁵.”

Ege Denizi'nde, ulusal karasuları sınırının Yunanistan tarafından 6 milden 12 mile genişletilmesi konusunda, kıyıda ülkeler olan Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan görüşmelerde tarafların görüşlerini birleştirmek mümkün olmadığından anlaşmazlık sürmektedir. İki ülke arasındaki ilişkilerin yönelimine bağlı olarak, zaman zaman, her iki ülke de ulusal yaklaşımlarını sert açıklamalarla dile getirmektedirler. BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 16 Kasım 1994 tarihinde yürürlüğe girmesinin ardından Yunanistan'ın ulusal karasularını 12 mile çıkarmakta kararlı olduğunu ve zamanı geldiğinde bu hakkını kullanacağını dile getirmekte oluşu, Türkiye'nin de bu konudaki kararlı tutumunu sıklıkla dile getirmesine neden olmaktadır. Nitekim Yunanistan Parlamentosu 31 Mayıs 1995 tarihinde Sözleşmeyi onaylarken bu yaklaşım açıkça ifade edilmiştir²¹⁶. Türkiye'nin, Yunanistan tarafından alınacak böylesi bir kararı savaş nedeni “casus belli” olarak nitelendirmesi, iki ülkenin de birbirlerini ulusal çıkarları, egemenlik hakları, toprak bütünlükleri açısından potansiyel tehlike ve tehdit kaynağı olarak

²¹⁴ Özman, **a.g.e.**, s. 143

²¹⁵ Katsoufros, **a.g.e.**, s. 85

²¹⁶ Bkz., Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 134

algılamalarına yol açmaktadır. Bu bakımdan ele alındığında ise, Yunanistan'ın AB'ye tam üye olmasının sağlamış olduğu avantaj ile Ege'deki karasuları uyuşmazlığını AB'nin dış sınırlarına ilişkin kurallar çerçevesinde değerlendirme çabasında olduğu gözlemlenmektedir. Karasuları yüzünden çıkabilecek bir sıcak çatışmada Türkiye'nin tepkisini AB'den sağlayacağını düşündüğü destekle karşılama ve çatışmayı AB'nin sınırlarına yönelik gibi gösterme çabası söz konusudur²¹⁷.

Tarafların görüşlerindeki ısrarları, süregiden çatışma ve gerginlik, ülkeler arasında olası bir savaş riskini gündemde tutmaktadır. Güvensizliğin büyük boyutlarda oluşu, her iki tarafın da silahlanmasına neden olmaktadır. Giderek iki ülkede de uyuşmazlık konularının kesin olarak çözümlenebilmesi için gereken tek yolun savaş olacağına ilişkin bir genel kanı yerleşmektedir.

Diğer yandan, Türkiye ve Yunanistan arasında çatışma riskinin yoğun olduğu karasularının genişletilmesi sorununda Yunanistan'ın bunu bir ulusal egemenlik hakkı olarak görmesi ve bu hakkın kullanılmasını da zamanı geldiğinde gerçekleştireceğini açıklamış olması Türkiye'nin savaş nedeni sayma kararlılığıyla birlikte ele alındığında, uzlaşmanın kısa sürede gerçekleşebilmesini olanaksızlaştırmaktadır. Bu bakımdan ele alındığında ise, süreç içerisinde Yunanistan'ın ulusal karasuları sınırını 12 mile genişletme politikasını uluslararası desteklerle pekiştirmek yönünde çaba göstermiş olduğunu görmekteyiz. Gerek ABD gerekse AB ile olan ilişkileri çerçevesinde Yunanistan, Ege Denizi'nde ulusal karasularını 12 mile genişletmesi durumunda Türkiye ile girişeceği bir sıcak çatışma sırasında uluslararası destekten yoksun kalmama çabası içerisinde. Nitekim 1976 yılında ABD ve Yunanistan arasında gerçekleştirilen Savunma ve İşbirliği Anlaşması'na ilişkin görüşmeler sırasında Yunanistan Ege Denizi'nde çıkacak bir Türk – Yunan savaşında ABD'nin Yunanistan'a destek vermesini hükme bağlamak istemiştir. AB'ne tam üye olarak katıldıktan sonra ise, bu çabalarını AB çerçevesinde sürdürmeye çalışmıştır.

²¹⁷ Mehmet Ali, Birand, **Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999**, Doğan Kitapçılık Yayınları, İstanbul, 2000, s. 352

Türkiye'nin tam üye olarak içerisinde yer almadığı AB ile olan sınırlar çerçevesinde düşünüldüğünde Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege Denizi'ndeki sınırlar aynı zamanda AB'nin dış sınırlarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, Ege'de karasularının 12 mile genişletilmesi, aynı zamanda Birlik'in sınırlarının da genişlemesini doğuracaktır. Ancak, Türkiye'nin bu yöndeki bir uygulamayı savaş nedeni saymakta oluşu, bu olasılığın gerçekleşmesi durumunda Türkiye ile Yunanistan'ı karşı karşıya getireceği gibi, AB'yi de sıcak bir çatışmanın/bunalımın içerisine sürükleyebilecek niteliktedir.

1.5. Hava Sahası Meselesi

1.5.1. Fır Hattı

Ulusal hava sahasının genişliğine ilişkin tartışmalar, 1974 sonrasında Türk - Yunan ilişkilerinin gündeminde sıklıkla yer alan bir konu olmuştur.

Bu konudaki tartışmalar, özellikle, Yunan ulusal karasularının genişliği ile hava sahasının genişliği arasındaki farktan doğmaktadır. Uluslararası hukuk kuralları, devletlerin egemenliklerine ilişkin hakları düzenlerken, devletin egemenliğinin ülkesel toprakları, bu topraklara kıyı oluşturan karasuları ve bütün olarak, bu bölgeler üzerindeki hava sahasını kapsamakta olduğunu hükme bağlamıştır. Kısaca, bir devletin karasuları sınırı ile ulusal hava sahasının genişliği aynı olmak zorunda; devletin bu alanlar üzerindeki münhasır egemenlik hakları bulunduğu kabul edilmektedir.

Günümüzde, Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki ulusal karasularının genişliği 6 mil olmasına karşın, ulusal hava sahasının genişliği 10 mil olarak iddia edilmektedir. Yunanistan'ın bu yöndeki uygulamaları, bu ülkenin 1931 yılında hazırlanan bir kararname ile, yalnızca havacılık ve polis sorunları için ulusal karasuları sınırını 10 mil olarak saptadığını açıklaması ile gündeme gelmiştir. Bu dönemde, Yunanistan'ın karasuları 3 mil olarak kabul edilmiş olmasına karşın ulusal hava sahası 10 mildir²¹⁸.

²¹⁸ Katsoufros, a.g.e., ss. 86-88

Uluslararası hukukun bu konuda saptamış olduğu kurallara açıkça aykırı olan bu uygulama, Türk - Yunan ilişkilerine 1974 yılında etkide bulunmaya başlamıştır²¹⁹. İki ülke arasındaki ilişkilerde Ege Denizi'ne ilişkin uygulamaların görüş ayrılıklarına neden olması ve Kıbrıs Barış Harekatı ile gerginleşmesi, hem Yunanistan hem de Türkiye'nin Ege Denizi'ndeki ulusal çıkarları açısından duyarlı davranmalarına neden olmuştur.

Bu bağlamda, Yunanistan, ilk kez 1974 Haziran ayında ICAO'ya başvuruda bulunarak ulusal hava sahasının 10 mil olarak belirlendiğini bildirmiştir. Yunanistan'ın uluslararası alanda ilk kez bu konuda bir istemini dile getirmiş olması karşısında Türkiye, 1975 Nisan ayında göndermiş olduğu bir teleks mesajı ile ICAO'ya, Yunanistan tarafından ilan edilen 10 millik hava sahası uygulamasını kabul etmediğini açıklamıştır. Ayrıca, Türkiye bununla yetinmeyerek, 5 Mayıs 1975 tarihinde Yunanistan'a göndermiş olduğu bir teleks mesajı ile ilan edilen 10 millik hava sahasını kabul etmediğini bildirmiştir²²⁰.

Tarafların yaklaşımlarındaki katılığı korumaları ve yapılan çeşitli görüşmelerden bir sonuç alınamaması, Türkiye'nin 10 millik hava sahasını tanımadığını göstermek için askeri tatbikatlar sırasında Yunan karasuları ile iddia edilen 10 millik hava sahası arasındaki bölgelerde uçaklarını uçurmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Türkiye'nin bu girişimlerini Yunanistan, ulusal hava sahasının ihlal edilmesi şeklinde yorumlamakta ve her seferinde Türkiye'yi protesto etmekte, buna karşılık Türkiye, bu protestoları geri çevirmektedir.

Yapılan görüşmeler sırasında Yunanistan, ulusal hava sahasını 10 mil olarak belirlemiş olmasını uluslararası hukuka uygun bir girişim olarak değerlendirmiş ve 1931 yılından beri, Türkiye'nin, bu yöndeki uygulamalara tepki göstermediğini ileri sürerek, zımni olarak Türkiye'nin 40 yıldan beri bu uygulamayı kabul ettiğini iddia etmiştir²²¹.

Yunanistan'ın bu konudaki görüşlerine karşı Türkiye, uluslararası hukuk kurallarına göndermede bulunarak; Yunanistan'ın bu uygulamasının, 1944 Chicago Sözleşmesi'nin 1.

²¹⁹ Bkz; Kamuran Gürün, **Bükreş-Paris-Atina Büyükelçilik Anıları**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1994, ss. 358-360

²²⁰ Katsoufros, **a.g.e.**, s. 86

²²¹ Bkz., Katsoufros, **a.g.e.**, ss. 87-88

ve 2. maddelerine aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Bu sözleşmenin 1. maddesine göre; “Sözleşmeyle, devletler her devletin ülkesi üzerindeki hava sahasında tam ve münhasıran egemenlik haklarına sahip olduğunu tanırlar.” 2. maddeye göre ise, “Bu Sözleşmenin amaçları açısından bir devletin ülkesi deyimiyle bu devletin egemenliği, hükümranlılığı, koruması ya da mandası altında bulunan toprakları ve bu topraklara bitişik olan karasuları kastedilmektedir²²².”

Türkiye, bu sözleşmenin hükümlerine dayanarak, Yunanistan’ın karasuları sınırları ötesine taşan bir ulusal hava sahası saptayamayacağı görüşünü ileri sürmektedir. Buna göre, bir devletin egemenliği, ancak karasuları üzerindeki hava sahasının genişliğine bağlı olarak, o devlete egemenlik hakları sağlamaktadır. Dolayısıyla, Yunanistan’ın 6 mil olan karasuları, kendisine, ancak 6 millik bir hava sahası sağlamaktadır, 6 mil dışında kalan bölge bütünüyle uluslararası hava sahasını oluşturmakta ve Yunanistan’a egemenlik hakkı tanımamaktadır.

“Gerçekten, uluslararası hukuk bir kıyı devletine farklı amaçlar için farklı genişlikte karasuları ilan etme olanağı tanımamaktadır. Bu anlamda bir devletin karasuları hava sahası arasında bir özdeşlik olması ilkesinden söz edilebilir. Bu şekilde, 1958 Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi’nin 2. maddesi ve 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin 87 1 b maddesi açık deniz üzerindeki hava sahasında uçuş serbestliği öngörmektedir. Aynı şekilde Nisan 1948’de aldığı bir kararla ICAO Konseyi açık deniz üzerindeki hava sahasında yalnızca açık deniz rejiminin geçerli olduğunu kabul etmiştir.”

Bunların yanı sıra, günümüzde, Türkiye ve Yunanistan arasındaki karasularının genişletilmesi konusundaki anlaşmazlıkla birlikte ele alındığında, Yunanistan’ın karasularını 12 mil olarak genişletme isteğine karşı Türkiye’nin bu kararı savaş nedeni sayması, hava sahası konusunda Yunanistan’ın tutumunu şimdilik engelleyen bir başka etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçekten de, Yunanistan’ın, Ege Denizi’nde ulusal karasuları sınırını 12 mil olarak belirlemesi durumunda, iki ülke arasında tartışma konusu olan pek çok sorun kendiliğinden ortadan kalkabilecek niteliktedir. Böylesi bir sonuç ise,

²²² The Association of Journalists, **The Aegean-Realities**, İstanbul, 1995 s. 23

Türkiye'nin yaşamasal çıkarlarının bütünüyle göz ardı edilmesi sonucunu doğuracağından kabul edilemez niteliktedir.

Türkiye'nin, Ege Denizi'nde ulusal hava sahası sınırını 6 mil olarak kabul etmesi ve bölgede yapılan ulusal ve NATO çerçevesindeki ortak tatbikatlar sırasında uçaklarını 10 millik kısım içerisinde uçurması, Yunanistan'ın sert tepkisine neden olmaktadır. 10 millik hava sahası ve 6 millik karasuları uygulamasının hukuksal geçersizliğine ilişkin olarak sıklıkla dile getirilen bir örneğe göre, Yunanistan'ın uygulamakta olduğu 6 millik karasularının dışında fakat 10 millik hava sahası içerisinde bulunan bir askeri geminin varlığı karasuları bakımından bir egemenlik ihlali oluşturmaz iken aynı gemiden havalanacak bir helikopter ulusal hava sahasının ihlal edildiği suçlamasına hedef olabilmektedir. Oysa devletlerin egemenlik sınırlarını belirlemede hareket noktası hava sahası değil kara sınırları ve bunlara bitişik karasularıdır.

Yunanistan, bu girişimleri ulusal hava sahasının ihlal edilmesi olarak değerlendirmekte dolayısıyla, hem Türkiye'yi hem de bu bölgede uçuşlara katılan diğer devletleri protesto etmektedir.

Türkiye ve Yunanistan arasında hava sahasına ilişkin önemli bir diğer tartışma ise, Ege Denizi üzerindeki sivil havacılığın güvenli bir şekilde yürütülmesini sağlayacak yükümlülüklerle ilişkindir. Havacılığın gelişmesine koşut olarak sivil havacılığın belirli bir düzen içerisinde yürütülmesi ve uçuş güvenliğinin sağlanabilmesi, uluslararası ortak düzenlemelerin yapılmasını gerektirmiştir. Bu nedenle, 1944 yılında Chicago Sözleşmesi ile Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü - ICAO kurulmuştur. Bu sözleşme çerçevesinde, sivil havacılığın güven içerisinde sürdürülmesi için Uçuş Bildirim Bölgeleri - FIR olarak adlandırılan denetim alanları oluşturulmuştur. FIR içerisinde uçuş güvenliğinin sağlanması için gerekli olan her türlü trafik kolaylıkları, haberleşme olanakları, meteorolojik hareketler konusunda uyarıcı bilgiler, daha önce ICAO tarafından saptanmış olan ülke tarafından sağlanır; bununla birlikte, FIR sorumluluğu hiç bir durumda, söz konusu sahalar üzerinde sorumluluk yüklenen devlete egemenlik hakkı vermemektedir.

Ege Denizi üzerindeki FIR sorumluluğu, ICAO'nun 1950 yılında İstanbul'da düzenlemiş olduğu bir toplantı sırasında belirlenmiş ve bu düzenlemeye göre, Ege üzerinde uçan uçakların uçuş sırasında bilgileri Atina'ya vermeleri ve ancak Türk karasularına girdikten sonra, bu bilgileri İstanbul'a bildirmeleri, 1952 yılında Paris'te yapılan toplantıda kararlaştırılmıştır.

1974 yılına kadar bu uygulamalara devam edildikten sonra 1974 Kıbrıs Barış Harekatı, iki ülke arasında bir savaş riskini gündeme getirdiğinden Türkiye, Ege'den gelebilecek bir sürpriz saldırı ile karşılaşmamak için 685 sayılı NOTAM ile Ege ve Akdeniz'i tehlikeli bölge ilan etmiş, ancak hareketin bitmesiyle bu NOTAM kaldırılmıştır. Buna karşın, 6 Ağustos 1974 tarihinde yayımlanan 714 sayılı NOTAM ile Türkiye Ege Denizi'ndeki FIR sorumluluk bölgelerini kuzey-güney doğrultusunda bir çizgi ile ikiye ayırmış ve bu çizgiye yaklaşan bütün uçakların uçuş bilgilerini İstanbul'a vermeleri gerektiğini bildirmiştir. Yunanistan, bu durumda, 1066 ve 1152 sayılı NOTAM'larını yayımlayarak Ege Denizi'ni bütünüyle tehlikeli bölge ilan etmiş ve bölgeyi uçuşlara kapatmıştır. Konuya ilişkin görüşmeler 1980 yılına kadar herhangi bir çözüme ulaşmakta başarısız kalırken, 1980 yılında Türkiye, 714 sayılı NOTAM'a son verdiğini açıklamış, daha sonra Yunanistan da NOTAM'larını geri çekmiş ve bölge trafiğe yeniden açılmıştır.

Bununla birlikte, iki ülke arasında bu konudaki anlaşmazlık sürmektedir. Özellikle, askeri uçakların FIR bölgelerine girerken, saptanan merkeze uçuş bilgilerini verip vermeyeceği konusundaki görüş ayrılıkları, sorunu gündemde tutmaktadır. Yunanistan'a göre, Atine FIR sorumluluk alanına giren bütün askeri uçakların uçuş planlarını vermeleri zorunludur. Türkiye, bu görüşe karşı çıkmakta ve Chicago Sözleşmesi'nin 3. maddesine göre, askeri uçakların uluslararası hava sahasında uçuşları sırasında uçuş planlarını vermek zorunda olmadığını ileri sürmektedir. Chicago Sözleşmesi'nin 3. maddesine göre; a) Bu Sözleşme yalnızca sivil uçaklara uygulanabilir ve askeri uçaklara uygulanamaz... d) Sözleşmeyi kabul eden devletler, askeri uçaklar için düzenlemeler yaparken, sivil uçakların uçuş güvenliğine saygı göstermeyi yükümlenirler.

Bu tartışmalara konu edilen bir diğer nokta ise, Yunanistan'ın Limni adası çevresinde 3000 mil karelik bir "kontrol bölgesi" oluşturmasıdır. Türkiye'nin görüşüne göre, bütün uakların önceden izin alarak uabilecekleri iddia edilen Limni kontrol bölgesi, ICAO kurallarını ihlal etmekte ve sivil terminal kontrol istekleri için gereksiz genişliktedir. Yunanistan, Limni çevresinde oluşturulan terminal kontrol bölgesinin, Ege Denizi uluslararası hava sahasının yalnızca küçük bir bölümünü işgal etmekte olduğuna değinmiş ve yapılan kimi görüşmeler sırasında bu bölgenin azaltılabileceğine ilişkin önerilerde bulunmuştur.

Eylül 1980'den sonra, Türkiye'nin ardından Yunanistan'ın Ege Denizi zerindeki uçuşları tehlikeli olarak niteleyen ve yasaklayan NOTAM'larını geri çekmeleri, bu konunun zmlendiğine ilişkin iyimser bir hava yaratmakla birlikte, özellikle askeri uçuşlar ve tatbikatlar sırasında Türk savaş uaklarının, Yunanistan'ın iddia etmiş olduğu 10 millik hava sahasında, Türk görüşlerini destekler bir yöntem olarak, sık sık uçmaları, iki ülke arasında beklenen yumuşamayı olumsuz etkilemiştir. NATO tatbikatları ve Türkiye'nin ulusal tatbikatları sırasında askeri uakların, uçuşlarını 10 millik kısımda sürdürmeleri Yunanistan'ın bu bölgedeki NATO tatbikatlarına katılmayı reddetmesine yol açarken, hem tatbikata katılan ülkeler hem de Türkiye NATO nezdinde protesto edilmişlerdir. Yunanistan, Türkiye'nin, Yunan ulusal hava sahasını 10 mil olarak kabullenmemesini ve ihlal olarak nitelendirilen uçuşların sürdürülmesini, Yunan ulusal bütünlüğü ve güvenliği açısından bir tehdit olarak algıladığını açıklamıştır.

Özellikle, ulusal hava sahasının ihlal edildiğine ilişkin Yunan iddiaları ve Türkiye'nin bu iddiaları kabullenmemesi, sorunu gündemde tutarken, Türkiye ve Yunanistan arasında başlayan DAVOS süreci çerçevesinde 3-4 Mart 1988 Brüksel Ortak Bildirisi ile, 'İki Başbakan, Dışışleri Bakanları'nın gözetimi altında ulusal askeri tatbikatların yürütülmesi ve askeri uakların uçuşlarıyla ilgili sorunları incelemek üzere diplomatlardan ve askeri uzmanlardan oluşacak siyasi komiteye bağlı bir alt komitenin Mart ayı içerisinde toplanmasını kararlaştırmışlardır.

Mayıs 1988’de Türk Dışişleri Bakanı’nın Atina’yı ziyareti sırasında hazırlanan “Mutabakat Muhtırası”nda, taraflar birbirlerinin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne ve Ege’nin açık deniz alanlarını ve uluslararası hava sahasını kullanma haklarına saygı gösterilmesi yükümlülüğünü dile getirmişlerdir. Açık deniz alanları ve uluslararası hava sahasında ulusal faaliyetlerin yürütülmesinde, deniz ve hava trafiğinin uluslararası belgeler, kurallar ve yönetmeliklerde öngörülen çerçevede kolayca akımına müdahale etmemeye özen göstermeyi kararlaştırmışlardır. Açık deniz alanlarında ve uluslararası hava sahasında notam veya bildirim veya uyarı gerektiren ulusal askeri tatbikatların planlanması ve yürütülmesinin, aşağıdaki hususları da mümkün olacak azami ölçüde önleyecek şekilde yürütülmesinde mutabık kalmışlardır; a) belirli bölgelerin tecrit edilmesi, b) tatbikat alanlarının uzun süreler için kapatılması, c) tatbikatların turizmin en yoğun olduğu dönemlerde -her yıl 1 Temmuz’dan 1 Eylül’e kadar- ve başlıca ulusal ve dini resmi tatillerde yürütülmemesi. Bütün ulusal askeri faaliyetlerin planlanması ve yürütülmesi mevcut uluslararası kural, yönetmelik ve usullere uygun olarak yürütülecektir²²³.

Günümüz koşulları altında her iki ülke de, ulusal yaklaşımlarını korumakla birlikte, Ege Denizi’ndeki turizm faaliyetlerinden mümkün olduğunca yararlanmak amacıyla, özellikle Türkiye’nin Batı ile hava yolu bağlantıları düşünüldüğünde, sivil havacılığa ilişkin uçuşlar konusunda belirgin bir yakınlaşma göstermekle birlikte, bu duyarlılık askeri uçuşlar sırasında ve tatbikatlar sırasında sertleşmeye dönüşmekte, çözümsüzlük ve gerginlik sürmektedir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki son gerginlikler sonrasında özellikle Ege Denizi’nde taraflar arasındaki ilişkilerin giderek sertleşmesine koşut olarak taraflar arasında bu gerginliklerin azaltılmasını amaçlayan bir dizi görüşmenin yapıldığı konulardan biri de, özellikle turizm sezonlarında, her iki ülkenin de Ege Denizi’nde gerginliğe ve tırmanmaya yol açabilecek girişimlerden uzak durma kararı olmuştur. Bu bağlamda, Haziran 1997’de Türkiye tek taraflı olarak Ege Denizi üzerinde rutin askeri uçuşların NATO kodlarını kullanacağını ve silahsız olarak uçacaklarını açıklamış ve bunu uygulamaya başlamıştır. Yunanistan’ın da bu yönde çaba göstereceği belirtilmiştir.

²²³ Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 176

İki ülke arasında sağlanan yakınlaşmaya koşut olarak Yunanistan'ın Ege hava sahasına ilişkin politikasında da kimi değişiklikler görülmüştür; Dynamic Mix 2000 NATO tatbikatlarına katılacak Türk savaş uçaklarına Yunan hava sahasını kullandırmış olmakla kalmayarak Türk savaş uçaklarının başka bir ülkeye giderken Yunanistan üzerinden geçmesini kabullendiği haberleri basında yer almıştır. Aynı haberde, "Atina'nın bir diğer jesti ise Ege'nin ortasındaki uluslararası hava sahasında Andros ve Psathoura ordu atış alanı mevkillerinin tamamen iptali şeklinde olacak"²²⁴ denilmektedir.

1.5.2. Milli Hava Sahaları

Bilindiği üzere, 1944 tarihli Şikago sözleşmesi ve uluslararası hukuk, milli hava sahasının genişliğini, ülkenin karasuları genişliği ile sınırlanmıştır. Bu konu ile ilgili karşılıklı olarak ortaya atılan iddialar şu şekildedir.

Yunan İddiası: Ege'de karasularının 6 mil olmasına karşı hava sahası genişliği 10 mil olarak tespit edilmiştir. 10 millik hava sahasına giren uçaklar Yunan hava sahasını ihlal etmiş olmaktadır²²⁵.

Türkiye'nin Cevabı: 1944 tarihli Şikago sözleşmesi ve uluslararası hukukun hava sahasının karasuları genişliği ile sınırlandırılmasına rağmen Yunanistan'ın hiçbir hukuksal dayanağı olmadan hava sahasının 10 mil genişlikte olarak ilan etmesi kabul edilemez. Üstelik bu iddia 1931 tarihli bir kararnameye dayandırılmakta ve bu şekilde bir iddia dünyaya sadece Yunanistan tarafından ileri sürülmektedir. Bu kararnamenin mevcudiyeti 1974 yılında yayınlanan Yunan AIP'sinde (Anoronautical Information Publication) belirtilmiş ve buna Türkiye tarafından derhal itiraz edilmiştir.

Yunanistan, 10 millik hava sahası iddiasına dayanarak, Türk askeri uçaklarının gerek eğitim uçuşları, gerek tatbikatlar sırasında hava sahası ihlallerinde bulunduğunu ileri sürmektedir. Böylece uluslararası hukukun temel kurallarını ve mevcut düzenlemeleri hiç sayarak Ege'nin uluslararası hava sahasının bir bölümünü Yunan hava sahası haline

²²⁴ Taki, Berberakis, "Atina, Ege İnadından Vazgeçti", Milliyet, 22 Mayıs 2000

²²⁵ Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 179

getirecek bir emrivaki yaratmak istemektedir. Türk uçakları 6 millik Yunan hava sahasına girmemekte, ancak bunun ötesinde kalan uluslararası hava sahasında uçmaktadırlar. Bu durumda, Yunanistan'ın iddia ettiği gibi Yunan milli hava sahası ihlal edilmiş olmamaktadır. NATO tatbikatlarında da 6 millik hava sahası esas alınmaktadır²²⁶.

Yunanistan tarafından; Limni Adası'nı NATO plânları içine koydurma düşüncesinin, bunda başarı elde edemediği günlerde Ege hava sahası üzerinde kontrolünde tuttuğu sivil hava trafiğinde bir değişiklik yapılması gündeme getirilmiş ve ilan edilmiştir. Bu davranışıyla Yunanistan, 1 Haziran 1986 tarihinden itibaren hava koridorunu Limni Adası üzerinden geçirerek hava sahasını Türkiye'nin aleyhine daraltıyordu.

Bunun Türkiye için iki anlamı vardır. Birincisi; Türk Hava Kuvvetleri'nin Ege hava sahası üzerinde tatbikat ve eğitim uçuşu yapmalarını engellemek, ikincisi ise; Limni Adası'nı hava koridorlarının merkezi haline getirerek devamlı gündemde tutmak.

1981 yıllarına dönülecek olursa, Yunanistan'ın o yıl G-18 hava koridoruna Limni Adası'nı dahil etme girişimleri görülür. Bu girişime Türkiye karşı çıkmış, durumu uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'ne getirmiş ve örgüt ortak bir yol bularak bu koridoru Limni'nin 50 mil batısına almıştır.

Yunan İddiası: Paris'teki toplantı sırasında; Yunanistan bu yeni koridorun geçici olduğunu açıklamış, Türkiye'nin isteği üzerine G-18 koridorunun daha önceden batıya kaydırıldığını, bunun kademeli olarak uygulanmakta olduğunu ancak çeşitli nedenler yüzünden G-18 koridorunun takviye edilmesi gerektiğini, bunun için de geçici olarak J-60 koridoru ilân ettiğini ileri sürerek "G-18 tam anlamı ile hizmet etmeye başladığı zaman J-60 koridoru kaldırılacaktır" demiştir.

Türkiye'nin Cevabı: Paris'te toplanan örgütte Türk delegelerinin çıkışı ve bu davranışın Türkiye'nin Ege'deki haklarının kısıtlanması anlamına geldiğinin ifadesi üzerine;

²²⁶ Ege Denizi ve Ege Adaları., s. 180

Yunanlılar "Eski hava koridoruna döneceklerine" söz vermiş ve bu söz örgüt tarafından da onaylanmıştır. Türkiye tarafından bu, verilmiş bir, garanti olarak kabul edilmiştir²²⁷.

Ancak, daha sonra Yunan Başbakan Yardımcısı ve Savunma Bakanı Yannis Haralambopoulos şöyle demektedir; "Biz bu koridoru ICAO'ya danışarak ilân ettik. Benim aldığım bilgilere göre Paris'teki toplantıda ICAO temsilcisi, Türk temsilcisine bunu söylemiş. Türkiye'nin bu koridor sorununda tansiyonu ve gerginliği artırıcı hareketlerde bulunacağını sanmıyorum. Yunanistan'ın kontrolündeki G-18 ve J-60 hava koridoru işlemeye devam ediyor."

Yunanistan bütün bu davranışlarıyla ne yapmaya çalışmaktadır? Yukarıda da belirtildiği gibi J-60 koridoruyla Türk kıyılarına 50 mil daha yaklaşan Yunanistan, Türk Hava Kuvvetleri'nin gerek manevralarında gerekse eğitim uçuşlarında Türkiye'yi dar bir bölgeye hapsetme gayreti içerisinde. Tek kelimeyle Türkiye'nin elini kolunu bağlamaya çalışmaktadır. Limni'yi hava koridorunun içine almasındaki bir diğer amaç da, anlaşmalara aykırı olarak silâhlendirdiği bu adanın üzerinde bir nevi koruma ağı örmek istemesidir.

1.5.3. Rogers Antlaşması'nın Uygulanması Sorunu

Yunanistan Ağustos 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekati'nı bahane ederek NATO'nun askeri kanadından ayrılmıştı.

Uzun müzakerelerden sonra 16 Ekim 1980 tarihli SACEUR önerisinin, 20 Ekim 1980 tarihinde Savunma Planlama Komitesinde (DPC) onaylanmasından sonra NATO'nun askeri kanadına tekrar dönüşü mümkün olabilmektedir.

Bu antlaşma Yunanistan'ın NATO'nun Askeri Kanadında bulunuşunun yegane dayanağıdır.

Türkiye, o tarihlerde Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönme şartını şu prensiplere bağlamıştır.

²²⁷ Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 180

- Ege'nin uluslararası hava ve deniz sahalarını uluslararası, hukuk kuralları gereğince kullanmayı kısıtlayacak bir çözüm kabul edilemez.

-Yunanistan'ın 1974 öncesi koşullarla eski sorumluluk saha ve düzenlemelerini kapsayacak şekilde NATO'nun askeri entegrasyonuna dönüşü kabul edilemez.

-Ege'deki nihai komuta sorumluluğu (hava ve deniz için) COMAIRSOUTH. (Güney Avrupa Hava Kuvvetleri Komutanlığı) ve COMNAVSOUTH (Güney Avrupa Deniz Kuvvetleri Komutanlığı)'dan daha aşağı indirilmez²²⁸.

Bu konseptte "No Command Boundries" adı verilecektir. Keza Yunanistan'ın askeri kanada dönüşünde denizde sorumluluk sahası verilmeyeceği ve "Task Force(Görev Kuvveti)" kavramı kabul edileceği konusunda mutabakata varılmıştır.

Anlaşma Yunanistan'ın NATO'nun Askeri Yapısına bağlanmasına ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Türkiye ile Yunanistan arasında mevcut ikili sorunlar anlaşma kapsamı dışındadır. Bugüne kadar Antlaşma paralelinde sorunlara herhangi bir çözüm getirilemediği gibi Yunanistan anlaşmayı kendi maksatları istikametinde istismar etmektedir. Konuyla ilgili ortaya atılan iddialar şu şekildedir:

Yunan İddiası: Rogers Antlaşması, tüm gayretlere rağmen bugüne kadar, Türkiye'nin, Yunanistan'ın Ege'deki hakimiyetini kabul etmemesi nedeniyle tümüyle uygulanamamıştır; Halbuki Yunanistan, Rogers Antlaşması'na ilişkin tüm yükümlülüklerini yerine getirmiştir.

Yunanistan'ın, NATO'nun askeri yapısına dönüşünü sağlayan 'antlaşma Rogers Planı adı verilen bir belge olmayıp, iştirake açık grubun sorularına Yunanistan'ın vermiş olduğu cevapları da kapsamaktadır²²⁹

Türkiye'nin Cevabı: Rogers Antlaşması, Yunanistan'ın komuta kontrol konusunda iştirake açık gruba verdiği cevapların askeri komitedeki çatışmayı çıkmaza sokmasından

²²⁸ Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 183

²²⁹ Ege Denizi ve Ege Adaları., s. 184

sonra, SACEUR'un gayretleri sonucu ulaşılmış bir uzlaşma anlaşmasıdır. Bu bakımdan açıklamalar (Amplifications), daha çok Ege'de komuta kontrol düzenlemeleri ile ilgilidir. Esasen taraflar arasında temel sorunun, komuta kontrol sorunu olduğu Rogers Antlaşmasında açıkça belirtilmiştir. Bu husus taraflarca kabul edildiğine göre, konuya ilişkin önceki düzenlemeler geçerli değildir. Aslında 1974 yılında Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından ayrılmasıyla o tarihe kadar olan düzenlemeler hukukiliğini kaybetmiştir. Rogers Antlaşmasının Türkiye ve Yunanistan'ca kabul edilmesi ve DPC tarafından onaylanması sonucunda, 1974 öncesinde mevcut olan düzenlemelerin hukuki veya fiili hiçbir geçerliliği kalmamıştır²³⁰.

4. BÖLÜM

2. EGE DENİZİ VE ADALAR ÜZERİNDEKİ MEVCUT DURUMUN DEĞİŞMESİNİN SONUÇLARI

Lozan Barış Antlaşması, Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını uluslararası alanda resmen tescil etmekle kalmayıp, aynı zamanda Ege'de, Türkiye ve Yunanistan'ın deniz ve hava sahaları ile, egemenliği Yunanistan'a bırakılan Doğu Ege Adaları'na ilişkin antlaşma hükümlerini ihtiva etmekte ve iki devlet arasında belirli bir denge oluşturmaktadır. Bu denge çerçevesinde her iki devlete de eşit genişlikte kara suları ve hava sahası tanındıktan sonra, Ege büyük ölçüde bir açık deniz ve üstündeki hava sahası da, uluslararası hava sahası olarak ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan, Türkiye'ye yakın bir coğrafi konuma sahip olan Doğu Ege Adaları'ndan Yunanistan'a bırakılmış olanlar da, bu denge çerçevesinde, silahtan ve askerden arındırılmaktadır. Fakat, Lozan Antlaşması ile oluşturulan bu denge, 1930'lu yıllardan başlayarak Yunanistan tarafından zorlanmaya ve değiştirilmeye başlanmıştır.

²³⁰Ege Denizi ve Ege Adaları,, s. 184

Yunanistan bu paralelde, 18 Eylül 1936 tarihinde kara sularının genişliğini ilke olarak 6 mile çıkarmış, ancak özel konulara ilişkin olarak bu genişliğin daha fazla veya daha az tutulması olasılığını saklı tutmuştur.

Yunanistan'ın kara sularını genişletmesi, ne gariptir ki, 20 Temmuz 1936'da imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin hemen arkasından gelmektedir. Böylece Yunanistan, mevcut deniz hükümlerinin alanını, Ege'nin % 45'ine çıkarmıştır.

Son günlerde de, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine dayanarak, kara sularını 12 mile çıkarma hakkına sahip olduğunu beyan etmektedir. Halbuki bu sözleşmede 12 mil azami sınır olarak öngörülmüş olup bunun mutlaka uygulanacağı konusunda bir yükümlülük yoktur: Keza bu sözleşmede hakkın kötüye kullanılmaması, esas prensip, olarak kabul edilmiştir. Bunu görmemezlikten gelen Yunanistan, karasularını genişletmekten bahsederken, Ege'nin % 72'sini, kendi ülkesine katmayı tasarlamakla kalmamakta, Türkiye'yi tecrit etmek ve Ege'yi bir Yunan gölü haline getirmek istemektedir. İşte böyle bir durumda da; Türkiye'nin Akdeniz'e serbest geçiş bağlantısı, kaybolacak, Ege'de ilmi araştırma ve askeri tatbikat imkânları hemen hemen ortadan kalkacak ve bu da Türkiye'nin ekonomik ve askeri bakımdan tam bir ablukaya girmesi demek olacaktır.

İşte Türkiye bütün bu tehlikeleri sezdiği ve böyle bir durumu hiç bir zaman kabul edemeyeceği içindir ki, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni ve Konferans Nihai Senedi'ni imzalamamıştır²³¹.

Ege'deki deniz alanlarına ilişkin olarak Yunanistan'ın genişleme politikasının ikinci konusu, kıt'a sahanlığı ile ilgilidir. Yunanistan Ege Denizi'nde petrol arama ve işletme ruhsatları vermeye 1960'lı yıllarda başlamıştır: Yunanistan, Ege Adaları'nın kıt'a sahanlığı üzerinde bizatihi kendisinin yetkili olduğu ve Adalar'ın kıt'a sahanlığı alanlarının da, kıt'alarda olduğu gibi, 200 metre derinliğine kadar varabileceğini iddia etmektedir.

1960'lı yıllardan başlayarak, Ege Adaları etrafında yer alan kıt'a sahanlığı alanlarının Yunanistan'a ait olduğu varsayımından hareket etmekle Yunanistan, karasuları ötesinde de

²³¹ **Ege Denizi ve Ege Adaları**, s. 193

Ege'deki yayılcı politikasını sürdürmek istemekte ve böylece Ege'nin % 92'si üzerinde hak iddia etmektedir.

Bu konuda Yunanistan'ın tezi, doğudaki Ege Adaları ile Anadolu'nun batı kıyısı arasında, eşit uzaklığa göre çizilen çizgiden oluştuğunu ileri sürmesidir. Bu çizgi ise halen mevcut olan karasularından başka bir şey olmayıp bunun ötesindeki bütün Ege'nin Yunanistan'a ait olması demektir. Bu ise Anadolu'nun coğrafi yapısının tabii uzantısı olan kıt'a sahanlığı, üzerindeki hakkımızın ihlâlidir ki, hiçbir şekilde Türkiye tarafından kabul edilemez. Nitekim BM Sözleşmesi, Ege Denizi gibi denizlerde bu bölgelerin karşılıklı olarak tespitini, sahil devletler arasında varılacak anlaşmaya bağlamıştır. Türkiye bu konularda, Yunanistan ile arasında halen mevcut bulunmayan milletlerarası sözleşmenin, milletlerarası yargı organı tarafından tespit edilmesini kabul etmemekte ve bunun en iyi hal tarzının ancak iki sahil devletin karşı karşıya gelerek anlaşmasıyla sağlanabileceği ve hakkaniyet ilkesinin o zaman işlemiş olacağı kanısındadır.

Son yıllarda Yunanistan'ın Ege'de bir başka yayılcı eğilimi de, 24 millik arkeolojik bitişik bölge ilân etme teşebbüsüdür. Görülüyor ki, Yunanistan, başlangıçta da söylediğimiz gibi Türkiye aleyhine ve "Megali İdea" doğrultusunda genişlemeye devam etmekte olup, bu uğurda her fırsattan yararlanmaya çalışmaktadır. Ayrıca bunun için bilinçli ve müessir bir propaganda sürdürmektedir. Bu nedenlerle Türkiye; Lozan Barış Antlaşması'nın kendisine sağladığı haklara sahip çıkmak ve bu hakları sonuna kadar savunmak zorundadır²³².

Yukarıda da açıklamaya çalışıldığı gibi; Yunanistan kara sularını 12 mile çıkartır ve kıt'a sahanlığı konusunu düşündüğü istikamette tahakkuk ettirebilirse ki bu konuda fırsat beklemekte ve kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadır, bu takdirde Türkiye'nin Akdeniz'e, bir anlamda dış dünyaya Yunan kara sularından geçmeden varması olanağı kalmayacaktır. Ege bir Yunan gölü haline gelecek; denizinde, deniz altında ve havasında tam bir hakimiyet kuracaktır. Bu ise Türkiye'nin Ege'de ilmi, iktisadi ve askeri bakımdan tam bir ablukasıdır. Onun için Türkiye bu meşum plânın tahakkukuna hiçbir zaman müsaade etmemelidir ve etmeyeceğini de muhtelif vesilelerle beyan etmiştir.

²³² Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 194

3. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye, dünya coğrafyasının kuzey yarımküresinde yer alan ve bu konumunun özelliği bakımından tarih boyunca büyük önem taşıyan bir ülkedir. Bu jeopolitik önemin temelinde; Türkiye'nin, kuzey-güney ve batı-doğu doğrultusunda önemli harekât minberlerinin üzerinde olması, Asya ve Avrupa gibi "biri, en eski uygarlığın sembolü", "diğeri, çağdaş uygarlığın kaynağı" olan iki kıta arasında bir "doğal köprü" oluşturması gerçeği yatar.

Bu tablo içerisinde Ege Denizi ve Adaları'nın yeri, Anadolu'yu tamamlamasıdır. Bu nedenle; Ege Bölgesi jeopolitik konumu bakımından, dünyanın en hassas bölgelerinden birisidir.

Türkiye ve Yunanistan; bu hassas bölgede, coğrafyanın birlikte yaşamaya zorladığı ve tarihin ise çok kez karşı karşıya getirdiği iki ülkedir.

Türkiye ve Yunanistan'ın coğrafi konumu, daha açık bir deyimle Adaları'nın durumu, bu iki ülkeyi gerçekçi bir görüşle uzlaşma ya da sürekli mücadele zorunda bırakmaktadır. Orta bir yol bulunması oldukça zordur. Şöyle ki, Ege Adaları'nın bir bölümü Anadolu Yarımadası'nın doğal uzantısıdır. Bu adaları, gerek savunma gerekse ekonomik bakımdan Anadolu'dan ayrı düşünmek mümkün değildir. Fakat bu adalarda yaşayan halk Rum'dur.

Bu nedenle Lozan'da bu coğrafi çelişki; Ege Adaları'nın askerden arındırılması, tahkimat ve havaalanı yapımının yasaklanması suretiyle çözümlenmiştir. Yani Yunanistan'ın Ege Adaları üzerindeki hükümlerliliği sınırlandırılmıştır. Bu sınırlamanın, Ege Adaları için olduğu gibi Ege Denizi için de geçerli olması gerekir. Hal böyle iken Yunanistan devamlı surette Ege Adaları'nı tahkim etmekte, buralarda asayişin korunması gerekçesiyle askeri yığınak, yapmakta, turizm bahanesiyle havaalanları inşa etmek ve hava koridorlarının yerini lehine değiştirmek gayreti içerisinde bulunmaktadır.

Deniz Hukuku Konferansı'nın karasularını 12 mile çıkaran hükmü, şimdi Ege'de Türk çıkarları aleyhine tehlikeli tertiplere girişmesi için Yunanistan'ın eline yeni bir koz vermiştir.

Burada, yukarıda sıralanan görüşleri doğrulamak yönünde, batılı yazar Andrew Wilson'un bir açıklamasına yer vermek gerekir.

"1923 Lozan ve 1947 Paris antlaşmalarından beri araziye dayanmayan gelişmeler, Ege bölgesinde ekonomik ve askeri dengeyi tesis etmiştir. Ege'nin Yunan hayatında ve ekonomisindeki yeri, bölgedeki liman sayısı ile belirgindir. Bu deniz, yaşam sahası olarak Yunanistan bakımından büyük değer taşır ise de; Türkiye'de ticareti ve ulaşımının büyük bölümünün serbest hareketi bakımından Ege'ye bağımlıdır. 10. yüzyılın son yarısında Deniz Hukuku bakımından meydana gelecek gelişmelerin neler olabileceğini tahmin edebilse idi, Atatürk Hükümeti'nin Lozan Antlaşması'nı asla imza etmeyeceği tartışılabilir bir konudur²³³."

Sorumlu kişiler tarafından ara sıra reddedilmekle birlikte Yunanistan'ın hâlâ "Büyük Yunanistan" ideali peşinde olduğu açıkça belli olmaktadır. Belki politikacılar, ülkede birlik ve beraberlik sağlamak amacıyla bu ideali bir iç propaganda aracı olarak kullanmaktadır ama, bu yüzden iki ülke arasındaki gerginliğin zaman zaman çok tehlikeli boyutlara ulaştığı da gözden kaçırılmaması gereken bir husustur.

Bu konuda, New York Üniversitesi Yakın ve Ortadoğu Tarihi Profesörü Pierre Oberling'in mukayeseli değerlendirmesi de ilginçtir; "...Modern Yunanistan ve modern Türkiye arasında, ideolojik bakımdan hâlâ temel farklar vardır. Modern Yunanistan, Bizans İmparatorluğu'nun yeniden kurulması yolundaki dinsel ve duygusal bir hayale dayanarak ortaya çıktı. Yunan Hükümeti, Anadolu'da uğranılan felaketten sonra Megali İdea'yı resen reddetmekle beraber, Oniki Adalar olayında ve Kıbrıs sorununda, bu politikanın

²³³ Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 195

uygulanmasını desteklemeye devam etti. Görüldüğü gibi; Yunanlılar duygusal bakımdan hâlâ bu ideale bağlıdırlar²³⁴."

Çağımızda, dünya barışının jeopolitik ve jeostratejik alanda çok hassas dengelere . dayandığı görüşü hakimdir. Bu nedenle sağduyulu her Batılı aydının da, jeopolitik ve jeostratejik bakımdan hayatî önemdeki bir bölgede bulunan iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleştiğini görmek istemesi doğaldır.

Konu üzerinde özellikle duran bir diğer yazarın, Andrew Borowiec'in dikkate değer görüşleri de şöyledir; "İki taraf düzenli bir seviyede görüşlerini sürdürdüğü müddetçe, tırmanma tehlikesi otomatik olarak azalır. Üst düzeyde, belki de en üst düzeyde düzenli bir buluşma sistemi, Ankara ve Atina arasındaki gergin ilişkilerin iyileştirilmesine paha biçilemez derecede yardım edecektir. Bu konuda dikkate değer bir örnek, Fransız-Alman zirve toplantılarıdır. Haber olarak her zaman göze çarpmasa da bu zirve toplantıları, devamlı bir iletişim kanalını açık tutar, kişisel dostluklar kurulmasına yardım eder ve görünüşte çözümlenemez gibi olan birçok sorunlara çözüm yolları hazırlar."

Hiç kuşkusuz, devamlı bir düzeyde diyalog ihtiyacı vardır. Muhtemel tehlikeler açıkçası çok yüksektir. İhtiraslar kolayca kontrolden çıkabilir. Ege Denizi, bir Türk-Yunan patlaması bakımından çok küçüktür. Her şeyden önce, böyle bir çatışmanın kazanan tarafı olmaz. Sonunda, her iki tarafta sadece zarar görür. Türk-Yunan ilişkilerindeki çekişmeler incelendikçe ve ilgililerle görüşüldükçe, birbirine güven sorunu bir yana, meselenin çok kez, büyük ölçüde ulusal gurura dayandığı hemen anlaşılır.

Bugün Batılı diplomatlar arasında, Yunanistan'dan karşılık görmeksizin, Türkiye'nin yeterli derecede iyi jestler yaptığı görüşü yaygındır. En kuvvetli harekete getirici, fakat birleşmeyi yok edici bir güç olan milliyetçiliği kimse gözden uzak tutamaz. Ancak, İkinci Dünya Savaşı'nın açtığı yaralara rağmen; Batı Avrupa'da önemli gelişmeler olmuş ve vaktiyle birbirlerinin düşmanı olan ülkeler, sadece barış içinde birlikte yaşamının değil, ekonomik, politik ve askeri alanlarda işbirliği yapmanın da yolunu bulmuşlardır.

²³⁴ Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 196

Özetle her ikisi de batılı toplumdan olan ve batılı politik sisteme mensup bulunan Yunanistan ve Türkiye'nin batılı, müttefiklerinin izinden gitmemeleri için, kesinlikle hiçbir neden yoktur.

Öyleyse, bu olumlu ve çağdaş düşünceler çerçevesinde; itidal sahibi iki ülke olarak, Türkiye ve Yunanistan nasıl hareket etmelidir.

Kanaatimizce, her iki ülke öncelikle şöyle bir tablonun kendilerine ne kazandıracağını ve ne kaybettireceğini tarafsız olarak düşünmelidirler. Ege Adaları'nın aidiyeti, mevcut antlaşmalara göre şu anda olduğu gibidir. Adalar'da, yalnızca iç güvenliği sağlayacak kolluk kuvvetleri bulundurulmaktadır. Kıt'a sahanlığı ve hava sahası, adalar dahil 3 veya 6 mil'dir. Her iki ülke, adalar hariç, Ege Denizi'nde Deniz Hukuku Sözleşmesi çerçevesinde; mütekabiliyet esaslarına göre, kıt'a sahanlığı, münhasır ekonomik bölge ve bitişik bölge haklarını kullanmaktadır. FIR hattı, bir ülkenin diğer ülkenin egemenlik haklarını kısıtlamasına neden vermeyecek şekilde; Gökçeada-Limni-Psara-İkaria-İstanköy-Rodos Adaları'nın batısından geçmektedir. Anadolu'ya yakın Yunan Adaları üzerinde, Türk askeri uçakları uçuş yapmamaktadır. Deniz Kuvvetlerine ait askeri gemiler adaların karasularını ihlâl etmeksizin geçiş haklarına sahiptir. Adalar ile Batı Anadolu arasında ekonomik ve sosyal ilişkiler, günlük faaliyetler dahil tahditsiz sürdürülmektedir. Adalarda su ve elektrik sıkıntısı yoktur, bu ihtiyaçlarını Türkiye'den karşılamaktadır. Rodos'taki bir turist kafesi Marmaris'e, Çeşme'deki, Sakız'a hiç tedirgin olmadan geçebilmektedir. Sakız'daki bir Rum öğrenci İzmir'de üniversitede okumaktadır. İzmirli bir işadamı Sakız'da mühendislik hizmetleri vermektedir. İstanköy'deki bir Türk ailesi haftasonu Türkiye'deki akrabalarını ziyarete gelebilmektedir.

Herhalde, böyle bir tablonun yaratılması girişimleri iç politikada olumsuz olaylar yaratabilir ama her iki taraf insanı çok şeyler kazanır. Ve dikkat etmek gerekir ki, yukarıdaki tablo Lozan ve Paris Antlaşmaları'nın bir özetidir.

Şimdi, Türkiye ve Yunanistan gelecekte nasıl bir politika izlemelidir? Kanaatimizce, her iki ülke iki dünya savaşı arasında oluşan Atatürk-Venizelos yıllarının "yumuşama" ve hatta "dostluk" denilebilecek ortamını yakalama gayreti içerisine girmelidirler.

Bu bağlamda Yunanistan; Her şeyden önce, ütopyik düşüncelerden yani Megali İdeası'ndan vazgeçmelidir. Zaten, kurulduğu günden bugüne topraklarını 6 kez büyütmiştir. Hâlâ, Ege Denizi'ni bir Yunan gölü haline getirme sevdasını terk etmelidir. Türk tehlikesi psikozundan kurtulmalı, bu yöndeki ucuz politikaları bırakmalıdır.

Uluslararası antlaşmalara riayet etmeli; çeşitli bahane ve çıkarıcı yorumlarla bahse konu antlaşmaları, yalnızca kendi menfaatleri doğrultusunda kullanma hastalığından kurtulmalıdır.

“Haklarımız tartışma konusu olamaz. Türkiye, Ege'deki tüm taleplerimizi aynen kabul etmeden diyalog kurmayacağız.” gibi, olmazsa olmaz tutumları yerine, uyumlu bir komşu görüntüsü vermelidir. Uluslararası platformlarda, Türkiye'yi yalnız bırakmak yerine beraberce daha iyi neler yapılabileceği düşüncesine sahip çıkmalıdır.

Türkiye'nin gelecekteki politikalarına gelince; herşeyden önce Türkiye, Yunanistan'ın tavrına göre politikalarına yön vermelidir. Bu nedenle, iki alternatifli veya her ikisinin beraberce, uygulanabileceği hareket tarzları geliştirmelidir. Şöyle ki; Yunanistan'ın yumuşama ve hakkaniyet politikasını benimsemesi durumunda;

Mevcut sorunların, iki ülke arasında barışçı yollarla ve ikili görüşmelerle çözümlenmesi gayretine devam etmelidir. Mevcut antlaşma hükümlerine Yunanistan tarafından uyulması gerektiği konusunda, Yunanistan ve diğer üçüncü ülkelerini ikna etmeli ve aydınlatmalıdır. Yunanistan ile her sahada işbirliği içerisinde olmalı, Ege Denizi'nin birlikte bir Barış Gölü haline getirilmesi düşüncesinin öncülüğünü yapmalıdır. Faaliyetlerin etkinliği ve devamlılığı açısından, Ege Bakanlığı ihdas etmeli veya devlet bakanlıklarından birini Ege konusunda görevlendirmelidir.

Ancak, Yunanistan'ın mevcut uzlaşmaz ve genişlemeci tutumunu sürdürmesi halinde, aktif tedbirler almaya hazır ve hazırlıklı olmalı, ilk aşamada; İki ülke arasındaki ilişkilerde inisiyatifi elinde bulundurmalıdır.

Uluslararası kuruluşlarda, Yunanistan'ın yayılmacı politikasını anlatmalı ve Yunanistan'ın batı desteğinden yoksun bırakılmasına çalışmalıdır. İlave olarak, batılı ülkeler ile iyi bir diyalog ve işbirliği içerisinde olmalıdır. Bu paralelde, dengenin lehine çevrilmesi için; uluslararası entegrasyonlar içerisinde yer alma gayretini sürdürmelidir.

Ege Denizi ve Adaları üzerindeki haklarını ve haklılığını dünya kamuoyuna her fırsatta duyurmalıdır. Türkiye'nin, hiçbir ülkeden toprak ilhakı gibi bir düşüncesi olmadığına ve fakat Ege Denizi'ndeki hak ve menfaatleri aleyhine olabilecek oldu bittiler karşısında hareketsiz kalamayacağına dünya kamuoyunu ikna etmelidir.

Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne dayanarak; Yunanistan'ın karasularını 6 milin üzerine çıkarmasına ve adalarına kıt'a sahanlığı uygulamasına katıyetle müsaade etmemelidir. Adaların silahlandırılması konusunu önlemeli, en azından şu andan itibaren durdurulmasına çalışmalıdır.

Doğu Ege Adaları ile Rodos ve 12 Ada'nın; Türkiye için önemini, jeolojik yapısını, Türkiye'ye yakınlığını, nasıl ve hangi şartlarda kaybedildiğini unutmamalı, unutturmamalıdır.

İkinci aşamada ise;

Bölgede ekonomik güçlülüğü elde etmelidir. Denizciliğe ve deniz ticaretine önem vermelidir. Yunanistan'ın askeri faaliyetlerini yakından izlemeli; Silahlı Kuvvetleri'ni, güç dengesini elinde bulunduracak şekilde üstün durumda teşkil ve teçhiz etmelidir. Ege Denizi'nde ve hava sahasında, uluslararası anlaşmalara dayanan serbestisini kullanmaya devam etmelidir.

Özet olarak, durum üstünlüğünü elinde bulundurmalıdır.